KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Herman Melville

# BILLY BUDD

Çeviren: Ahmet Seven

YKY
Yapı Kredi Yayınları

*YKY'de üçüncü baskı*

Herman Melville

# BILLY BUDD

*Herman Melville'in*
*YKY'deki kitapları:*

Moby Dick - Beyaz Balina (*1999*)
Billy Budd (*1999*)
Typee - Polinezya Hayatına Bir Bakış (*2005*)
Pierre ya da Belirsizlikler (*2006*)

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Herman Melville

# BILLY BUDD

Çeviren: Ahmet Seven

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 1165
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 30

Billy Budd / Herman Melville
İngilizceden çeviren: Ahmet Seven

Kitap editörü: Elif Gökteke
Düzelti: Alev Özgüner

Kapak tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com

İngilizce İlk Baskı: Billy Budd, Londra 1924
1. baskı: Şubat 1981, Karacan Yayınları A.Ş.
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Nisan 1999
3. baskı: İstanbul, Ekim 2011
ISBN 975-08-0019-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2011
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

# BILLY BUDD

# BILLY BUDD, GABYA PRUVA ADAMI[1]

## (Bir İç Anlatı)

Bu kitap, kendisi şu sırada ister yeryüzünde bir yerde, isterse öbür dünyada Cennet ülkesinin bağrında olsun, İngiliz Jack Chase'in[2] adına armağan edilmiştir. Birleşik Devletler adlı A.B.D. firkateyninde 1843 yılında grandi çanaklığı gabyarbaşı görevindeydi.[3]

# HERMAN MELVILLE ve BILLY BUDD

Türk okuru Melville'i, *Moby Dick* adlı büyük yapıtın Türkçeye çevirisinden tanıyor. *Moby Dick*'i okumamış, filmini sinemada, televizyonda izlememiş olanlar da şu ya da bu şekilde *Moby Dick* adını duymuştur. *Moby Dick*, her yanı saran doğa ananın en ilkel güçleriyle insanın, daha doğrusu inatçı, hırslı, buyruk altına almayı seven batı insanının uzun öyküsüdür. Melville diğer yapıtlarında da uygarlık ile doğa, uygar insan ile uygarlık öncesi ya da sonrası arasındaki karşıtlık konusuna bağlı kalmıştır.

*Moby Dick* 1851'de yayınlandığı zaman Herman Melville 32 yaşında tanınmış bir yazardı. New York'ta sıkıntılar içinde geçen çocukluk yıllarından sonra okulu yarıda bıraktı. Çeşitli işlerde para kazanmak zorunda kaldı. 1838'de 19 yaşında deniz hayatına atıldı. 4 yıl balina gemilerinde çalıştı. Güney Pasifik'e yapılan bir balinacılık seferi sırasında Marquesas Adaları'nda gemiden ayrılıp uzun süre yamyam yerliler arasında tutsak olarak yaşamak zorunda kaldı. Orada gördükleri, 1846'da yayınlanan ilk kitabı *Taipi*'ye, 1847'de yayınlanan *Omu*'ya ve 1850'de yayınlanan *Beyaz Ceket* adlı romana yansımıştır. Güney Pasifik ve denizcilik yılları Melville'in düşünüş ve görüşlerini çok derinden etkileyen tecrübelerle doludur. Güney Pasifik'ten dönüşünde A.B.D. donanmasında görev aldı. Bu dönüş yolculuğu sırasında Jack Chase'i (Bak: Açıklamalar, madde 2) tanıdı. 1844'te Amerikan Deniz Kuvvet-

leri'nden atıldıktan sonra karada hayatını kazanmak zorunda kalan Melville, New York'ta sıradan bir yurttaşın boyunduruk altındaki yaşamını sürdürmeğe başladı. 1847'de Massachusetts eyalet yargıcının kızıyle evlenip bir çiftliğe yerleşti. İlk kitaplarıyle kavuştuğu ünü, yazar Hawthorne ile dostluğu (Bak: Açıklamalar, madde 53) işte bu *Moby Dick* öncesi yıllarına raslar.

Melville erken ününü ilk kitaplarının sürükleyici, çarpıcı birer serüven olarak anlaşılmasına, yani bir yanılgıya borçlu sayılır. Oysa *Moby Dick*'i sürükleyici bir serüven olarak ele almak olanağı yoktur. Kitabın derin bir bilmeceyi andıran karanlık, gizemli yönleri, yüklü konuşmalara ayrılmış bölümleri, akıcı ve sürükleyici olma ilkesini sanki kasten baltalar. *Moby Dick* o zamanlar daha çok biçimsel açıdan şiddetle eleştirilir, simgesel anlatımı yönünden saldırılara uğrar. Yazarının yıldızı da 1920'lerden sonra yeniden ışıyıncaya kadar parıltısını kaybeder.

Melville 47 yaşında kırsal yaşamı bırakıp New York'a döner ve gümrük müfettişi olarak çalışmağa başlar. 20 yılı aşkın bir süre yazdıkları anlaşılmayan, adı pek anılmayan memur kılığında herhangi bir adam gibi işine gider gelir. 1852'de *Moby Dick*'in hemen arkasından yayınlanan ve insan ruhunun saklı köşelerinde yatan ilkel, güdüsel isteklere değinen *Pierre* adlı kitap, Amerikan okurunun gözünde Melville'in düşüşünü noktalamıştır. 1855'te *Israel Potter*, 1856'da *Piazza Anlatıları* başlığı altında çıkan ve *Benito Cereno* adlı eşsiz yapıtı da içeren hikâyeler, 1857'de basılan *Pek Saygıdeğer Bir Adam* adlı roman yankı uyandırmaz. New York'taki sıradan memurluk yılları büyük bir suskunluk içinde geçer. Kayıtsız bir olgunlukla şiire yönelir. Şiirlerini kendi parasıyle bastırır.

1888 başında, karısına ailesinden kalan mirasın da desteğiyle gümrükteki işinden ayrılır. Artık 70 yaşına varmıştır. Büyük bir aradan sonra 1888 Kasımında imbiklerden geçmiş bir bilgenin duru, dingin haliyle *Billy Budd*'ı yazmağa koyulur. Bu çalışma 1891 Nisanında tamamlanır. Melville son kitabını düzenleyip baskıya verecek fırsatı bulamaz, 28 Eylül 1891'de ölür.

1920'lerden başlayarak Melville'in değişik bir anlamda yeniden keşfedilişi sırasında *Billy Budd* ilk defa 1924'te, yazılışından 33 yıl sonra Londra'da basıldı. Ondan beri Amerika ve

İngiltere'de sayısız baskıları yapıldı, birçok dile çevrildi, sahneye uyarlandı, filmi çekildi. Dünya edebiyatının değişmez klâsikleri arasında sağlam bir yeri vardır.

*Billy Budd*'ın yazıldığı masanın gözünde iri harflerle "Gençliğinin düşlerine sadık kal!" düsturu göze çarpıyordu. Yetmişini aşkın bilge bir yazı ustasının, yayını son bir defa sonuna kadar gerip gençliğe, gençliğin yaratıcı düşlerine nasıl uzandığını, gençliğin gözüyle gördüklerini yaşına aldırmadan nasıl vurguladığını *Billy Budd* ortaya koymaktadır. Bu yapıtın özünde yazarın ilk kitapları *Taipi* ve *Omu*'nun, Güney Pasifik'te Marquesas Adaları'nda karşılaştığı barbarlık cennetinin kesin izleri vardır. Diğer yandan *Billy Budd*'ın biçim, ölçü, anlatı ve sergileme tekniği açılarından kusursuz bir klâsik olduğu gerçeği karşımızda durmaktadır. İşte bu noktada, bir yanda gençlik düşleri, güdüsel ölçüsüzlük, barbarca güzellik, öbür yanda klâsik bir ölçü ve biçim anlayışından doğan asal karşıtlığı görüyoruz. Kitabın satırlarında gizlenen enerji, bir bölümüyle bu karşıtlıktan kaynaklanır. Bu özel karşıtlık, sanatın yapısal varlığında bulunan karşıtlıktır, sanatın ana damarlarındandır.

Güçlü kuvvetli, son derece yakışıklı, saflık derecesinde temiz yürekli, okumadan yazmadan habersiz genç bir gemicinin, doğallığın simgesi olan bir delikanlının hikâyesi anlatılmaktadır. Oysa dil, bu delikanlının yalın doğallığıyle bağdaşmayacak ölçüde girift ve sanatlıdır. Ustalıkla kurulmuş uzun cümleler okuru yer yer zorlar. Metin, yorucu değinme ve benzetmelerle doludur. Bütün bunlar okurun kahramanı alabildiğine, kana kana yaşamasını sanki kasten engellemektedir. Burada yazarın üslubunun parçası olan bir yazarlık aracına, bir "yabancılaştırma ya da uzaklaştırma efektine" dikkat çekmek istiyoruz. Kitapta okurun olaylar zincirini soluk kesen bir serüven gibi izlemesi, kitabı bir tüketim nesnesi gibi kullanıp bitirmesi çeşitli araçlarla önlenmiştir. Bu araçların biri dilin kendisidir: 19. yüzyıl sonlarının dantel gibi işlenmiş dolaşık, seçkin yazı dili İngilizcesi. Anlatım dolaylı ve simgeseldir. Bir başka yazarlık aracı, bölümlerin sıralanışında göze çarpan sergileme tekniğidir.

Olayın akışı, araya konan yabancı, saptırıcı bölümlerle kesintiye uğratılmış, oysa böylelikle gerilim artırılmıştır. Gerilimi

artıran, okuru uyanık tutan bir diğer "uzaklaştırma efekti", kahramanın kitap boyunca pek az doğrudan doğruya görünmesi, daha çok başkaları üzerinden dolaylı tanıtılmasıdır.

Kitapta kuruluş tekniği açısından gözden kaçmaması gereken ikinci asal karşıtlık, yoğun dramatik çatı ile özdeki epik tavır arasındaki kutuplaşmadır. *Billy Budd*'ın anlatım tavrı elbette ki epiktir. Oysa yapıtın tek bir gelişim çizgisi yönünde yoğunlaşması, dikkatin tek bir gelişme üzerine toplanmak istenmesi, olayların az sayıda kişiler arasında, hemen hemen baştan sona aynı gemide cereyan etmesi ve kısa bir zaman dilimine sığması kitaba dramatik bir kimlik verir. Yazar konunun karşıtlıklardan güç almasına, derli toplu ve yalın bir biçimde gelişmesine özen göstermiştir. Dramatik çatı ile epik anlatım tavrı arasındaki karşıtlık, kitabın özündeki gizli enerji kaynaklarındandır. Bundan dolayı *Billy Budd* Amerika ve İngiltere'de birkaç kez değişik uyarlamalarla sahneye aktarılmıştır.

*Billy Budd*'a içerik açısından da temel bir karşıtlık hâkimdir. Buna uygarlık-barbarlık karşıtlığı diyebiliriz. Burada barbarlık sözünü "uygarlık öncesinin erdemleri" anlamında ele almalıyız. Bir yanda bütün giz ve büyüleriyle bize içimizden seslenen doğa, öbür yanda içimizdeki en doğal erdemleri, parçamız olan güdüleri bastıran ya da öldürmeğe kalkışan kendi malımız uygarlık. Bir yanda lekesiz, masum barbarlık cennetinin simgesi olan genç gemici, öbür yanda hasta uygarlığın hastalıklı sözcüleri. Bu kutuplaşmayı birey-toplum kutuplaşması olarak ele almak da yararlı bir yorum sayılır. Toplumun polis gücünü simgeleyen sözcüsü, uygarlık kalıplarının hiç birine uymayan barbar bireyi yargı gücünün sözcüsüne gammazlar. Toplumun yargı gücü de ölçülere sığmayan bu bireyi idama mahkûm eder. Toplum düzeninin, askerî disiplinin sözcüsü Kaptan Vere 23'üncü bölümün sonuna doğru, "İnsanlar için ölçü ve biçim her şeydir. Ormanların vahşi sakinlerini çalgısıyle büyüleyen, alteden Orpheus hikâyesindeki derin anlam da budur," diyor (Bak: Açıklamalar, madde 169).

Kitaptaki toplum-birey, ya da uygar-barbar karşıtlıkları başka bir yönden de vurgu kazanmaktadır: Olayların gelişimi belli bir tarihsel plân önünde anlatılır. Bir yanda insan haklarını, bireysel özgürlükleri savunan Fransız Devrimi, öbür yanda kurulu

toplumsal düzenin savunucusu, çıkarcı ve tutucu İngiltere savaşa tutuşmuşlardır. Hem tutuculuk hem de devrimcilik konusunda en ufak bir fikre sahip olmayan genç ve yakışıklı tayfanın İnsan Hakları adlı ticaret gemisinden zorla alınıp İngiliz donanmasına er kaydedilmesi kitaptaki önemli simgelerdendir.

Kitabın temelindeki uygarlık-barbarlık karşıtlığını entelektüel ve güdüsel yapılar arasındaki karşıtlık olarak da görebiliriz. Toplumun, uygarlığın, düzenin sözcüleri olan Kaptan Vere ve Claggart, doğallıktan uzak, güdülere yabancı entelektüel yapılardır. Oysa Billy Budd zihnin soyut işlevlerinden anlamayan, okumasız yazmasız, tam anlamıyle güdüsel bir yapının temsilcisidir. Alçakça bir gammazlığın kurbanı olunca öcünü Claggart'ın entelektüelliği simgeleyen geniş alnından alır, yumruk alnın ortasında patlar ve öldürür. Burada yapıtın önemli simgelerinden bir başkasıyle karşılaşıyoruz.

Daha önce sözünü ettiğimiz "uzaklaştırma efektlerinden" birisi de, olayların yazılış tarihinden yüz yıl kadar geriye, 1797 yılının yaz aylarına alınmış, sahnenin yakın çevreden uzağa, Amerika'dan Avrupa'ya, Akdeniz'e kaydırılmış olmasıdır. Böylece kitap güncellikten kurtulup tarihsel, klâsik, hattâ mitolojik bir boyut kazanır. Yapıtın mitolojik boyutunu vurgulayan bir başka etken de, sık sık raslanan Kutsal Kitap alıntı ve değinmeleridir. Bu da dramatik çatıyı bilinçli biçimde baltalayan yazarlık araçlarındandır. Tevrat alıntıları, Kutsal Kitap'a değinen benzetmeler *Billy Budd*'ın giz ve simgesel anlam belirtilerindendir. Kitabın mitolojik boyutunu yoğunlaştıran önemli öğelerden bir başkası, ermiş İskandinavın kişiliğinde toplanan kehanet motifidir. Eski çağların denizcilerinde görülen bâtıl inançlara düşkünlük, kitapta yer yer karşımıza çıkmakta ve bu motifi güçlendirmektedir. İskandinav, sırlar gizleyen bir şaman, suskun bir bilge olarak tanıtılır. Olayların akışına karışmaz, mecaz ve ima yüklü sözleri pek anlaşılmaz.

Bu yönden bakıldığında *Billy Budd*'ı neredeyse bir Antik Çağ "epos"una benzetme olanağı vardır.

Kitabın önemli bir bölümü ezelî iyi-kötü karşıtlığına ayrılmıştır. Kötülüğün evren içindeki varlığına, kötülük tohumuna sorular sorulur. Burada daha çok sözü edilen, çevresel etkilere,

toplumsal neden-sonuç ilişkilerine bağlanabilen iyi-kötü kavramları değil, en başından beri doğada da bulunduğu varsayılan iyi-kötü tohumları, yapısal iyilik ve kötülüktür. İyinin temsilcisi Billy, cennetten gönderilme bir barbar, kötünün temsilcisi Claggart ise bir uygarlık ürünüdür. Oysa Claggart, ruhundaki çarpıklığı uygarlıktan, toplumdan değil, uygarlık öncesinden, dünyanın yaradılışında yatan temel sorunlardan miras almıştır. Bu yüzden karşıtı olan Billy ile yine de akrabadır, ona derinden bir ilgi duyar. 15'inci bölümün başında şu satırları okuyoruz: "...bu neşe içindeki Hyperion'u izleyen gözlerine düşünceli, hüzünlü, sabit bir bakış gelir, göz kapakları garip bir şekilde yanarak gözleri yaşarır gibi olurdu... Bazan da yüzüne yayılan bu hüzünlü anlatıma hafif bir özlem, varla yok arası bir duyarlılık karışır, ona sanki, şu lânet alınyazısı olmasa hani neredeyse Billy'yi sevebilecekmiş gibi gelirdi." "Doğal soysuzluğun" mirasçısı Claggart (Bak: 10'uncu bölümün ortaları), arkasında toplum ve askerlik düzeninin, uygarlığın desteği de olsa yenik bir adamdır. 11'inci bölümün başlığı Milton'un (Bak: Açıklamalar, madde 105) *Kayıp Cennet* adlı kitabından alınmadır: "Saklı Öfkesi, Kıskançlığı ve Çaresizliği." Claggart neleri kaybetmiş olduğunun, nelerden yoksun olduğunun farkındadır. Bu yoksunluk bilinci, Billy ile karşılaştığı zaman acıyle içine işler, Billy gibi kusursuz bir yaratığın varlığına dayanamaz.

*Billy Budd*'ı toplumsal veya tarihsel bir eleştiri, uygarlığın kınanışı, barbarlığın övülüşü, sanatlı bir ahlâkbilim tartışması, şu ya da bu davanın savunuluşu, v.b. gibi okuma olanağı yoktur. Billy'nin kendisi, haketmediği ölüme giderken bile barış içindedir, kendisini mahkûm edenin en yakın dostu olduğu inancındadır. Okuru kendisini savunmağa, kendi tarafını tutmağa çağırmaz. Yazar kitabın sonunda okuyucunun duygulanmasını, bir yönde güdümlenmesini, bir yanı karşısına alıp bir yanı savunmasını ustalıkla önlemiştir. Gemiciler kitlesinin olaylara bakışı da bu yöndedir. Bütün gelişmeler sanki evrenin kökeninde yatan ezelî kayıtsızlıktan kaynaklanmış, sonunda yine bu kayıtsızlığa dönmüş gibidir. 25'inci bölümü gizli, ama kesin bir toplum ve düzen eleştirisi olarak okumak gerekse de, kitap gemicilerin ortak ruhundan doğma lirik bir balad ile sona eriyor. Bu balad,

gemicilerin kınamadan, yergiden, taşlamadan, suçlamadan, yakınmadan ve yargıdan uzak tutumunu belirten bir övgü ve sevgi şiiridir. Son sözün doğa ananın sesiyle gemicilere bırakılmış olması anlamlıdır.

Enerjisini karşıtlıklardan alan dramatik kuruluşuna rağmen *Billy Budd*'ın bir epik şiir olduğu kanısındayım. Mensur bir destan, bir "epos" gibi okunmasında büyük yarar görüyorum.

# METİNLER VE TÜRKÇE ÇEVİRİ ÜZERİNE

Melville'in bıraktığı ve 1924'te yapılan ilk baskıda esas tutulan metin, 340 sarı yaprak üzerine kurşun kalemle karalanmış çok kaba bir taslaktır. El yazısı inanılmayacak derecede okunaksız olduğu için ve üzerinde sayısız değişiklikler görüldüğünden, kimi paragraflar çizilip çıkarılmış, sonra yeniden eklenmiş olduğundan kaynak metin yorumlara açıktır. Bunun sonucu, elde birbirine her noktada uymayan İngilizce basımlar bulunuyor. İngilizce ayrı metinlerde kitabın bölümlenişi, satırbaşları, noktalama ve cümle başları değişiyor. Kimi sözcüklerin farklı deşifre edilmiş olduğu görülmektedir. Eldeki metinlerin Melville'in bıraktığı esas metne göre eksik olup olmaması başka bir sorundur. Çünkü İngilizce basımlar bu konuda da birbirini tutmamaktadır.

Bütün bunlar gözönünde tutularak *Billy Budd*'ın Türkçeye çevrilişi sırasında Peter Gan ve Richard Möring'in Almanca çevirisine de başvuruldu. Böyle de olsa yorumlamaktan kaçınmak olanaksızdı.

Kaynak alınan İngilizce metinler şunlar:

a) A.B.D. ve Kanada'da "Bantam Classics" serisinde *Herman Melville: Dört Uzun Anlatı* adıyle 1959'da yayınlanmış olan basım. Bu basım Mr. William Plomer'in düzenlediği, John Lehmann Ltd. Şti. tarafından 1946'da A.B.D.'de yayınlanan metni esas alıyor.

b) A.B.D. ve Kanada'da yayınlanan "Collateral Classics" serisinde *Billy Budd, Herman Melville* adıyle 1966'da çıkmış basım. Bu basım Frederic Barron Freeman ve Elizabeth Treeman'ın düzenlediği Harvard Üniversitesi basımını esas alıyor.

İngilizce metnin Türkçeye çevrilişinde uyarlamadan kesinlikle kaçınma, yazarın İngilizcesine elden geldiğince sadık kalma ilkesi benimsenmiştir. Türkçe metin bir Türkçeleştirme değil, Türkçeye çeviridir. Bu yüzden yer yer "çeviri kokması" hoşgörüyle karşılanmalıdır. "Biz olsak bunu nasıl deriz" diye düşünülmemiş, okuyucunun yazarın dünyasına yolculuk etmesi istenmiştir. Bu ilkeye bağlı kalınmayan tek bölüm, sondaki balad'dır. Şiir aslına oranla biraz kısaltılmış, içinden özel adlar çıkarılmış, uyak düzeni değiştirilmiştir.

Kitabın yazılış tarihiyle günümüz arasında 90 yıllık bir süre vardır. Cümle yapısının, üslubun, çoğu kavramların yadırganması doğaldır. Bu yadırgamayı olumlu yönde değerlendirmeliyiz.

Sözcüklerin seçiminde dilin arılığından çok, yaşarlığı ilkesi benimsenmiştir. Yaşayan dilde ayrımcılık yoktur, yanyanalık vardır.

Askerlik, hukuk, din, denizcilik gibi kitabın içeriğinde kalan alanlarda öz Türkçeciliği baştan sona kabul ettirmek bugün için olanaksızdır. Din kavram, terim ve deyimlerinin birçoğu nasıl ister istemez Arapça ve Farsça kaynaklıysa, denizcilik dilimizde de Yunanca ve İtalyancanın izleri vardır. Dil tarihsel bir olgu sayıldığı için bunlar tarihsel dayanağı olan gerçeklerdir.

Ahmet Seven, 1977

# BAŞLANGIÇ

Bu hikâyenin geçtiği yıl olan 1797 yılı, şimdi artık düşünebilen herkesin birleştiği gibi, tüm Hıristiyanlık dünyası için o sıradaki beklenmedik etkisi, görülmemiş şiddeti bakımından, insanlığın kayda geçirdiği hiç bir çağ tarafından aşılmamış büyük bir buhranı içeren zorlu döneme raslamaktadır. O çağ ruhunun biçim verdiği açılış önerisi, Eski Dünya'nın soydan soya yerleşmiş, kalıtlaşmış hatalarının düzeltilmesini söz konusu etmekteydi. Fransa'da kanlı bir biçimde de olsa istenene bir ölçüde ulaşıldı. Ya sonra ne oldu? Fransız Devrimi'nin kendisi, altettiği kırallardan daha büyük baskılar uygulayan, haksızlıklar yapan bir zorba oluverdi. Aynı devrim Napoléon'un yönetimi altında türedi kırallara taç giydirmekle kalmadı, üstelik son yarası Waterloo çarpışması olan süreğen savaşlar dizisini başlattı. Şimdi artık birçok düşünür tarafından açıkça kabul edildiği gibi, bütün bu karmaşanın sonucunun, Avrupalılar açısından hemen hemen tüm alanlarda siyasal bir ilerleme olacağını o çalkantılı yıllarda en aklı eren kimseler bile önceden kestiremezlerdi.

Bu kitapta başka yerlerde de sırası geldikçe belirtildiği gibi, savaş gemilerinde görevli tayfayı uzun zamandır değişmeksizin süregelen gerçek haksızlıklara, yönetim bozukluklarına, yolsuzluklara karşı Spithead'de başkaldırmağa yüreklendiren ve peşinden Nore'da[4] uygunsuz ve saldırgan isteklerde bulun-

mağa yönelten dalgalanışın içinde hiç kuşkusuz aynı devrimci ruhun izleri bulunuyordu. Son olarak Nore'da patlak veren olaylara karşı, ancak ayaklanmanın elebaşları yakalanıp demirde yatan filo önünde ibret ve uyarı mahiyetinde asıldıkları zaman direnç gösterilebildi. Her şey bir yana, İngiliz denizcilik tarihine Büyük İsyan diye geçmiş olan ve o zamanlar İngilizler tarafından "korkunç", "inanılmaz" gibi sözlerle tanımlanan bu ayaklanma, geniş anlamda Fransız Devrimi'ne paralel olarak İngiliz donanmasındaki ilk önemli reformlar için gerekli ön koşulların hazır olduğunu acı bir şekilde kafalara yerleştirmiştir.

# I

Buharlı gemilerin ortaya çıkışından önceki devirde, daha doğrusu o zamanlar şimdikine oranla daha sık olarak, işlek limanlardan herhangi birinin rıhtımlarında gezinen bir kimsenin dikkati arasıra, kıyıda serbest giyimleri içinde izinlerini geçiren savaş veya ticaret gemileri tayfasından güneşten tunca dönmüş bir küme gemici üzerine çevrilirdi. Bu gemiciler kimi zaman, onlarla birlikte Eldeberan'ın[5] kendi takımyıldızının daha cılız ışıklarıyle dolaştığı gibi dolaşan, kendi türlerinden üstün görünüşlü birini çepeçevre sararlar, ya da muhafız bölüğü gibi onun iki yanını alırlardı. Bu üstün yapılı biri, hem ticaret filolarının hem de savaş donanmalarının daha parıltılı, daha şiirli zamanlarının "Levent oğlan" denen gözbebeğiydi. Levent oğlan, en ufak bir kendini beğenmişlik, bir efelenme izi göstermeksizin, daha çok doğadan gelme bir seçkinliğin, bir üstünlüğün verdiği ağırbaşlı kayıtsızlıkla, gemi arkadaşlarının yer yer etek öpmeğe varan gönülden övgü ve saygı sunuşlarını kabullenirdi. Şimdi aklıma bunun oldukça belirgin örneklerinden biri geliyor. Bundan yarım yüzyıl kadar önce, Liverpool'daki Prens Rıhtımı'nın kocaman, pis temel duvarının gölgesinde –bu hantal engel şimdi çoktan oradan kaldırılmış bulunuyor– bir gemici erine gözüm takılmıştı. Derisi öyle karaydı ki, mutlaka Ham'ın[6] el karışmamış, saf soyundan gelme yerli bir Afrikalı olmalıydı. Normal

insan boyunu epey aşan iri yarı, uzun bir bedeni, gayet dengeli, uyumlu bir görünüşü vardı. Boynuna gevşekçe iliştirilmiş parıl parıl renkli ipek mendilin iki ucu, abanoz kadar koyu çıplak göğsünün üzerinde uçuşup durmaktaydı. Kulaklarında iri altın halkalar, biçimli başının tepesinde dağlı İskoçların giydiği türden tartan kuşaklı[7] bir takke göze çarpıyordu.

Temmuzda sıcak bir öğle vaktiydi; terden parıldayan yüzünde barbarca bir keyif ışıldıyordu. Bembeyaz dişlerini göstererek sağına soluna neşe dolu nükteler saçıp şakalaşıyor, kendi gemi arkadaşlarından bir kümenin odak noktası olarak delişmen tavırlarla salına salına ilerliyordu. Çevresindeki adamlar öyle değişik renk ve soylardan gelme, karma bir kalabalık oluşturuyorlardı ki, bunları Anacharsis Cloots[8] Birinci Fransız Meclisi önüne pekâlâ insan soyunun gerçek temsilcileri diye çıkarabilirdi. Bu adam kılığındaki kapkara mâbuda yoldan gelip geçenlerin yönelttikleri her içten gelme hayranlık ve şaşkınlık sungusu karşısında rengârenk avene topluluğu –bu hayranlık ve şaşkınlık daha çok durup bakakalma şeklinde oluyor, ancak seyrek olarak ünlemeğe varıyordu– Asurlu din adamlarının, taştan oyma koca Boğa-Tanrı önünde imanlı yığınlar secdeye kapandığında, o kutsal Boğa'dan duydukları gururu duyuyordu.

Konuya dönelim.

Söz konusu edilen dönemin "Levent oğlanı", karaya ayak basar basmaz kimi durumlarda denizci soyundan gelme bir Murat'yı[9] andırsa da, iyice şımarmış ve züppeleşmiş bir tip olan Başbelâsı Billy'nin özelliklerinden hiç birini taşımazdı. Başbelâsı Billy diye bilinen bu gülünç denizci tipi artık tamamiyle ortadan kalkmışsa da, zaman zaman aslından pek daha gülünç, pek daha acayip bir halde, suları azgın Erie Kanalı'nda[10] kimi teknelerin yekesi başında, ya da daha büyük bir olasılıkla yedekçi yolu[11] boyunca sıralanan izbe grog[12] meyhanelerinde hâlâ dalgın dalgın tütününü tüttürürken görülebilir. Levent oğlan diye bilinen denizci tipi ise, tehlikelerle dolu işinde hiç şaşmaksızın büyük bir usta olmanın yanısıra, ayrıca pek güçlü bir pehlivan, amansız bir dövüşçü olarak da tanınırdı. Gücün ve güzelliğin kendisiydi. Yiğitliği üzerine durmadan hikâyeler anlatılırdı. Karada bileği bükülmeyen şampiyon, denizde tayfanın değişmez sözcüsüy-

dü. Karşılaşılan her durumda her zaman en önde beliren oydu. Fırtına patlayıp gabya yelkenlerini camadana vurmak gerektiğinde[13] seren cundasına[14] ilk yetişen oydu. Cundanın üzerine apışıp oturur, camadan toplamak işi[15] geminin rüzgârüstü yanında olsa bile, marsepet kösteklerine basarak[16] iki eliyle birden genç İskender'in azgın atı Bukephalos'a suluk zincirini geçirişi gibi dizginleri çekercesine murizaları çekiştirirdi.[17] Sanki Boğa burcunun boynuzları tarafından uğuldayan gökyüzüne fırlatılıp oradan, aşağıdaki serenler boyunca dizilip terler döken tayfaya coşkun bir sesle bağıran insanüstü, olağanüstü bir yaratıktı.

Huyu ve karakter yapısı da çoğu zaman dış görünüşüyle başabaş denecek ölçüde kusursuzdu. Elbette ki, bu ahlâk güzelliğinin katkısı olmasaydı, erkekte hemen her zaman hoş ve çekici duran güç ve yakışıklılık, Levent oğlana zaman zaman daha yeteneksiz arkadaşlarının gösterdiği tapınmağa varan saygı ve övgüyü sağlayamazdı.

İşte gök gözlü Billy Budd, ya da sonraları gemide ona yakın olanların kullandıkları adı şimdiden söylemek doğru olursa Evlât Budd, hikâyemiz ilerledikçe belirecek önemli farklılıklara rağmen, hiç değilse dış görünüşü bakımından, hattâ bir oranda ruh yapısı bakımından böyle bir yıldızdı: yirmibir yaşında, onsekizinci yüzyılın son on yılının da bitimine doğru donanmanın gabya pruva adamlarından biriydi.[18] Burada hikâye edilecek olayların başlangıcından kısa zaman önce Manş Boğazı yakınlarında, memleketine doğru seyretmekte olan bir İngiliz ticaret gemisinden keyfî usulde devşirilerek[19] uzak bir menzile doğru seyreden Majesteleri Büyük Britanya İmparatoru'nun gemisi yetmişdört toplu karaka[20] Indomitable'ın[21] güvertesinde Kıral'ın hizmetine girmişti. Bu savaş gemisi, o karışık günlerde sık sık olduğu gibi, gereken sayıda tayfayı tamamlayamadan, eksik mürettebatla denize açılmak zorunda kalmıştı. Ticaret gemisinin mürettebatı, gönderilen subayın yapacağı yoklama için henüz usule uygun olarak kıç güvertesi üzerinde güverte yoklama nizamı almadan önce, borda yoklama subayı deniz yüzbaşısı Ratcliffe lombar ağzı merdiveninden[22] ilk bakışta Billy'yi hemen gözüne kestiriverdi. Koca gemiden seçtiği tek denizci de Billy oldu. Gemiciler yoklama için sıraya dizildiklerinde Billy'nin ya-

nında pek gösterişsiz kaldıklarından mı, yoksa ticaret gemisinin de adam yokluğu yüzünden sıkıntı içinde olduğunu görerek sorumluluk duygusuyle yumuşamaktan mı bilinmez, her nasıl olduysa Yüzbaşı Ratcliffe yaptığı tek ve bir anlık seçimle yetindi. Billy'nin hiç bir duraksama ya da direnme belirtisi göstermeyişi gemidekileri oldukça şaşırtırken Yüzbaşı Ratcliffe'i pek memnun etti. Bu koşullar altında herhangi bir direnme, tıpkı kafese kapatılmış bir sakakuşunun direnişi gibi saçma olacaktı.

Billy'nin hiç bir yakınma izi taşımayan, neredeyse sevince dönüşüverecek gönüllü boyun eğişini farkeden gemi arkadaşları, bu beklemedikleri tutum karşısında onu içten içe kınayan bakışlarla süzmeğe koyuldular. Ticaret gemisi reisi, her türlü meslekte, hattâ en horlanan mesleklerde bile raslanan ve herkesin "saygıdeğer bir insan" olarak bildiği o paha biçilmez ölümlülerden biriydi. Üstelik bu adam –bunu böylece ortaya koymak hiç de göründüğü kadar tuhaf sayılmamalı– kaba dalgalı sular üzerinde yıllar yılı sabanını süren bir rençper misali gidip gelmiş olsa da, ömür boyu doğanın başıbozuk güçlerine karşı durmuş olsa da, yüreğinin en derin yerinde basit bir sessizlik ve barıştan daha çok sevdiği şey yoktu. Bunun dışında denebilir ki, elli yaşlarında, şişmanlamağa bir parça meyilli, oldukça dolgun ve tertemiz yüzlü bir adamdı. Canlı, renkli yüzünde duygulu bir zekâ anlatımı taşıyordu. Rüzgâr ve denizin elverişli, havanın iyi olduğu günlerde eğer işler de yolunda gidiyorsa, sesine, gerçek kişiliğinin ket vurulmamış belirtisi gibi duran ezgi dolu, inişli çıkışlı bir şakıma gelirdi. Sağgörü ve sorumluluk duygusunun iyice kök salmış olduğu bir insandı; bu yüzden zaman zaman bu yetenekleri onu aşırıya varan bir huzursuzluğa sürüklerdi. Gemisi karaya yakın sularda seyrettiği sürece Kaptan Graveling'in gözüne uyku girmezdi. Bu adam, çoğu gemi reislerinin üzerinde önemle durmadıkları kimi sorumlulukları ciddiyetle benimserdi.

Billy baş taraftaki kasarada[23] pılı pırtısını toparladığı sırada Indomitable gemisinden gönderilen kaba saba yüzbaşı, Kaptan Graveling'in böylesine keyif kaçırıcı bir karşılaşmada tamamiyle dalgınlıktan, alışılagelmiş karşılama ve ağırlama formalitelerini unutuvermesine hiç aldırmadan, en ufak bir protokol belirtisi-

ne gerek duymaksızın kendi kendini kaptan kamarasına, orada da tecrübeli gözlerinin yerini hemen tespit ediverdiği içki çekmecesinden çıkan bir şişenin başına davet etmekte gecikmedi. Aslına bakılırsa o da, sürüp giden deniz savaşlarının bütün acı ve zorluklarına rağmen, bedensel zevklere karşı içinde yaşayan doğal güdü hiç bir zaman zedelenmemiş, duyu ve lezzet düşkünü deniz kurtlarından biriydi. Görevini daima sadakatle yerine getirirdi. Oysa görev denen şey bazan kupkuru bir zorunluluk olduğundan, fırsat buldukça onun renksizliğini sert içkilerden bir karışımla gidermeyi severdi. Yüzbaşının yüzsüzlüğü karşısında kaptan kamarasının gerçek sahibine, işleri olup bittiye getiren zoraki konuğu elden gelen bütün konukseverlikle ağırlamağa çalışan ev sahibi rolünü oynamaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Ortaya çıkarılmış olan şişelere eşlik edecek kadeh ve su sürahisini sessizce bu zaptedilmez konuğun önüne koydu. O sırada kendisine katılamayacağını ileri sürerek yüzbaşıdan özür diledi ve hiç bir şeyden etkilenmek bilmeyen subayın, önündeki grogu[24] içmeden önce bir parça sulandırışını neşesiz bakışlarla izledi. Adam kadehi üç hızlı dikişte boşalttıktan sonra onu masanın üzerinde yeniden uzanmanın zor olmayacağı bir yere kadar itti; iskemlesine iyice yerleşir gibi yaptı ve ardından büyük bir memnunlukla dudaklarını şapırdatarak gözlerini kamaranın sahibi üzerine dikti.

Kaptan Graveling ancak bütün bu işler tamamlandıktan sonra sessizliği bozdu. Sesinde bir üzüntü ve yakınma tonu belli oluyordu: "Yüzbaşım, adamlarımın en iyisini alıyorsunuz, müretteb atımın can damarını çekip götürüyorsunuz."

"Evet, biliyorum," dedi öbürü. Der demez kadehini yeniden doldurmak üzere kendine doğru çekti: "Evet, biliyorum, üzgünüm."

"Özür dilerim, ama galiba pek anlamıyorsunuz yüzbaşım. Bakın, bu oğlanı gemiye almadan önce baş kasaranın[25] bulunduğu yer kavga gürültü yatağıydı. Şurada, İnsan Hakları'nın[26] güvertesinde inanın çok zorlu günler geçirdik. Ben gemi reisi olarak o derece huzursuz oldum ki, şu içtiğim tütün bile beni avutamaz oldu. Derken Billy ortaya çıktı. Tıpkı bir İrlandalı patırtısının orta yerine girip herkesi bir anda susturan Katolik

papazı gibi milleti yatıştırdı. Onlara va'z verdi, onlarla konuştu, ya da özel olarak herhangi bir şey yaptı demiyorum, ama ondan öyle bir etki yayılıyordu ki, her azgını yumuşatıyor, her üzgünü avutuyordu sanki. Bütün mürettebat eşekarılarının pekmeze üşüştükleri gibi onun başına üşüştü. Buna tek katılmayan, tayfa takımının kabadayısı olan şu kızıl sakallı, iri yarı, pasaklı gemiciydi. Mutlaka yeni gelen gemiciye duyduğu kıskançlıktan, bir de herhalde, diğerleri önünde ondan sözederken söylediği gibi, böyle 'tatlı ve hoş bir yavrunun' dövüş ve kavgadan anlamayacağını düşünmüş olacak ki, ille de onunla pis bir şekilde dalaşarak kavga çıkarmağa yeltendi. Billy sabretti, çatışmadan kaçındı, üstelik herifin suyuna bile gitti, ona iyi davranmağa çalıştı –bu oğlan da benim gibi yüzbaşım, ben de ne olursa olsun her türlü hırlaşmadan, patırtıdan nefret ederim– fakat bütün bunlara rağmen hiç bir şey para etmedi. Bir gün kızıl sakallı, ikinci öksüz vardiya[27] sırasında öbür gemicilerin gözü önünde, Billy'ye sığırdan sırt filetosunun nasıl kesilip çıkarıldığını göstermek bahanesiyle –herif bir zamanlar kasaplık yapmış diyorlar– oğlanın böğrüne onu küçük düşürmek kastiyle bir tane salladı. Billy'nin kolu yıldırım hızıyle yerinden fırladı ve herifin suratına indi. Aslında oğlanın niyeti herifin canını fazla acıtmak değildi, bundan eminim, fakat nasıl olduysa Billy sersem herife fena bir sopa çekiverdi. Bütün bu iş yarım dakikadan uzun sürmedi sanıyorum. Üstelik, salak herifin kendisi de bu işin nasıl şipşak olup bittiğine vallahi şaşırıp kaldı. Ve inanır mısınız ki yüzbaşım, artık kızıl sakallıyle Billy'nin arası düzeldi, herif Billy'yi sever oldu, – evet, şimdi bu adam Billy'yi bayağı seviyor. Yok, bu böyle değil de ben aldanıyorsam, o zaman bu herifin dünyanın en büyük sahtekârı olduğunu düşünmek gerekir. Ama sanmıyorum, çünkü Billy'yi herkes, bütün tayfa sever. Kimi onun çamaşırını yıkar, kimi eskilerini örmeğe, yırtığını, söküğünü dikmeğe gönüllüdür. Gemi marangozu boş vakti oldukça ona küçük, güzel bir dolap yapıyor; içine ufak çekmeceler de koymuş. Bu gemide kime giderseniz gidin, Billy Budd için her şeyi yapmağa hazırdır. Gemi mutlu bir aile ocağına döndü. Bakın yüzbaşım, eğer bu genç oğlan buradan gidecek olursa, İnsan Hakları'nın güvertesinin neye döneceğini gayet iyi biliyorum. Artık öyle kolay kolay yemekten

sonra güverteye çıkıp bocurgata yaslanarak sakin kafayle pipomu tüttüremeyeceğim; buna fırsat bulacağımı hiç sanmıyorum. Evet yüzbaşım, inanın ki, tayfamın gözbebeğini, gemimin can damarını almak üzeresiniz benden; barış güvercinimi alıyorsunuz." Bu sözleri söylerken iyi yürekli adam, boğazına yükselen gizli hıçkırığı zaptetmek için kendini zorluyor, bu zorlamadan sıkıntı duyuyordu.

Bütün bu anlatılanları keyifli bir ilgiyle dinlemiş olan ve aldığı keskin yudumların etkisiyle neşesi giderek yerine gelen yüzbaşı: "Evet," diye başladı, "Allah bütün barış güvercinlerini bağışlasın, yaşasın barış güvercinleri! Bilhassa savaşan barış güvercinlerini kastediyorum. Rüzgârı başa alıp yelken söndürerek[28] beni beklemekte olan şu savaş gemisinin lombarlarından[29] buraya doğru burunlarını uzatan, gördüğünüz yetmişdört güzelim oğlanı da Allah bağışlasın diyorum." Bunları söylerken kolunu ileriye doğru uzatıp lomboz camından[30] Indomitable'ı gösteriyordu. "Yüreklenin canım, bu kadar üzgün durmayın! Size daha şimdiden Yüce Makam'ın takdir ve taltiflerini vaat ediyorum. Emin olun ki Majesteleri, gemilerindeki tayfaya verdiği peksimete gemicilerin gereken ilgiyi, rağbeti göstermeyip burun kıvırdıkları bir dönemde; aynı zamanda bazı gemi reislerinin de gizliden gizliye ellerinden birkaç gemicinin ödünç olarak kırallık hizmetine alınmasına içerleyip esef ettikleri bir dönemde, evet, böyle bir dönemde Majesteleri bir gemi reisinin Kıral'a, tayfasının gözbebeği, mürettebatın canı olan gemiciyi seve seve teslim ettiğini ve bu gemicinin de kaptanınkinden aşağı kalmayan bir sadakatle hiç bir karşı koyma izi göstermediğini duymaktan emin olun ki kıvanç duyacaktır. Eh, bakalım bizim Adonis[31] nerelerde kaldı! Hah, işte geliyor," diyerek kaptan kamarasının açık duran kapısından dışarı doğru baktı: "Hay Allah, sen şu işe bak, sandığını yakalamış, çekiştirerek buraya getiriyor – portmantolu bir Apollon![32]" Ona doğru birkaç adım yürüdükten sonra: "Gemici, buraya bak!" diye seslendi, "O koca sandığı savaş gemisine sokamazsın. Savaş gemisinde sandığa konsa konsa mermi konur. Pırtılarını bir torbaya tık sen evlât. Süvari erine çizmeyle eyer, gemici erine hamakla torba yaraşır.[33]"

Sandıktan torbaya geçiş tamamlandı. Yüzbaşı önden adamını filikaya gönderdikten sonra kendisi de aşağıda bekleyen tekneye indi ve İnsan Hakları adlı ticaret gemisinden avara etme[34] komutunu verdi. Evet, Billy Budd'ın kıraliyet donanmasında tertip altına alınmak üzere keyfî hükümle devşirildiği ticaret gemisinin tam adı böyleydi. Gemi reisi ve tayfa, geminin adını denizci usulü kısaltarak sadece Haklar haline getirmişlerdi. Geminin sahibi olan Dundee'li[35] dik kafalı armatör, Thomas Paine'in[36] değişmez hayranlarındandı. O sıralar Burke'ün[37] Fransız Devrimi'ni suçlayan ve hesap soran yazısına karşı Thomas Paine'in cevap olarak kaleme aldığı, gemiyle aynı adı taşıyan kitap yayınlanıp herkesin eline geçeli çok zaman olmamıştı. Dundee'li bu adam gemisine Paine'in kitabının adını vermekle, çağdaşı olan bir başka armatöre, Philadelphia'lı Stephen Girard'a benzer anlayışta olduğunu ortaya koyuyordu. Anavatanı Fransa'ya ve o vatanın serbest fikirli düşünürlerine beslediği sevgiyle bu Stephen Girard da gemilerine Voltaire, Diderot gibi adlar vermişti.

Yüzbaşıyle Billy'yi aldıktan sonra ticaret gemisinin kıç bodoslaması altından ağır ağır kayıp giden filikadaki subay ve kürek başındaki tayfa başlarını kaldırıp, kimi sırıtarak, kimi de yüzlerinde acıya çalan bir ifadeyle, kıç aynalığına süslü harflerle hakkedilmiş armayı inceledikleri sırada, hizmete yeni alınmış toy gemici eri, serdümenin oturmasını bildirdiği filikanın baş tarafındaki yerinden ayağa fırladı. Kıç küpeştesinden[38] sessiz ve üzgün yüzlerle aşağıya, kendisine doğru bakmakta olan gemi arkadaşlarına şapkasını sallayıp onlara son defa içten veda etti. Peşinden sanki geminin kendisine de bir selâm vermek isteyerek: "Haydi bakalım, sen de hoşça kal, koca İnsan Hakları!" diye seslendi.

"Gemici, yerine otur!" diye kükreyen yüzbaşı, bir anda rütbesinin verdiği bütün insafsızlık ve azameti üstlenirken, bir yandan da yüzüne yayılmakta olan gülümsemeyi zorla bastırmağa uğraşıyordu.

İşin doğrusu, Billy'nin davranışı denizcilik kurallarının, askerlik terbiyesinin kabaca çiğnenmesi demek oluyordu. Öte yandan o, bu kuralları ve askerî denizcilikte neyin yakışık aldı-

ğını, neyin almadığını hiç öğrenmemiş, daha doğrusu bunlar ona öğretilmemişti. Eğer genç denizci son olarak gemisini selâmlarken söylediklerini söylememiş olsaydı, yüzbaşı onun durumunu gözönüne alarak yaptığı sert uyarıda bu derece hırçınlaşmayacaktı. Yeni gemicinin bu davranışını daha çok gizlenmiş bir atak, keyfî hükümle silâh altına alınmağa hem genel anlamda, hem de onun özel durumu bakımından sinsi bir saldırı olarak yorumladı. Oysa Billy'nin davranışı, sonuçtaki etkisi açısından ince bir yergi, kurnazca yapılmış bir taşlama gibi dursa da, tasarlanmış ve kasıtla yapılmış olamazdı. Çünkü Billy, gençlik, sağlık, açık yüreklilik, coşkun içtenlik gibi yaradılış özellikleriyle bol bol bezenmiş olduğu halde, hiç de alaycı, iğneleyici tabiatlı değildi. Böyle olmak için gereken uğursuz istek ve hain beceri onda tamamen eksikti. Birçok anlama gelebilen çapraşık sözlerle, dolambaçlı anlatma yollarıyle uğraşmak onun yaradılışına tamamiyle yabancıydı.

Zorla askere alınışını, tıpkı havanın değişkenliğini kabul etmeğe alışık olduğu gibi, telâş etmeden, sindirilmiş bir olağanlıkla karşılar görünüyordu. Elbette bir düşünür değildi; ama hayvanlarda da olduğu gibi, bilmeksizin, farkında olmaksızın, basit anlamda bir kaderciydi. Bilinmez tabiî, ama olabilir ki, kendini pek yakından ilgilendiren konularda işlerin hiç beklenmedik biçimde, böylesine serüven vaat eden türde gelişiyor olmasından, bilinmedik, yepyeni sahnelere, savaş tanrısı Mars'ın hazırladığı heyecanlara açılıyor olmasından bir bakıma hoşlanıyordu.

Ticaret gemisinden gelme genç tayfa, Indomitable'ın bordasında çok geçmeden usta gemici diye sınıflandırılıp pruva çanaklığının sancak vardiyasına[39] verildi. Kısa zamanda yeni görevine ısındı ve yapmacıksız görünüşü, güzelliği, içten gelme kaygısızlığı sayesinde herkesçe sevildi. Sofra arkadaşları içinde ondan daha neşelisi, keyiflisi yoktu. Bu haliyle, gemi mürettebatının kendisi gibi zorla hizmete alınmışlardan oluşan bölümündeki diğer bazı kişilere kesinlikle ters düşüyordu. Bu diğerleri, bilfiil hizmet altında olmadıkları zamanlar, özellikle son öksüz vardiya sırasında alaca karanlığın gittikçe yaklaşması tasalı, düşünceli bir dalgınlık getirdiği zaman, kimilerinde huysuz bir kasvete, somurtkanlığa karışan bir tür keyifsizliğe kapılırlardı.

Ama bu adamların çoğu bizim gabya pruva eri kadar genç değildi, birçoğu şöyle veya böyle bir ev ocağının sıcaklığını tatmış insanlardı; bazılarının arkalarında, herhalde güvenilmez koşullar içinde bıraktıkları kadınları ve çocukları olmalıydı. İçlerinde bir dostu, bir akrabası, bir yakını bile olmayan kimsesiz biri pek yoktu. Oysa Billy'nin bütün ailesi, bütün hısım akrabası, birazdan da görüleceği gibi, kendi içindeydi.

## II

Bizim acemi gabya pruva eri, çanaklıktaki görev yerinde ve aşağıda top güvertelerinde gayet iyi karşılanmış olsa da, burada, daha önce bilip tanıdığı ticaret gemilerinin sayıca az ve iddiasız tayfası arasında olduğu gibi parıldayıp duran koca bir yıldız sayılmazdı.

Çok gençti; iyice gelişmiş ve serpilmiş yapısına rağmen, görünüşte gerçekte olduğundan daha da genç duruyordu. Bu durum, rengindeki doğal tazelik bakımından bir genç kızınkinden farksız olan ve hâlâ yumuşaklığını, pürüzsüzlüğünü koruyan yüzündeki oğlansı ifadeden ileri geliyordu. Yüzünde bir nilüfer çiçeğini andıran o lekesiz duruluk açık denizin etkileriyle epey silinmiş, yanaklara hâkim olan pembelik güneş yanığının altından göze zor görünür olmuştu.

Yapmacık yaşamın çapraşıklığı karşısında gerçekten bu derece toy biri için, önceki basit ortamını bırakıp apansız koca bir savaş gemisinin pek daha kapsamlı ve ustalıklı dünyasına atlayıvermek kolay iş değildi. Eğer kişiliğinin bileşiminde bir parça kibir veya gurur bulunsaydı, bu ani değişiklik onu pekâlâ bozguna uğratabilirdi. Indomitable'ın aşırı derecede karma bir kalabalıktan oluşan zengin mürettebatı içinde, rütbece her ne kadar ast olurlarsa olsunlar, her yerde raslanan bildik, sıradan kalıpların hiç birine uymayan bazı kişiler bulunmaktaydı. Bu denizcilerin üze-

rinde, sürekli askerî disiplin altında bulunmanın ve tekrar tekrar bilfiil savaş alanına girip çıkmış olmanın en sıradan adama bile verebileceği belirli bir hava seziliyordu.

Yetmişdörtlük karakanın güvertesinde "Levent oğlan"[40] Billy Budd'ın durumu, tıpkı taşradaki memleketinden alınıp sarayın pek yüksek soydan gelme hatunlarıyle rekabete atılan bir köy güzelini andırıyordu. Oysa o, koşulların böylesine değişmiş olduğunun pek farkında değildi. Ayrıca, kendindeki bir şeyin mavi ceketliler[41] arasında bulunan birkaç pişkin tipin yüzüne anlaşılması güç bir gülümseme getirdiğinden de aynı ölçüde habersizdi. Gemideki varlığının ve davranışlarının kıç güvertesinin[42] entelektüel beyleri üzerinde uyguladığı özellikle olumlu etkiyi dikkate aldığı da söylenemezdi. Bunun böyle olması doğaldı. Sakson kanının Norman ya da başka hiç bir yabancı karışımdan etkilenmediği safkan Anglosaksonların fizik yönden en üstün örneklerine özgü döküm kalıplarında şekil almış gibi duran bu çocuğun yüzünde, Grek yontu ustalarının kimi zaman insan gücünün timsali olan kahramanları Herakles'in yüzüne verdikleri dingin, yumuşak huylu bir iyilik okunuyordu. Bu görünüm ayrıca bir başka etkin niteliğin katkısıyle pek ince bir değişime uğramaktaydı. Küçük ve biçimli kulaklar, ağzın ve burun kanatlarının biçimi, ayak tabanının yay gibi kıvrık oluşu, hattâ tukan kuşunun[43] gagasındaki portakalla yanık buğday arası bir renge dönüşmüş olan, insanın hatırına katran kovaları ve kandilisa halatlarını[44] getiren işten katılaşmış, meşinleşmiş eller bile; ama daha önemlisi, her davranışında, yaptığı her harekette elde olmadan dile geliveren, dışa vuran o belli bir şey, o doğal rahatlık; aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite ile onun çevresindeki parlaklık, neşe ve bereket habercileri Kharit'ler[45] tarafından besbelli kayırılmış bir anneye işaret ediyorlardı. Bütün bunların hepsi, çok tuhaf bir biçimde onun alınyazısına taban tabana zıt bir soy çizgisini ortaya koyuyordu. Bu noktaya ilişkin tuhaf gizlilik, Billy bocurgatın başında resmen er olarak hizmet altına alındığı sırada gün ışığına çıkarılan bir gerçek sayesinde bir parça açıklık kazandı. Ufak tefek, kıpırdak ve tez canlı bir adamcağız olan subay, elindeki role cetvelini[46] doldurmak amacıyle ona birçok soru arasında

aldırmaz bir edayle doğum yerini sorunca, Billy: "Bilmiyorum efendim," karşılığını verdi.

"Nerede doğduğunu bilmiyor musun? Baban kim?"

"Allah bilir efendim."

Kendisine verilen cevaplardaki dobra dobra, yalın açık sözlülükten irkilen subay bunun üzerine: "Çocukluğunla ilgili hiç bir şey bilmiyor musun?" diye sordu.

"Hayır efendim. Yalnız, bir sabah Bristol'da insansever bir adamın, kapısını açınca, kapı tokmağında asılı ipek astarlı bir sepet içinde beni bulmuş olduğunu işittim."

"Demek bulunmuş birisin, öyle mi? Hmm," diyen subay başını iyice kaldırdı ve önünde duran acemiyi yukarıdan aşağıya adamakıllı süzdü, "evet, hiç de fena bir ganimet olmadığın belli oluyor. Umarım senin gibi birkaç tane daha bulurlar evlât. Donanmanın sizin gibilere ihtiyacı var."

Evet, Billy Budd sokakta bulunmuş kimsesiz bir çocuk, hattâ muhtemelen bir zina ürünüydü. Oysa açıkça görüldüğü gibi, bu zina çocuğu hiç de bozuk bir soydan gelmiyordu. Onun seçkin ve yüksek soydan geldiği, safkan bir yarış atında olduğu kadar bârizdi.

Bunun dışında, pek öyle keskin bir zekâ, belli bir yetenek sahibi değildi. Onda yılandaki kurnazlıktan hiç iz yoktu, ama güvercin kadar da saf sayılmazdı. Kendisine henüz o şüpheli elma[47] sunulmamış olan masum, lekesiz insanoğlundaki o şaşırtıcı dürüstlüğün yanısıra bir ölçüde akıl ve anlayış sahibiydi. Okuması yazması yoktu, ama güzel şarkı söylemeyi bilirdi. Tıpkı okuması yazması olmayan bülbül gibi, o da bazan şarkılarını o anda içine doğduğu gibi söylerdi.

Benlik duygusu hemen hemen hiç yok sayılırdı; belki de St. Bernard soyundan bir köpeğe atfedilen kadarı vardı.

Açık denizde doğanın iki ana öğesi su ve havayle içiçe yaşamaya alıştığından ve kıyılardan başka pek kara tanımadığından; daha doğrusu karalarla örtülü yer yuvarlağının bir gizli kuvvetin takdiriyle denizcilerin "gönül panayırı" dedikleri o meyhane bozuntularına, baldırıçıplak bar orospularına ayrılmış bölümünden başkasını bilmediğinden, basit yaradılışı olduğu gibi kalmış, saygıdeğerlik diye bilinen o ısmarlama şeyle kimi hallerde bal gibi

uyuşan ahlâksızlıktan etkilenmemişti. Peki, gönül panayırlarının müdavimleri olan denizciler kötülüklerden arınmış insanlar mıdır? Hayır; fakat karada yaşayan insanlara oranla onların kötülükleri pek daha seyrek olarak yüreklerinde yer etmiş bir alçaklıktan ileri gelir. Onların işledikleri suçlar, hatalar, çoğu zaman uzun süre gönüllerinde saklı kalmış isteklerin doğa yasalarının gereği olarak sınırsız bir coşkunlukla patlak verişinin sonucudur. Billy de birçok bakımlardan, doğuştan aldığı özelliklere alınyazısıyle gelen yardımcı etkilerin katılmasıyle, gerçek bir barbardan hemen hemen hiç farkı olmayan bir insan olmuştu. Âdem'in, tatlı dilli kurnaz yılan ustalıkla yanına sokulmadan önceki halini andırıyor olmalıydı.[48]

Burada, insanoğlunun ilk günahını[49] işleyip lekelenmesi öğretisini (bu öğretiye şimdi artık pek kimse kulak vermez oldu) ister istemez vurgulayacak olan bir noktaya değinmek istiyorum. Bazı ilkel ve saflığı bozulmamış erdemlerin uygarlık üniforması içindeki bir kişiyi özel bir biçimde nitelediği durumlarda, eğer yakından incelenecek olursa bu erdemlerin gelenek ya da göreneklerden türememiş oldukları, daha çok bunlara ters düştükleri gözlemlenebilir. Böyle durumlarda bu erdemler, sanki Kabil'in[50] kentinden ve kentleşmiş insanından daha önceki bir çağdan akıl almaz yollardan geçerek bize ulaşmış gibidirler. Böyle erdemler, yozlaşmamış damakta yaban yemişlerininkine benzer hilesiz bir tat bırakır. Oysa tamamiyle uygarlaşmış bir kişi, uygarlaşmanın vasat örneklerinden olsa bile, aynı damakta su katılmış şarap gibi şüpheli bir tat bırakacaktır. İyi yürekli şair,[51] zamanımızın Hıristiyan kentlerinden herhangi birinde Caspar Hauser[52] gibi sersemleşmiş bir halde gezinen bu ilkel erdemlerin başıboş mirasçısına ikibin yıl öncesinden, Sezarların Roma'sından, has köylülük ruhuna çağrıda bulunarak şöyle sesleniyor:

> *"Yoksul ve dürüstsün, dosdoğru özün sözün,*
> *Kente seni getiren, söyle, hangi afsun?"*

Bizim Levent oğlanın, insanın her yerde görmek isteyeceği, erkeğe pek yaraşan bir güzelliği olduğu halde, Hawthorne'un kısa hikâyelerinden birindeki güzel kadın gibi bir tek kusuru vardı.[53]

Bu, hikâyedeki hanımda olduğu gibi hiç de gözle görülebilir bir kusur olmayıp zaman zaman beliren bir dil tutulması illetiydi. Doğanın hırçın güçlerinin kükrediği, can korkusunun kapıyı çaldığı anlarda has denizciye yaraşan neyse onu eksiksiz yerine getirdiği halde, ani bir duygulanmayle yüreği hızlı hızlı çarpmağa başladığı zaman, sanki içindeki uyumun sözcüsü olan o gayet hoş sesine örgensel bir tutukluk, daha doğrusu bir kekeleme, hattâ daha da fenası bir hal gelirdi. Bu bakımdan Billy, Cennet'in fesat, kıskanç başbelâsı olan o arabozanlar pîrinin yeryüzü denen bu gezegene yapılan beşer sevkiyatında hâlâ parmağı olduğunu gösteren çarpıcı örneklerden biriydi. Bu başbelâsı her olayda mutlaka bir yolunu bulur, kendisinin de bu işte bir payı olduğunu hatırlatmak istercesine küçük bir işaret bırakır.

Levent oğlanda böyle bir kusurun açıkça belirtilmesi, yalnızca onun alışılagelmiş türden bir kahraman olmadığının değil, aynı zamanda başrolünü oynadığı bu hikâyenin bir masal, lirik bir efsane olmadığının da delili sayılmalıdır.

# III

Billy Budd'ın Indomitable'da keyfî hükümle silâh altına alındığı sırada bu gemi, Akdeniz filosuna katılmak üzere rotasında seyretmekteydi. Uzun zaman geçmeden bu birleşme gerçekleştirildi. Yetmişdörtlük karaka bu filonun gemilerinden biri olarak, filosunun bütün harekât ve manevralarına katıldığı gibi, zaman zaman üstün seyir yetenekleri sayesinde firkateynlerin desteği olmaksızın tek başına özel bir keşif görevine yollanıyor, hattâ arasıra uzun süreli görevlerle filodan ayrıldığı da oluyordu. Fakat bütün bu anlatılanlarla hikâyenin pek az ilişiği var. Hikâye daha çok bir geminin iç yaşamıyle ve tek bir tayfanın özel yaşam çizgisiyle sınırlandırılmış bulunmaktadır.

1797 yılının yazıydı. Aynı yılın Nisan ayında Spithead karışıklığı vuku bulmuş, Mayısta bunu Nore'da donanmada patlak veren ikinci ve çok daha ciddi bir karışıklık izlemişti. Bu ikinci olay, hiç abartmasız yerinde kullanılmış sıfatıyle Büyük İsyan diye bilinir. Bu olay İngiltere için, gerçekten de, Fransız Direktuvar yönetiminin[54] o zamanlar her yere yayılan bildirilerinden, zaptettiği ülkeleri dininden inancından döndüren ordularından pek daha tehlikeli bir işaretti.

Çok büyük bir yangın felâketiyle karşı karşıya bulunan Londra şehri için itfaiye teşkilâtında başlayan bir genel grev ne demekse, Britanya İmparatorluğu için de Nore İsyanı işte o de-

mekti. O olaylar sırasında buhran öyle bir doruk noktasına vardı ki, birkaç yıl sonra deniz kuvvetlerinin bütün saflarında kulaklarda çınlayan ve İngiltere'nin her İngilizden gerektiğinde ne beklediğini hatırlatan o tanınmış slogan,[55] acele edip birkaç yıl önce de kırallığın yardımına koşsaydı iyi olacaktı. Zaman, demir yerlerinde yatmakta olan üç ambarlıların ve karakaların[56] direk tepelerine –o sırada Eski Dünya'nın ele geçmemiş tek muhafazakâr kalesi olan bu güçlü devletin sağ kolu sayılan donanmanın direklerine– sayıları binlere ulaşan mavi ceketlilerin hurra sesleri içinde, üzerinden İngiliz birliğinin nişanı olan haçın kaldırılmış olduğu İngiliz renklerini çektikleri zamandı. Bayrak üzerinde yaptıkları bu değişiklikle, kurulu yasa düzeninin ve tanımı yapılmış özgürlüğün simgesini, düşmanın dizgin tanımayan, azgın başkaldırmayı belirten kızıl meteoruna dönüştürüyorlardı.[57] Donanmadaki elle tutulur, gözle görülür aksaklıkların oluşturduğu haklı memnuniyetsizlik, sanki Manş Boğazı'nın öbür yakasındaki Fransa'dan bu tarafa alevler içinde koca kor parçaları düşmüş gibi, aklın almayacağı, anlamsız bir yangın haline dönüşmüştü.

Bu olay, Avrupa'nın o sıra içinde bulunduğu durumda İngiliz hükümetine bir şarkı yazarı olarak hiç de azımsanmayacak hizmetlerde bulunmuş olan Dibdin'in,[58] İngiliz gemicisinin vatan aşkını coşkuyle dile getiren o duygulu dizelerini bir süre için iğneli bir cinasa çevirdi:

*"Canıma sıra gelince, o da Kıralımızın!"*

Koca Britanya Adası'nın göz kamaştırıcı denizcilik tarihi içinde yer alan böyle bir ara sahneyi bu adanın deniz tarihçileri elbette atlıyorlar. Bunların biri (G.P.R. James), "eğer tarafsızlık ilkesi zarafet tutkusunu engellemese" bu konuyu atlamağa gönüllü olduğunu açıkça kabul ediyor. Buna rağmen onun bu olayı anışı da, ayrıntılara hemen hemen hiç uzanmayan yalın bir değinmeden öteye geçmiyor. Üstelik kitaplıklarda bunu bile kolayca bulmak mümkün olmuyor. Her çağda, her yerde, Amerika da dahil olmak üzere bütün devletlerin başına gelen diğer bazı olaylar gibi Büyük İsyan da öyle özellikler taşımaktaydı ki, millî gurur kaygıları ve siyasal hesapların onu ister istemez tarihin arka plâ-

nına atarak bastırması gerekiyordu. Oysa böyle olayları önemsememek mümkün değildir; tarihsel açıdan onları ele almanın mantıklı yolları vardır. Sağduyu sahibi bir kişi, kendi ailesi içindeki herhangi bir kusur ya da ayıbı ortalığa ilân etmekten nasıl kaçınırsa, benzer koşullar içindeki bir ulus da haklı olarak aynı şekilde tedbirli davranacaktır.

Hükümetle ayaklanmanın elebaşları arasında yapılan görüşmelerden ve ayyuka çıkan yolsuzluklar konusunda hükümetin verdiği tavizlerden sonra Spithead'deki ilk ayaklanma zorlukla bastırıldığı, ya da bir süre için durum kontrol altına alındığı halde, başkaldırmanın Nore'da daha geniş çapta ve beklenmedik biçimde yeniden patlak vermesi, kızıl bayraktan başka bu isyancıları coşturan ruhun ne olduğunu ortaya koydu. Nore'da tekrar patlak veren isyan, peşisıra yapılan müzakerelerde, devlet makamlarınca sadece kabulü imkânsız değil, üstelik saldırgan ve küstah olarak nitelenen taleplerle de ciddiyet kazandı. Her ne olursa olsun sonunda ayaklanma kesinlikle bastırıldı. Belki bu iş, ancak deniz piyade birliklerinin sarsılmaz sadakati ve donanmanın önemli bölümlerinde mürettebatın gönüllü olarak görev başına dönmesiyle başarıldı. Nore Ayaklanması bir bakıma, aslında gayet sağlıklı olan bir bedende bulaşıcı bir ateş nöbetinin baş gösterip peşinden çabucak yokolmasına benzetilebilir.

Her şey bir yana, kazan kaldıran bu binlerce tayfa arasında, – ya tamamiyle vatanseverlik duygularının, ya da savaşçılık güdülerinin, belki de her ikisinin etkisiyle– pek uzun zaman geçmeden Nil'de Nelson'un bir zafer kazanmasına, ardından da Trafalgar'da zafer taçlarının tacını başına geçirmesine yardımcı olacak bazı gemiciler bulunmaktaydı.[59] İsyancılar için başta Trafalgar olmak üzere bu deniz savaşları hem tam bir bağışlanma vesilesi oldu, hem de onların göz kamaştırıcı başarılarına fırsat hazırladı. Çünkü, bu deniz savaşları ve özellikle Trafalgar, benzeri bulunmayan denizcilik gösterileri, savaş ve silâh ustalıkları, görkemli birer kahramanlık meydanı olmak bakımlarından, insanlığın elindeki tutanaklarda eşsiz anıtlar olarak yaşamaktadır.

# IV

## "Dünya var olalı gelmiş geçmiş en büyük denizci"[60] konusunda

Yazı yazma konusunda insan istediği kadar ana çizgiden ayrılmama kararında olsun, bazı sapmaların kolay kolay karşı konulmayacak, baştan çıkarıcı bir çekiciliği vardır. Ben de Nelson'un dehasının verdiği coşkuyle böyle bir yan yola sapmak üzereyim. Okuyucu eğer bana burada da arkadaşlık ederse sevinirim. Hiç değilse kendimize, günah işlemede hep bulunduğu şeytanca ileri sürülen o hazzı vaat edebiliriz; çünkü böyle yan yollara sapma, mutlaka bir yazarlık günahı olacaktır.

Zamanımızın yeni buluşlarının sonunda askerî denizcilikte büyük bir değişiklik yarattığını ve bu değişikliğin, barutun Çin'den Avrupa'ya ilk getirilişinin savaş tekniği ve topyekûn askerlikte yarattığı devrime eşit sayılacak çapta olduğunu belirtmek herhalde pek yeni bir düşünce olmuyor. Bilindiği gibi, Avrupa'da, çok kullanışsız ve hantal bir icat olan ilk ateşli silâh, o zamanki şövalyelerin çoğu tarafından, olsa olsa belki göğüs göğüse çarpışmada çeliğe çelikle karşı koymağa yüreği elvermeyen esnafa yakışacak âdi bir âlet diye hor görülmüştü. Oysa

karalarda şövalyelere yaraşan o kahramanlık, parıltısından çok şey yitirmiş de olsa, şövalyelerle birlikte nasıl silinip gitmediyse, denizlerde de tamamiyle yokolmadı. Buna rağmen günümüzün deniz çarpışmalarında, artık değişmiş koşullar altında raslanması hemen hemen imkânsız olan o heybetli zarafetin modası geçti. Avusturya'lı Don Juan, Doria, Van Tromp, Jean Bart, İngiliz amirallerinin ardı arkası kesilmeyen uzun silsilesi ve 1812'lerin Amerikan Decaturları gibi eşsiz deniz devlerinin zarif azameti, ahşap bordalar içinde unutulmağa terkedildi.[61]

Bununla birlikte, geçmişe haksızlık etmeksizin içinde yaşadığı zamanı olduğu gibi değerlendiren bir kimseye, Portsmouth'ta yapayalnız su yüzünde duran Nelson'un Victory adlı gemisinin kocamış teknesi, sadece unutulmaz bir ünün çürümekte olan anıtı gibi değil, aynı zamanda monitorlara[62] ve Avrupa'nın ağır, hantal zırhlılarının daha da heybetli gövdelerine yöneltilen şiirsel bir kınama, bir serzeniş gibi görünüyorsa, bu kimsenin duygularına anlayış gösterilmelidir. Şimdiki gemilerin göze hoş görünmediklerinden, ister istemez eski savaş gemilerinin uyumlu görünüşünü, soylu çizgilerini arattıklarından dolayı değil, aynı zamanda bazı başka nedenlerden ötürü de hoşgörüye yer verilmesi doğru olur.

Belki, az önce sözü edilen şiirsel kınama ve serzenişe az çok kulak vermekle birlikte, yeni düzen adına bu düşünceleri savuşturmak, üstelik gerektiği takdirde bu işi bir putkıranlık, bir ikona düşmanlığı derecesine vardırmak eğiliminde olan kimseler vardır. Örneğin, bu türden eğilimleri olan, savaşma mesleğinin erbabı bazı faydacılık tutkunları, Victory'nin güvertesinde Ölümsüz Denizci'nin şehit düştüğü noktayı belirten o kocaman yıldızı görerek, savaş sırasında Nelson'un tam üniforması, bütün nişan ve sırmaları içinde kendini güvertede sergilemesinin sadece gereksiz ve askerlik anlayışına ters olmayıp üstelik saçma bir cüret, boş bir gösteriş belirtisi sayılacağını ileri sürebilirler. Bu kimseler ayrıca, Trafalgar'daki olayda aslında ölüme açıkça meydan okumaktan başka bir şey yapılmadığını ve nitekim bunun üzerine de ölümün hiç gecikmeden geldiğini sözlerine ekleyebilirler. Övüngen cüreti olmasa bu muzaffer amiralin deniz savaşını sağ salim atlatmış olacağını, böylelikle

de ölümünün hemen ertesinde filo komutanlığını ondan devralan amiralin, onun ölürken verdiği bilgece talimatları hiçe saymasına meydan vermek yerine, çarpışma sonuçlandığında dağılmış, harabolmuş donanmasını kendi yönetimi altında demirlemek fırsatını bulmuş olacağını söyleyebilirler. O zaman belki de, savaşın yarattığı kargaşayı izleyen fırtına kargaşasında gemilerin kazaya uğramasıyle meydana gelen üzücü can kaybına engel olunabilirdi derler.

Evet, çeşitli nedenler dolayısiyle donanmayı o sırada demirlemenin mümkün olup olmadığı konusunun tartışılabilir olmaktan öte bir belirsizlik taşıdığını bir yana bırakacak olursak, savaşma sanatının Benthamcıları[63] yukarıda söylenenleri mantığa gayet uygun biçimde sıralayacaklardır.

Öte yandan bütün bu "şöyle olsaydı böyle olurdu, böyle olsaydı şöyle olurdu" gibi fikir yürütmeler, doğru dürüst sonuçlara varmak için pek sallantılı çıkış noktalarıdır. Büyük ve önemli bir çarpışmanın öncesinde çok titiz ve kaygılı hazırlıklar plânlandığı sırada –örneğin Kopenhag kuşatmasında olduğu gibi, ölüme götüren rotanın harita üzerinde saptanıp şamandıralarla belirlenmesi çalışmalarında– pek az komutan, kendini Trafalgar'da çarpışma anında böyle pervasızca ortaya atan bu adam kadar dikkatli ve hesaplı olabilirdi.

Bencil hesaplardan çok daha başka tasarlamaların buyruğu olsa bile, kendini koruma ve gözetme duygusu, işi askerlik olan insanın özel erdemlerinden sayılmaz. Buna karşılık, en içten gelen bir görev bilinciyle eşleşen coşkulu şan ve zafer tutkusu daha önde gelir. Eğer Wellington adı, insanın kanını Nelson'un daha iddiasız adı kadar coşturmuyorsa,[64] bunun nedenini şu yukarıdaki sözlerde aramakta belki yarar vardır. Waterloo galibi Wellington'un ölümü üzerine yazdığı ağıtta Alfred[65] ona, gelmiş geçmiş en büyük asker demeğe kalkışmadığı halde, aynı ağıtta Nelson'u "dünya var olalı gelmiş geçmiş en büyük denizci" diye anıyor.

Trafalgar'da Nelson çarpışma başlamadan önce ateş açmak üzereyken oturup kısaca son dileklerini ve vasiyetini yazdı. Eğer kendi şanlı ölümüyle süslediği zaferlerin bu en görkemlisini önceden sezinleyerek, sanki dinsel bir duygulanıştan ötürü üstüne

parıltılı başarılarının nişanı olan göz alıcı takılarını yerleştirdiyse ve eğer kendisini böyle bezeyerek adak ve kurban için hazırlaması kendini beğenmişlik oluyorsa, o zaman büyük destanların, büyük sahne yapıtlarının kahramanlık anlatan her satırının budalaca bir gösteriş ve yapmacık sayılması gerekir. Çünkü böyle satırlarda şair, Nelson gibi bir insanın fırsat bulduğu takdirde eyleme dönüştürerek can kattığı o taşkın duyguyu nazım kalıbına dökmekten başka bir şey yapmaz.

# V

Nore'daki ayaklanma bastırılmış, fakat bütün aksaklıklar giderilmemişti. Örneğin, donanmanın gereklerini sağlayan savaş müteahhitlerinin artık tiftik tiftik olmuş, havı gitmiş kumaş vermek, tayına hile hurda katmak gibi her yerde bilinen kendilerine özgü yollara başvurmalarına izin verilmiyorduysa da, keyfî devşirme gibi uygulamalar yine de sürüp gitmekteydi. Yüzyıllar boyunca geleneğin doğruladığı, Mansfield'e[66] gelinceye kadar ise, bütün Adalet Bakanları Büyük Şansölye Lord Hazretleri tarafından hukuken de desteklenen bu donanmaya tayfa tedarik etme biçiminden vazgeçmek o yıllarda mümkün değildi. Geleceği bir zamandır askıda olan bu usul hiç bir zaman resmen kaldırılmadı. Bu usulün ortadan kaldırılması, hiç bir buhar gücüne dayanmayan, tamamiyle yelken bezinden güç alan ve sayısız yelkenleri, binlerce topu, kısacası her şeyi kol gücüyle işleyen bu vazgeçilmez donanmayı felce uğratırdı. Kıpırtılar içindeki ana kıtanın hazırda var olan ve ileride ortaya çıkabilecek sürprizlerine karşı, her sınıftan gemisini çoğaltan bir donanma, elbette ki insan gücüne de aynı oranda obur bir talep duyacaktı.

Bu iki ayaklanmayı hazırlamış olan memnuniyetsizlik, olayların ardından da bir ölçüde sinsi sinsi sürüp gitti. Bu yüzden, karışıklıkların yeniden yer yer, ya da topluca belirmesinden çekinmek saçma bir kuruntu olamazdı. Kuşkuların yerinde ol-

duğunu gösterir bir örnek verelim: Bu hikâyenin geçtiği aynı yıl içinde, o zaman filo komutan vekili olan koramiral Sir Horatio Nelson'a filo komutanı amiral tarafından komutanlık flâmasını Captain adlı gemiden Theseus'a geçirmesi emredilmişti. O sırada donanma İspanya açıklarında seyretmekteydi; Theseus adlı savaş gemisi memlekette Büyük İsyan'a katıldıktan sonra henüz görev mevkiine dönmüş olduğundan tayfanın nazik ruhsal durumundan çekiniliyordu. Bu sırada Nelson gibi bir komutanın mürettebata göz dağı vererek onu kayıtsız şartsız boyun eğmeğe zorlamak yerine, yalnızca kişisel varlığından yayılan etkiyle tayfayı, kendininki kadar coşkun olmasa bile yine de gerçek bir bütünlük ve bağlılığa döndürecek tek insan olduğu düşünüldü. Durum öyleydi ki, bir dönem için pek çok kıç güvertesinde huzursuzluk ve endişe kol gezindi.[67] Olayların nüksetmesine karşı denizde önleyici tedbirler artırılarak gözler dört açıldı. Her an düşmanla bir müsademeye girilebilirdi. Böyle bir çatışmaya girildiği zaman, top bataryalarında görevli teğmenler kimi durumlarda topların başındaki tayfanın arkasında kılıçlar elde beklemek zorunluluğunu duyuyorlardı.

Oysa Billy'nin artık hamağını sallandırdığı yetmişdörtlük karakanın güvertesindeki tayfanın genel havasında ve subayların davranışlarında hemen hemen hiç bir şey, sıradan bir izleyicide, Büyük İsyan'ın pek yakın bir olay olduğu izlenimini uyandıramazdı. Bir savaş gemisinin üssubayları, genel hal ve tavırlarındaki havayı elbette gemi komutanının kişiliğinden, komutanın sahip olması gereken karakter üstünlüğünden alırlar.

Bütün unvanlarıyle birlikte tam adını vermek gerekirse, Gemi Komutanı Kaptan Edward Fairfax Vere Hazretleri[68] kırk yaşlarında bir bekârdı. Şöhretli denizcilerin pek bol olduğu bir dönemde bile ayrıcalığı olan deniz kurtlarından biriydi. Soylu sınıfın en yukarı katındakilerle ilişkili olsa da, mesleğindeki ilerlemeyi tamamiyle bu ilişkiden doğan etkilere borçlu olduğu söylenemezdi. Çok uzun zaman hizmette bulunmuş, çeşitli çarpışmalara katılmış, kendini daima emrindeki tayfanın iyiliğini, çıkarını gözeten, ama disiplinin çiğnenmesine hiç bir zaman göz yummayan bir komutan olarak ortaya koymuştu. Mesleğinin gerektirdiği bilgi ve tecrübeye, denizcilik bilimine tamamiyle

vâkıftı, cesareti bazan aşırı bir cürete varmakla birlikte düşüncesiz ve atak davranışlarda bulunduğu görülmüş değildi. Karaib sularında Amiral Rodney'nin De Grasse'a karşı kazandığı nihaî zaferde[69] sancak subayı olarak bu amiralin emrinde gösterdiği yararlıklardan ötürü deniz albaylığına terfi ettirilmişti.

Karada sivil giyim ve görünüm içindeyken hemen hemen hiç kimse onun bir denizci olduğunu farkedemezdi. Kendi uzmanlık dalının dışında kalan konuşmalara denizcilik terimlerini karıştırmamağa özel bir titizlik gösterir, ağırbaşlı tavırları, boş bir neşeden, amaçsız bir nükte ve mizah zevkinden pek hoşlanmadığını belli ederdi. Açıkta seyir sırasında herhangi bir özel durumun kaptanın en üst merci olarak işe karışmasını gerektirmediği zamanlarda, orada bulunanlar içinde en gösterişsiz kişilerden biri olması, onun bütün bu karakter özellikleriyle pekâlâ bağdaşıyordu. Boyu posu, duruşu pek göze batmayan, hiç bir göz alıcı nişan, rütbe ve makam belirtisi taşımayan bu beyefendinin kuytudaki kamarasından açık güverteye çıktığını izleyen bir karalı, saygılı bir tavırla geminin rüzgâraltı yanına çekilen subayların sessiz itaatine bakarak, bu adamın Kıral'ın özel konuğu olduğunu, Kıral Hazretleri'nin gemisinde pek önemli bir göreve doğru yol alan, soylu bir kişi, yüksek seviyeden gizli bir elçi olduğunu sanabilirdi. Gerçekten de, genel hal ve tavrında görülen bu çekingen yumuşaklık, bazan erkeğin olgunluk çağında kararlı, kesinlik seven bir mizaçla birarada bulunan bir tür alçakgönüllülükten ileri geliyor olabilirdi. Bu alçakgönüllülük, açık seçik eylem gerektirmeyen zamanlarda beliren ve toplumsal yaşamın hangi katında olursa olsun hep aristokratça bir erdeme işaret eden alçakgönüllülüktü.

Dünyada büyük kahramanlık isteyen işlerin çeşitli dallarında uğraşan diğer bazı kimselerde olduğu gibi, Kaptan Vere de durum gerektirdiğinde gayet pratik olabilmesinin yanısıra, zaman zaman belli bir dalgınlığa kapılma huyundaydı. Kıçtaki seyir güvertesinin rüzgârüstü yanında bir eliyle arma donanımına tutunarak tek başına öylece durup dalgın dalgın kapkara sulara ve açıklara bakardı. Sonra birden, önemsiz bir konu kendisine getirilip düşüncelerinin serbest akışı kesintiye uğratıldığı zaman, ani bir hiddete kapılır, fakat hemen kendine hâkim olmayı becerirdi.

Donanmada ona yaygın olarak "Yıldızlı Vere" denirdi. Böyle bir adın nasıl olup da, özellikleri ne olursa olsun pek parlak sayılmayacak birine verildiğini şöyle açıklamak gerekecek: Pek sevdiği yakınlarından biri olan ve açık sözlü, candan bir insan olarak tanınan Lord Denton, Karaib seferinden İngiltere'ye dönüşünde onunla karşılaşıp onu kutlayan ilk dost olmuştu. Bir gün önce her nasılsa Andrew Marvell'in[70] şiirlerini karıştırırken "Appleton House" başlığı altındaki dizelere daha önce de olduğu gibi yine takılmıştı. Bu ad, onyedinci yüzyıldaki Alman savaşlarında önemli kahramanlıklar göstermiş olan ortak atalarından birinin yaşadığı yere verilen addı. Aynı adı taşıyan şiirde şu dizeler okunuyordu:

*"Bir gök kubbe altında, ana kucağını andıran,*
*Yetişmiş işte böyle, en başından,*
*Sert disiplin altında yuğrulan,*
*Yıldızlı Vere'den kalma, soylu koca Fairfax'tan."*

Amiral Rodney'nin kazandığı eşsiz zaferden henüz vatana dönmüş olan ve bu askerî başarıdaki payı büyük sayılan hısmını kucaklarken kendi soyundan yetişme bu denizciden duyduğu haklı gururla sevinçten coşarak keyifli keyifli: "Yaşa, var ol Ed,[71] çok yaşa benim 'Yıldızlı Vere'im, çok yaşa!" diye bağırmıştı. Bu sözler kulaktan kulağa yayıldı; bu yeni sıfat, senli benli konuşmalarda Indomitable'ın süvarisini kendinden daha yaşlı başka bir Vere'den, donanmada aynı rütbeyle hizmet görmekte olan akrabası başka bir deniz subayından ayırdetmeye yaradı ve bundan böyle sürekli biçimde soyadıyle birlikte kullanılır oldu.

# VI

Indomitable'ın süvarisinin az ileride oynayacağı önemli rol açısından, bir önceki bölümde kabataslak çizilmiş olan portresini tamamlamak yerinde olacak. Yetkin bir deniz subayı olarak kişiliğinde topladığı özelliklerin dışında Kaptan Vere müstesna bir insandı. İngiltere'nin tanınmış denizcilerinin birçoğunun tersine, işine eşsiz bağlılık ve fedakârlıkla geçirdiği uzun, zahmetli hizmet yılları varlığını bütünüyle eritmeğe, kişiliğini tümüyle kavurup soldurmağa yetmemişti. Soyut düşünceyle ilintili her şeye karşı göze batan bir eğilimi vardı. Kitapları severdi; hiç bir zaman yeniden düzenlenmiş, az ama öz bir kitaplığı yanına almadan sefere çıkmazdı. Gemi komutanlarının savaş seferleri sırasında bile arada bir maruz kaldıkları, kimi zaman son derece bunaltıcı olabilen o yapayalnız ve bomboş saatler, Kaptan Vere'e hiç de can sıkıcı görünmezdi. Anlatılanın kendisinden çok, anlatım aracına önem veren edebiyat anlayışına tamamiyle yabancı olan okuma eğilimi, yetkili ve faal bir mevkide bulunan üst düzeyde her ciddi kişi gibi, gerçek olayları ve insanları konu alan kitaplara, her ne çağdan olursa olsun tarih ve biyografya benzeri türlere yönelikti. Yapmacıktan ve geleneksel kalıplardan sıyrılmış olan, gerçekler üzerine Montaigne gibi sağduyu çizgisinde açık sözle fikir yürüten alışılmamış yazarları severdi.

Bu tür okumada, daha çok içinde kendine sakladığı örtük düşüncelerin doğrulanışını bulurdu. Böyle bir doğrulanışı boş yere topluluk içindeki alış verişlerde, konuşmalarda aramış, sonunda içinde en kökendeki konulara ilişkin bazı somut kanılar oluşmuş ve kabuk bağlamıştı. Bu kanıların, zihninin soyutlayıcı yanına bir şey olmadığı sürece özde değişikliğe uğramadan içinde kalacağını biliyor gibiydi. Talihinin onu karşı karşıya bıraktığı bu çalkantılı döneme bakılırsa, bu bilginin içini rahatlattığı söylenebilirdi. İçinde kabuklaşmış olan bu kanılar, sosyal, siyasal, ya da diğer birçok alanlarda beliren yeni fikirlerin her yanı kaplayan ve o günlerde kendisinden hiç de aşağı kalmayan kafaların pek çoğunu seller halinde sürükleyen güçlü akıntısına karşı kurulmuş bir bent gibiydi. Kendisinin doğuştan bir parçası olduğu aristokrat tabakaya mensup diğer kimseler yenilikçilere, bunların ileri sürdüğü düşünceler kayırılmış sınıfların çıkarlarına ters düştüğü için öfkelendikleri halde, Kaptan Vere bu düşüncelere, yalnızca uzun ömürlü kurumlar gerçekleştirmekte yetersiz kalacaklarını sandığından değil, aynı zamanda dünya barışı ve insanlığın huzuru açısından tehlikeli olduklarına inandığı için önyargılara kapılmaksızın karşı çıkıyordu.

Zaman zaman ister istemez birarada bulunduğu daha kültürsüz ve daha sığ kafalara sahip aynı rütbeden kimi subaylar, onu yakınlıktan, dostseverlikten, sohbetten yoksun, can sıkıcı ve kitap kadar kuru bir bey olarak tanırlardı. Bir ara içinde bulunduğu gruptan uzaklaşacak olsa, oradakilerden birinin yanındakine belki şunlara benzer sözler söylediği duyulabilirdi: "Şu 'Yıldızlı Vere' eşsiz adam! Gazetelerdeki bütün lâkırdı kalabalığı bir yana, aslına bakacak olursak Sir Horatio'nun[72] bile ondan daha usta bir denizci, daha usta bir asker olmadığı ortada. Lâf aramızda kalsın, siz de onda aşırı derecede titizlenen, gereksiz yere kılı kırk yaran acayip bir yan görmüyor musunuz? Sanki kıraliyet ibrişiminden yapılma bir filâsa[73] alelâde gemici halatının bükümüne karışmış!"

Böyle üstü örtülü bir eleştiri için belli nedenler vardı. Kaptanın konuşmaları hiç bir zaman neşeli, senli benli bir ton almadığı gibi, üstelik o dönemin önemli olaylarına ve ileri gelen şahsiyetlerine ilişkin ayrıntılı noktaları açıklamak isterken, tarihe mal

olmuş bazı eski kişi ve olayları çağdaş örnekler veriyormuş gibi rahat, emin bir havayle anardı. Bu örnekler ne kadar yerinde ve şaşmaz olurlarsa olsunlar, böyle bir konuşma tarzının, okuma alanları gazete ve dergilerden öteye geçmeyen bu ham adamlara yabancı olduğuna aldırmaz görünürdü. Böyle konularda anlayışlı olmak, Kaptan Vere yaradılışındaki insanlar için kolay sayılmaz. Dürüstlükleri bu yapıları dosdoğru olmağa iter; öyle ki, göçmen kuşların yaptığı gibi, uçuş sırasında sınırları aştıklarını hiç farketmeden akıp giderler.

# VII

Kaptan Vere'in emrindeki kurmay subayları oluşturan deniz yüzbaşılarını ve diğer üst rütbeli beyefendileri burada ayrıntılarıyle çizip tanıtmağa gerek olmadığı gibi, gedikli assubaylardan herhangi birine yakından değinmekte de bir yarar ummuyoruz. Oysa gemideki assubaylar arasında, hikâyenin özüyle yakından ilintili olan ve bir an önce sahneye çıkması gereken biri bulunmaktaydı. Bu adamın portresini çizmeğe gerçekten çabalayacak olsam da, bu işi hiç bir zaman lâyıkıyle beceremeyeceğim.

Bu, borda emniyet âmiri gedikli assubay John Claggart idi. Denizcilerin kulağına pek âşina olan bu unvan, ömrü karada geçen kimselere ancak belirsiz, bulanık şeyler ifade edebilir. Hiç kuşku yok ki, önceleri bu başgediklinin işi, kama ya da rampa kılıcı[74] gibi gemici silâhlarının kullanılışını erata göstermekti. Ama epey zaman önce, bilek maharetine dayanan çarpışmaları yavaş yavaş ortadan kaldıran, güherçile ve kükürtün gitgide çeliğe üstün gelmelerini hazırlayan silâh yapımındaki büyük ilerlemeler sonucu, bu görev de yürürlükten kalktı. Böylelikle, büyük bir savaş gemisinde borda emniyet âmiri görevini üstlenen assubay da, diğer işlerin yanısıra, pek kalabalık alt top güvertelerinde düzeni korumak görevini yürüten bir tür inzibat şefine dönüştü.

Claggart otuzbeş yaşlarında, ince yapılı, uzun boyluca bir adamdı. Dış görünüşü genel bir bakışla hiç de fena sayılmazdı. Elleri ağır ve kaba işlere alışkın olmak için fazlasıyle küçük ve biçimliydi. Dikkat çekecek bir yüzü vardı. Çenesi dışında yüzünün bütün geri kalan çizgileri, bir Grek madalyonundaki kadar düzgün ve tertemizdi. Oysa Tecumseh'inki[75] gibi sakalsız, pırıl pırıl olan çenesi bu yüze ileri doğru çıkık duran tuhaf bir ağırlık, bir hantallık getiriyordu. Çenenin biçimi, Kıral II. Charles döneminin papaz cüppesi içindeki unutulmaz komplocusu, ileri sürüldüğüne göre Papalık Komplosu'nun[76] baş dalaverecisi olan Sayın Peder Dr. Titus Oates'un[77] basılı tasvirlerini hatırlatıyordu. Zaman zaman gözlerine geliveren o otoriter bakış işinde ona yardımcı olurdu. Frenolojik[78] açıdan kaşlarının kıvrımına vasatın epey üzerinde bir zekâ seviyesi atfedilebilirdi. Geniş alnını çevreleyen kapkara, ipek gibi saç lüleleri, yıllanmış mermer üzerinde zamanın işlemesiyle oluşan o açık kehribar rengini andırır soluk alnı yanında göze çarpıyordu.

Denizcilerin güneşten kızarmış, iyice tunçlaşmış yüzleri yanında açıkça ters düşen ve kısmen görevi gereği güneşten uzak kalmanın bir sonucu olan bu yüz renginin çirkin sayılabileceği her ne kadar ileri sürülemezse de, adamın bünyesi ve kan durumunda sağlıksız, bozuk ya da anormal bir şeyin bulunduğuna işaret ettiği ortadaydı. Öte yandan genel görünüşü ve tavırları, donanmada aldığı görevle o derece bağdaşmayan bir yetişme ve görgü ortaya koyuyordu ki, fiilen görev başında bulunmadığı zamanlar, kendine sakladığı nedenlerden ötürü gerçek kimliğini gizleyen, hem toplum hem de ahlâk açısından yüksek değerlere sahip biri izlenimini uyandırıyordu. Geçmişi hakkında hiç bir şey bilinmiyordu. Belki İngilizdi. Ama konuştuğu zaman şivesi, herhalde doğuştan İngiliz olmadığını, belki ilk çocukluğu sırasında İngiliz uyruğuna geçerek İngilizleştiğini belli belirsiz hissettiriyordu. Baş kasara ve top güvertelerinin saçı sakalı ağarmış bazı lâf ebeleri arasında, borda emniyet âmirinin aslında soylu bir şövalye olduğu, adı şüpheli bir dolandırıcılık olayına karıştığı için Kıraliyet Yüksek Adalet Divanı önüne çıkarılmış bulunduğu ve sonunda Kıraliyet Donanması'nda gönüllü olarak görev almakla bu işten sıyrılmayı becerdiği yolunda üstü kapalı

söylentiler dolaşırdı. Hiç kimsenin elinde böyle haberleri doğrulayıcı sağlam bilgilerin bulunmaması, elbette ki bu türden haberlerin yayılmasına karşı etkili olamıyordu. Özellikle bu hikâyenin geçtiği döneme raslayan yıllarda top güvertelerinde üssubay rütbelerinin altında herhangi birine ilişkin bir söylenti dolaşmağa başladı mı, mürettebat içindeki kaşarlanmış bilgiçler bunun aslı astarı olup olmadığına pek bakmazlardı. Üstelik Claggart'ın yeteneklerine sahip bir adam daha önce denizcilikle ilgili hiç bir tecrübesi olmaksızın olgun yaşta donanmaya girer ve oradaki serüvenine ister istemez en aşağı basamaklardan başlamak durumuyle karşı karşıya bırakılırsa ve bu adam hiç bir zaman ağzını açıp karada geçirdiği önceki hayatından tek söz bile etmezse, elbette ki bu koşullar altında gerçek geçmişine ışık tutacak bilgilerin yokluğu kötü niyetlilere haksız tahminler yürütmek için fırsat verecektir.

Öte yandan gemicilerin bu konuda sürdürdükleri öksüz vardiya[27] dedikodularının hiç bir makul dayanağı olmadığı da düşünülemezdi. Çünkü İngiliz donanması bir süredir gemilerinde tam mürettebatı sağlama ve role cetvellerini[79] doldurma konusunda titizlenmeyi göze alamayacak durumdaydı. İş yalnızca herkesin bildiği gibi hem karada hem denizde gemici devşirme devriyelerinin milletin gözünü korkutmasıyle kalmıyor, Londra polisinin şüpheli durumdaki eli ayağı tutar herhangi birini, genel olarak gücü kuvveti yerinde olan sanıkları hemen tersanelere veya donanmaya göndermekte tam yetkisi olduğu biliniyordu. Bundan başka, gönüllü olarak donanmaya yazılanlar arasında, böyle bir serüvene ne vatanseverlik duygularından, ne de denizi ve savaşı yakından tanımak gibi rasgele isteklerden dolayı atılmamış kimseler de bulunmaktaydı. Ödeme gücü olmayan ikinci sınıf borçlular ve çeşitli türden toplum kurbanları, donanmanın kanadı altında rahata ve güvenli bir sığınağa kavuşuyorlardı. Böyle kimseler için donanmaya yazılmak aradıkları dokunulmazlığı sağlıyordu, çünkü Kıral'ın hizmetindeki gemilerden birinin mürettebatından olmak, onlara tıpkı Orta Çağ'daki kanun kaçaklarının kilisenin çatısı altına sığınarak kavuştukları rahata benzer bir güven duygusu veriyordu. O zamanlar belli nedenlerden ötürü İngiliz hükümetinin önünü almağa pek kalkışma-

dığı ve insanlığın en zavallı kesimini hedef aldığı için sonunda unutulup gitmiş olan bu türden onaylanan haksızlıklar, gerçeğe uygun olup olmadığı konusunda sorumluluk almak istemediğim için anlatmaktan çekindiğim bir ayrıntıya ışık tutuyor. Bunu bir yerde okumuş olduğumu hatırladığım halde kitabı bir türlü hatırlayamıyorum. Oysa aynı şeyi bana, bundan kırk yılı aşkın bir zaman önce, başında üç köşeli kıvrık üniforma şapkası olan kocamış bir aylıkçı da bizzat anlatmıştı. Baltimore'lu[80] bir zenci olan bu adam Trafalgar'a katılmış denizcilerdendi. Onunla Greenwich'teki taraçada pek ilginç bir konuşmaya dalmıştık. Anlattığına göre, mürettebat eksiği bulunan ve gecikmeden sefere çıkması zorunlu olan bir savaş gemisinin gemici açığı, başka bir yol bulunmadığı takdirde doğrudan doğruya hapishanelerden sağlanan insan gücüyle giderilmeğe çalışılırdı. Daha önce ileri sürdüğüm nedenlerden dolayı bugün böyle bir iddiayı açıkça doğrulamak veya yalanlamak kolay olmayabilir. Ama böyle bir şey eğer gerçek diye kabul edilecek olursa, Bastille'in[81] düşüşünden sonra ortalığı saran toz toprak ve karmaşa içinden tıpkı bir küme Harpya[82] gibi çığlıklar atarak kanatlanan bu savaşlar dizisiyle karşı karşıya kalan İngiltere'nin o zaman içine düştüğü dar boğazları belirtmesi bakımından, bu durumun ne kadar ilginç olduğu ortadadır. Artık geçip gitmiş olan bu dönem, dönüp geriye bakan ve bu konularda okuma yoluyle bilgi edinen bizlere bile ancak bir derece anlaşılabilir görünüyor. Saçı sakalına ak düşmüş bizlerin o günleri yaşamış dedelerine, daha doğrusu bu dedelerin içinde aklı erenlere o dönemin karakteri ve ruhu, Camoens'in[83] anlattığı "Ümit Burnu'nun karakteri" gibi olağanüstü ve gizemli tehlikelerle dolu, karanlık, anlaşılmaz bir tehdit, korkunç bir öfke gibi görünmüş olmalı. Amerika kıtası bile bu karışık olayların yarattığı korku ve telâştan uzak kalamadı. Napoléon'un benzeri görülmemiş zafer ve fetihlerinin doruğa vardığı sıralarda, Tevrat ve İncil'in vahiy bildiren cüzlerinde sözü edilen son hesaplaşma gününün gereklerini yerine getirir gibi davranan, devrim karmaşasından fırlama bu korkunç zıpçıktının sonu gelmeyen amaçları ve en son tasarıları önünde Atlantik engelinin bile fayda etmeyeceğini kuşkuyle düşünenler arasında Bunker Hill'de[84] çarpışmış Amerikalılar bulunmaktaydı.

Claggart konusunda top güvertelerinde sürüp giden gevezeliklere pek fazla kulak vermemek yerinde olur, çünkü bir savaş gemisinde onun görevinde bulunan hiç kimse nasılsa gemicilerin sevgilisi olmayı umacak durumda değildir. Üstelik denizciler de alçatıcı ya da alaycı yorumlar getirme bakımından karada yaşayanlara benzerler: Herhangi bir nedenden ötürü hoşlanmadıkları ya da diş biledikleri birini karşılarına aldılar mı, abartmaktan yahut uydurmaktan kendilerini alamazlar.

Borda emniyet âmirinin Kıral'ın hizmetine girmeden önceki yaşamı konusunda (Indomitable'ın güvertesindeki gemicilerin) gerçek bilgileri, aşağı yukarı bir kuyruklu yıldızın gökyüzündeki ilk görünüşünden önceki yörüngesi hakkında bir astronomun bildikleri çapındaydı. Bu açık deniz merakzadelerinin yargı ve yorumlarına burada yer verilmesindeki amaç sadece, bu adamın işlenmemiş, ham insan yapıları üzerinde ne gibi bir etki bıraktığını göstermekti. Böyle ham yapıların insan ruhunun alçaklığına ilişkin görüşleri ister istemez en kısıtlı, en kapsamsız türden olacak ve en sıradan alçaklık kavramlarından öteye gidemeyecektir. Bu da, gece vardiyası sırasında hafif hafif sallanan hamaklar arasında dolaşan bir hırsız, ya da limanlardaki aşağılık adam sarrafları ve acımasız kapkaççılardan ibarettir.

Oysa, daha önce de sözü edildiği gibi, Claggart'ın donanmaya ilk girdiği zaman acemi biri gibi, bir savaş gemisinin ağır el işlerini de içeren en gösterişsiz, en aşağı kesimine atanmış olduğu nasıl bir gerçekse, orada pek uzun süre kalmadığı da uydurma değil gerçekti.

Hemen ortaya koyduğu üstün yetenekleri, zekâsı, yaradılışından ileri gelen uyanıklığı, üstlerine karşı takındığı durmadan alttan alan dalkavukça tavırlar, ayrıca bir vesileyle ortaya çıkıveren sansara yaraşır türde bir deha ve bütün bunların üstüne gelen pek sade, pek katı bir vatanseverlik sayesinde kısa zamanda borda emniyet âmirliği mevkiine yükseldi.

Açık denizlerdeki bir polis şefinin doğrudan doğruya emri altında bulunan son derece itaatli astlarına gemici çavuşları denirdi. Bunların itaat ve sadakatleri, karadaki bazı iş dallarında ve çeşitli kurumlarda da raslandığı gibi, genel ahlâk görüşleri ve

yaygın ahlâksal kanılarla bağdaşmayacak bir dereceye varırdı. Şefin bulunduğu mevki, geniş bir yeraltı etkileme şebekesinin iplerini onun eline verirdi. Bu yeraltı şebekesi, şefin emrindeki görevliler işlerini kurnazlıkla becerdikleri takdirde, deniz üzerindeki gemiciler topluluğunun herhangi bir üyesini anlaşılmaz, tuhaf huzursuzluklar içine sürükleyebilirdi.

# VIII

Gabya pruvadaki[85] yaşayış biçimi Billy Budd'a pek uygun düşüyordu. Daha da yüksekteki serenlerde bilfiil çalışmadıkları zaman, genç, güçlü kuvvetli ve becerikli gemicilerden seçilmiş olan gabya leventleri, tepelerde serenler arasında havadar bir topluluk meydana getirirlerdi. İstinga edilip[86] döşek haline konmuş ufak cunda yelkenlerine[87] keyifle yaslanarak tembellik ederler, aylak tanrılar gibi anlatıp söyleşirler ve çoğu zaman aşağı güvertelerdeki apayrı âlemde olup bitenlerle eğlenirlerdi. Böyle bir ekip içinde Billy yaradılışında bir delikanlının gayet memnun olmasında elbette şaşıracak bir yan yoktu. Hiç kimseyi rahatsız edici davranışlarda bulunmuyor, herhangi bir çağrıya, bir yoklamaya karşı ne olur ne olmaz hep tetikte bekliyordu. Ticaret gemisindeki işinin başında da her zaman böyleydi. Ama şimdiki görevinde öyle aşırı bir titizlik gösteriyordu ki, çevresindeki gabya leventleri onun bu alesta haline bakıp tatlı tatlı gülmeden geçemiyorlardı. Artmış olduğu görülen bu dakik ve her an tetikte görev bilincinin belli bir nedeni vardı. Ticaret gemisinden keyfî hükümle devşirildiğinin ertesi günü, ömründe tanık olduğu ilk beylik kırbaç cezasının onun üzerindeki etkisi büyük olmuştu. Bu cezanın verilmesine kıç vardiyasından ufak tefek, genç ve acemi bir tayfa neden oldu. Kontralar tiramola edildiği sırada[88] belli posta görevi başında bulunmayan bu çaylağın savsaklığı,

selviçeler[89] fora ve aganta edilirken[90] pek dakik bir kıvraklık isteyen bu manevrada oldukça önemli bir aksamaya yol açmıştı. Billy, suçlunun kırbaç darbeleri altında kızarıp kanayan, çizgi çizgi izlerden ızgaraya dönmüş çıplak sırtını görünce, daha da fenası, çözülüp serbest bırakılan adamın, infaz görevlisinin fırlatıp attığı yün gömleğini alarak bir an önce kalabalık içine karışmak istediği sırada yüzündeki korkunç ifadeyi farkedince dehşete kapıldı. O an, hiç bir şekilde kendini ihmalcilik yüzünden böyle bir işlemin konusu yapmamağa, azarlanmayı bile haklı gösterecek herhangi bir davranıştan ne olursa olsun kaçınmağa karar verdi. Zaman zaman torbasının yerleştirilişi, hamağında herhangi bir şeyin eksik oluşu gibi alt güvertelerdeki gemici çavuşlarının sıkı denetimi altında bulunan ufak tefek konular yüzünden sonunda yine de başı derde girince öyle büyük bir şaşkınlığa kapılıyor, öyle kaygılanıyordu ki: Hattâ bir defasında bu inzibat çavuşlarından birisi ona belirsiz bir tehditte bile bulunmuştu.

Her konuda bu derece dikkatli ve titiz davrandığı halde bu nasıl olabiliyordu acaba? Bir türlü anlayamadığı bu durum onu fazlasıyle üzüyordu. Gabyadaki genç tayfalara bu konuyu açtığı zaman ya ona pek inanır görünmüyorlar, ya da hiç gizlemediği endişeli halinde komik bir yan buluyorlardı. Onlardan biri: "Derdin torbaysa iş kolay Billy," dedi, "kendini torbanın içine diker kaparsın, iş biter aslanım. O zaman bu işte kimin parmağı olduğunu şıp diye bulursun."

Öte yandan gemide, uzun ve yıpratıcı hizmet yılları sonunda artık zahmetli işlerden elini ayağını çekmiş, kısa zaman önce de grandideki vardiyalardan birine atanmış emektar bir deniz kurdu bulunmaktaydı. İşi, güverte üzerinde koca ana direği çevreleyen vardaveleye[91] tutturulmuş palangaya bakmaktı. Genç gabya eri boş zamanlarında onunla bir çeşit yakınlık kurmuştu. Bu yüzden, başı sıkıntıya düşünce bu emektar denizciye gidip akıl danışmanın belki de işine yarayacağını düşündü. Bu adam, hizmet yılları boyunca çoktan İngilizleşmiş yaşlı bir İskandinavdı. Çok az konuşurdu. Yüzünde derin kırışıklar ve onur verici birkaç yara izi vardı. Uzun yılların, fırtınalı açık denizlerin, değişken havaların etkisiyle, antika bir parşömenin rengini almış buruşuk yüzü, çarpışma sırasında bir top mermisinin zamansız infilâkı sonucu

yer yer mavi lekelerle kaplıydı. Bu hikâyenin geçtiği günlerden iki yıl kadar önce Nelson'un emrinde hizmet görmüş, Agamemnon'un[92] mürettebatından bir gemiciydi. Denizcilik tarihinde ölümsüz bir yer tutan bu gemi, parçalanmış, yer yer kaburgaları görünen dev bir iskelet halinde Haydon'un ofort tarzı gravüründe görülmektedir.[93] Agamemnon'da görev aldığı günlerde de rampacılar[94] arasında bir düşman gemisine aborda ederken yanağı ve şakağı üzerine yandan kılıç darbesi almış, bu darbe yanık koyu yüzünde sabah ışığı gibi aydınlık, boydan boya, uzun ve uçuk bir iz bırakmıştı. Yüzünde taşıdığı bu yara izi, yaralandığı çarpışma ve suratındaki sayısız mavi leke yüzünden, Indomitable'ın tayfası arasında koca İskandinava "Rampadan pişman" adı verilmişti.

Tilki kadar kurnaz bakışları ilk defa Billy Budd'a takıldığı zaman yüzündeki bütün yıllanmış kırışıklar, içten gelme derin bir sevinçle pek acayip biçimler alarak kıpırdanmağa başlamışlardı. Acaba duygusallıktan aşırı derecede uzak, tuhaf sezgileri, yalın ve ilkel içgüdüleriyle, Levent oğlanda bir savaş gemisi ortamına ters düşen, uyumsuz ve gülünç kaçan bir şey mi görüyor ya da gördüğünü sanıyordu? Sonraları genç tayfayı arasıra belli belirsiz izleyip inceledikçe koca şamanın o ilk tuhaf sevinci yavaş yavaş duruldu. Artık ikisi karşılaştıkları zaman yaşlı adamın yüzüne şaşkın bir ifade yayılıyor, ama bu da pek kısa sürüyor, yerini düşünceli, kuşku dolu bir ifadeye bırakıyordu. Sayısız tuzaklarla dolu olan, ince oyunları ve gizli niyetleri kolay kolay anlaşılmayan, çirkin savunma becerilerinin tümünden uzak saf bir cesaretin pek işe yaramadığı bu dünyaya bırakılmış, tecrübeden, meramını anlatabilme yeteneğinden yoksun birinin başına sonunda acaba neler gelebilir diye kendi kendine sorup duruyor olmalıydı. Öyle bir dünya ki, insanoğlunun masumluğu, gerektiğinde ne zekâsının parlamasına ne de dileklerinin, amaçlarının gerçekleşmesine pek katkıda bulunmuyordu.

Her nasıl olduysa, kendi başına kalmayı seven, suskun ve kesin tavırlı İskandinav, Billy'ye yakınlık duydu. Bu yakınlık, yalnızca bu yaradılıştaki birine duyulan feylesofça bir ilgiden ileri gelmiyordu. Bunun başka bir nedeni de vardı. Yaşlı denizcinin zaman zaman pek aşırıya varan anlaşılmaz, garip hali gençlerin

ona sokulmalarını engellediği halde Billy'yi yıldırmıyor, onunla dostluğunu ilerletmekten caydırmıyordu. Delikanlı, Agamemnon'un eski tayfasının yanından her geçişinde, yaşlı kimselerin, ne kadar aksi ve huysuz olurlarsa olsunlar, mevki ve durumları ne olursa olsun, kolay kolay gözlerinden kaçmayan o içten gelme saygıyle ona selâm vermekten geri kalmıyordu. Emektar denizcinin ince ve tok bir mizah anlayışı vardı; bu yüzden belki Billy'nin genç ve atletik görünüşüne değinen babaca bir kinaye hevesine kapılarak, ya da başka, daha derinde yatan nedenlerden ötürü ona ilk karşılaştıkları günden beri "Billy" yerine "Evlât" adını koymuştu. Böylece koca İskandinav, sonunda gemide herkesin kullanır olduğu bu adı ilk defa ortaya attığı için Billy'nin isim babası da oldu.

Evet, bir türlü içinden çıkamadığı derdi yüzünden buruşuk suratlı emektar denizciyi arayan Billy, onu bir öksüz vardiya sırasında kendi halinde derin derin düşünürken buldu. Nöbette değildi. Üst top güvertesindeki cephane sandıklarından birinin üzerine yerleşmiş, arasıra çevresinde salına salına gezinenleri anlamlı, alaycı bakışlarla süzüyordu. Billy derdini anlattı; anlatırken bütün bunların nasıl olduğuna hâlâ hiç akıl erdiremediği belli oluyordu. Açık denizlerde pörsümüş, ermiş kâhin denizci genç gabya levendinin anlattıklarına kulak verirken yüzündeki derin kırışıklara titrek, tuhaf kıpırtılar yayılıyor, sansar bakışlı ufak gözlerine anlaşılmaz parıltılar geliyordu. Hikâyesini tamamlayan genç tayfa kurt denizciye sordu: "Söyle bakalım İskandinav, bu işe ne dersin?" Yaşlı adam başındaki muşamba şapkayı eliyle geriye doğru itti. Suratındaki eğri yara izinin seyrelmiş saçları içinde kaybolduğu yeri kaşıdıktan sonra bir iki kuru sözle cevap verdi: "Şeytan Jemmy (borda emniyet âmirini kastediyordu) senin peşinde Evlât Budd."

"Şeytan Jemmy mi?" diye hayretle tekrarlayan Billy'nin gök gözleri açıldı, "Niye peşimde olsun? Bana tatlı ve hoş çocuk dediğini herkes biliyor."

"Öyle mi diyor?" diye sırıttı yaşlı adam, "Şeytan Jemmy'nin pek tatlı bir sesi var Evlât Budd, ne dersin?"

"Her zaman değil. Ama benimle konuşurken sesi hep yumuşak. Ne zaman yanından geçsem bana güzel şeyler söylüyor."

"Senin peşinde olduğundandır Evlât Budd."

Aynı sözlerin bu biçimde tekrar edilmesi toy bir çömez için bilmeceden farksızdı. Bu sözler Billy'yi, açıklanacağını umarak geldiği karışık durum kadar tedirgin etti. Yaşlı deniz kurdunun ağzından daha hoşa gidecek bir kehanet bulup çıkarmak için çabaladı. Oysa yaşlı Kheiron,[95] belki karşısındaki körpe Akhilleus'a[96] o an için yeteri kadar yol gösterdiğine karar verip dudaklarını büzdü, yüzünü olduğundan fazla buruşturdu ve tek bir söz daha söylemeğe yanaşmadı.

Ömür boyu üst mevkidekilerin keyfine tâbi olmuş bazı zeki adamların edindikleri türden tecrübeler, bir de uzun yıllar, yaşlı İskandinavda, en önemli özelliği olan o ölçülü, ama güçlü alaycılığı geliştirmişti.

# IX

Ertesi gün küçük bir olay, İskandinavın acayip yorumuna pek kulak asmayan Billy Budd'ın içinde inanmazlık halinin güç kazanmasına yardım etti.

Öğle üzeri gemi pupadan güzel rüzgâr alarak yalpa vura vura rotasında yol alırken aşağıda yemekte Billy sofra arkadaşlarıyle neşeli, şakalı konuşmalara dalmıştı. Her nasıl olduysa, ani bir yalpa[97] sırasında boş bulunup çanağının içindeki çorbanın hepsini yeni ovulmuş döşeme tahtaları üzerine döküverdi. Tam o sırada borda inzibat âmiri Claggart, görev başında yanından ayırmadığı Hint kamışından beylik değneği elinde olduğu halde, bir bölümünde sofra erlerinin[98] toplandığı bataryadan[99] geçmekteydi. Yere dökülen yağlı, bulaşık sıvı tam yolunun üzerine aktı. Bu koşullar altında olayın pek büyütülecek bir yanı olmadığından, bir şey söylemeksizin yoluna devam etmek üzere tam çorbanın üzerinden adımını atacakken, bu işi yapanın kim olduğu nasılsa gözüne çarptı. Yüzünün çizgileri değişti. Bir an durdu, karşısındaki genç gemiciye telâşla bir şeyler söyleyecek gibi oldu, ama kendini hemen dizginleyerek eliyle yerdeki çorbayı gösterdi. Şakacı bir tavır içinde değneğini Billy'nin sırtına hafifçe vurarak arasıra duyulan o kendine özgü yumuşak, ahenkli sesiyle: "Aferin delikanlı, güzel iş becerdin! Levent olan leventlik eder!" diyerek yürüdü gitti. Claggart'ın bu anlamlı sözleri söylediği

sırada elinde olmayarak yüzüne yayılan gülümseme, daha doğrusu çarpık sırıtma Billy'nin gözünden kaçmıştı. Adam sırıttığı sırada biçimli ve ince ağzının iki kenarı donuk bir ifadeyle aşağı doğru sarkmıştı. Claggart'ın sözlerini iyi niyetli bir takılma olarak alan ve bu sözler üst rütbeli birinden geldiği için gereği üzere "yapmacık bir neşeyle" gülmek zorunda kalan herkes gibi Billy de güldü. Belki kendisinin Levent tayfa oluşuna işaret edilmesi gönlünü okşamıştı. Bunun üzerine sofra arkadaşlarına dönerek: "Haydi bakalım, kim demiş Şeytan Jemmy benim peşimde!" diye seslendi.

"Senin peşinde olduğunu kim söyledi güzelim?" diye Donald adında biri hayretle sordu. Bu soru üzerine yakışıklı gabya tayfası bir parça afalladı ve inzibat âmirinin kendisine pek özel bir düşmanlık güttüğü gibi bulanık bir fikri ileri sürmüş olan tek kişinin "Rampadan pişman" olduğunu hatırladı. O arada yoluna tekrar devam eden görevli assubayın yüzüne, kısa bir süre için o acı sırıtışa oranla daha az kontrol altında tutulabilen, yürekten gelip yüze gaddarca hükmeden çarpık bir ifade yerleşmiş olmalıydı. Çünkü, çevresine pek dikkat etmeksizin öbür taraftan neşe içinde ona doğru ilerleyen ve sonunda onunla hafifçe çarpışmak gafletine düşen genç bir trampetçi eri, karşısındaki yüze bakınca birden bozuldu.

Assubay ölçüsüz ve sert bir tepkiyle elindeki değneği gencin omuzuna vurup, "Yürüdüğün yere dikkat et!" diye bağırdığı zaman bile trampetçinin bozguna uğramış hali değişmedi.

# X

Borda inzibat âmirine ne oluyordu? Her ne olursa olsun, bunun Billy Budd'la nasıl olup da doğrudan doğruya bir bağlantısı olabilirdi? Yere dökülen çorba olayından önce, adam Billy ile ne resmî ne de başka türlü herhangi bir temasta bulunmuş değildi. Bu tatsızlığın, ticaret gemisinde "barış güvercini" diye bilinen, çevresindekilere en ufak bir rahatsızlık vermekten bu derece kaçınan biriyle gerçekten de ne gibi bir ilişkisi olabilirdi? Claggart kendi ağzıyle onun için "tatlı ve hoş çocuk" deyimini kullanmıyor muydu? Evet, İskandinavın ifadesine göre "Şeytan Jemmy" hangi nedenden ötürü Levent tayfanın "peşinde" olacaktı?

Oysa önsezi ve keskin görüş sahibi kimselerin şu son karşılaşmadan çıkarabilecekleri gibi, Claggart işin esasında bazı nedenlerden dolayı bal gibi peşinde, mutlaka gizliden gizliye onun peşindeydi.

Bu noktada Claggart'ın kendi hayat hikâyesine değinen, ama Billy Budd'ın tamamiyle bilgisi dışında kalan, genç denizciye ilişkin romantik, masalımsı bir ayrıntı icat etmek ve Claggart'ın onu yetmişdörtlük karakanın güvertesindeki karşılaşmadan önceki bir tarihten beri tanıdığını ileri sürmek pek zor olmayabilir. Böylece bu olayın arkasında sinsice gizlenir gibi duran muamma türünden her şey, epey ilginç kılıklar verilerek aydınlatılabilir. Ama aslına bakılırsa bunların hiç biri gerçeğe

uygun olmayacaktır. Buna rağmen, gelişmelere ister istemez yakıştığı kabul edilecek tek gerçekçi neden, ancak *Udolpho'nun Esrarı* adlı romanın yazarı Ann Radcliffe[100] türünde bir dehanın yaratabileceği eşsiz bir efsane ruhu ve esrar unsuruyle yüklüydü. Çünkü düşünün bir kere; ne kadar masum ve zararsız olursa olsun, herhangi bir ölümlüyle sırf yüzyüze gelmekten dolayı bazı müstesna ölümlülerin içlerinde uyanan derin ve ani nefretten daha anlaşılmaz, daha esrarlı bir şey var mıdır? Belki de böyle bir nefret duygusunu onlarda yaratan, karşılaştıkları insanlardaki masumluğun kendisidir.

Birbirine benzemeyen kişiliklere sahip insanların biraraya gelmelerinden doğan hiç bir terslik, tam mürettebatla denize açılmış büyük bir savaş gemisinin güvertesinde ortaya çıkması mümkün tatsız durumlarla karşılaştırılamaz. Böyle koskoca bir gemide, hangi rütbeden olursa olsun hemen hemen herkes her gün şu veya bu şekilde birbiriyle temas etmek zorundadır. Bu ortamda sinir bozan herhangi bir şeyle gözgöze dahi gelmeyi önlemek için insanın bu şeyi ya Yunus[101] gibi tutup bordadan denize atması ya da kendinin atlaması gerekir. İşte bütün bunların, bir evliyanın tam tamına karşıtı olan garip bir insan yapısı üzerinde sonunda ne gibi etkileri olabileceğini düşünebiliyor musunuz?

Ama normal bir kişinin Claggart'ı lâyıkıyle anlaması için bu ayrıntılar yetersiz kalır. Normal bir kişiden hareket ederek ona varmak için aradaki dipsiz uçurumun geçilmesi gereklidir; bunu yapmanın en iyi yolu ise dolaylı, dolambaçlı bir yaklaşım olacaktır.

Bundan epey zaman önce benim büyüğüm olan, doğru sözlü, pek bilgin bir dostum, kendisi gibi artık bu dünyadan göçüp gitmiş, son derece saygıdeğer biriyle ilgili olarak bana birkaç şey söylemişti. Anlattıklarına konu olan bu adam o kadar kusursuz, o kadar onurluydu ki, onun yüzüne karşı hiç bir şey açıkça söylenmez, fakat bazı kimseler arasında fısıltılar dolaşırdı. "Evet, bu adam öyle bir hanımefendinin narin parmakları arasında kırılıverecek türden kof bir ceviz değil dostum. Bilirsin, ben örgütlenmiş, kurumlaşmış hiç bir dine, sistem haline konmuş hiç bir felsefi görüşe bağlı değilim. Buna rağmen öyle sanıyorum ki, bu adamın labirenti andıran iç dünyasına büyük çabalar göstererek

girmek ve sonra yine dışarı çıkmak için, 'hayat tecrübesi' deyip geçtiğimiz bulanık alanın dışında bir kaynaktan gelme ipuçlarına gerek var. Böyle ipuçları olmadan bu adamı çözmek, hiç değilse benim için, imkânsız."

"Niye," dedim, "her ne kadar bazı kimseler için bir eşi daha olmayan garip bir konu da olsa, sonunda bu adam da bir insan. Hayat tecrübesi dediğimiz şey, insan ruhunu çeşitli tipleriyle tanımayı da içerdiğine göre burada da işe yarayacaktır."

"Evet, ama hayat tecrübesinin insan ruhuyle ilgili olarak içerdikleri, ancak sıradan, gündelik amaçlara hizmet eden yüzeyde bilgilerdir. Daha derinde yatan gerçekler bakımından, dünyayı tanımakla insan ruhunu tanımanın iki apayrı bilgi ve araştırma dalı olup olmadığından emin değilim. Bu iki ayrı tanıma ve bilme yetisi aynı insanda yanyana bulunabildiği halde, bunların her biri diğerinden bağımsız olarak tek başına da bulunabiliyor. Bu dünyada yaşayan sıradan bir adamın içinde bulunduğu ortamla durmadan didişmesi, ister iyi ister kötü olsunlar bazı olağanüstü insan yapılarının özünü kavramakta vazgeçilmez olan o ince, hassas seziş gücünü körletir. Bir vakitler bir genç kızın, yaşını başını almış koskoca bir avukatı serçe parmağında oynatışını görmüştüm. Bu, yaşlı bir adamın genç bir kıza olan bunakça düşkünlüğü değildi. Olayda buna benzer hiç bir şey yoktu. Yalnız adam kızın kalbini hukuk konusunu bildiği kadar tanımıyordu. Coke ve Blackstone[102] insan ruhunun karanlık köşelerine İbrani peygamberler ölçüsünde ışık tutamadılar. Bu peygamberler nasıl insanlardı? Çoğunlukla dünyadan çekilmiş münzevi adamlardı."

O zamanlar o derece tecrübesizdim ki, bütün bunların ne anlama geldiğini pek çıkaramadım. Belki şimdi işin püf noktasını daha iyi görüyorum. Eğer Kutsal Kitap'tan kaynaklanan o lûgat hâlâ pek çok kimse tarafından benimseniyor olsa, doğrusu insan bazı olağanüstü kişileri daha kolay tanımlayıp özelliklerini adlandırabilir. Oysa zaman öyle ki, insanın Tevrat ve İncil unsurlarıyle karışmış olmak suçunu yüklenmemiş bir merciye başvurması gerekiyor.

Platon'un aslına uygun yapılmış çevirisinde yer alan ve kendisine atfedilen bir tanımlamalar listesinde şu madde göze

çarpıyor: "Doğal soysuzluk: doğaya uygun bir soysuzluk." Bu tanımlama Calvincilik[103] kokmasına rağmen, Calvin'in kadercilik dogmasını hiç de tüm insanlığa mal etmek ister görünmüyor. Açıkça anlaşıldığı gibi bu tanımın önemi, yalnızca tek tek bireylere uygulanabilir olmasındadır. Darağacı ve hapishanelerin gözler önüne serdiği bu türde soysuzluk örneklerinin sayısı pek fazla değildir. Asıl dikkate değer vakalar için başka kaynaklara yönelmek gerekir, çünkü böylelerinde aşağılık bir canavarın izine raslanmaz, bunlar hiç şaşmaksızın gelişmiş bir zekâ ve mantık seviyesine sahiptirler. Uygarlık, özellikle de katı ve sade görünümlü bir uygarlık bu tür soysuzluğun müjdecisidir. Bu soysuzluk saygıdeğer bir kılığa bürünmeyi pek sever. Kendisine gizliden gizliye yardım eden olumsuz bazı marifetleri vardır. Hattâ böyle bir soysuzluğun ufak tefek kusurlardan, zaaflardan, önemsiz günahlardan arınmış olduğunu söylersek fazla ileri gitmiş sayılmayız. Alkolün mevzilerine sızmasına hiç bir zaman göz yummaz. Çıkarcılık ya da tamahkârlık gibi kusurlardan kendini uzak tutan eşsiz bir gururu vardır. Yani uzun lâfın kısası, burada sözü edilen soysuzlukta rezillikten ya da lezzet ve şehvet düşkünlüğünden eser yoktur. Ciddi tavırlı olmakla birlikte acı ya da katı değildir. İnsanlığı pohpohlayıcı bir tutumu yoksa bile onun hiç aleyhinde konuşmaz.

Öte yandan önemli vakalarda böyle olağanüstü bir yapıyı bildiren şey şudur: Adamın sakin tabiatlı ve ölçülü, dikkatli tavırları, aklın kurallarına öncelikle uyan bir zihnin varlığına işaret etmekle birlikte, ruhunun gizli kalmış köşelerinde o, bu kurallardan hepten kurtularak azgınca başkaldırır. Orada akılla pek alış verişi kalmamıştır, onu ancak akıldışına hizmet etmede çift taraflı bir araç olarak kullanır. Bu, şu demek oluyor: Adam son derece fesat ve delice amaçlarının gerçekleşmesi yolunda büyük bir ileri görüş ve soğukkanlılıkla sağlam, isabetli kararlar verecektir.

Bu adamlar gerçek anlamda delidirler, hem de delilikleri en tehlikeli türdendir, çünkü sürekli değildir, zaman zaman belirir. Onlarda bu delilik durumunu su yüzüne çıkaran çoğunlukla karşılaştıkları belli bir şey ya da kimsedir. Çılgınlıkları saklı ve kontrol altında olduğundan en azılı sapıtma dönemlerinde bile

herhangi bir kimse onları aklı başında bir insandan ayırdedemez. Az yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, amaçları ne olursa olsun –amaçlarının ne olduğu hiç bir zaman anlaşılmaz– bu amaca giden yolda ilerleyişleri ve uyguladıkları yöntem her zaman son derece akılcıdır.

İşte Claggart aşağı yukarı böyle biriydi. Onda kötülük bir saplantı, bir mani halinde belirmişti. Bu kötülük, çarpık ve bozuk bir yetiştirilişin, âdi kitapların, ya da ahlâksız bir yaşayış biçiminin sonucu değildi. Bu, doğuştan onun malıydı, tanrı vergisiydi, yani kısacası "doğaya uygun bir soysuzluk" örneğiydi.

## Avukatlar, Uzmanlar, Din Adamları
## Ek Bir Bölüm

Acaba bazı suç vakalarında mahkemeleri şaşırtan şey, tanımazlıktan geldiğimiz ya da reddettiğimiz bu fenomenin kendisi midir? Zaman zaman jüri kurullarımızın, yalnızca avukatların uzayıp giden lâf dalaşlarına ve arttıkça artan ücretlerine değil, ayrıca tıp yetkililerinin daha da akıl karıştıran, sonu gelmez uyuşmazlıklarına ve sonunda talep ettikleri ücretlere katlanmak zorunda kalışları bu yüzden değil midir? Peki, konu niçin bir tek bunlara bırakılsın? Niçin din yetkilileri de resmen mahkeme önüne davet edilmesin? Meslekleri bu adamları pek çok sayıda insanla özel bir ilişki içine sokar; bu adamlar bir doktorla hastası arasındaki görüşmeden çok daha özel, çok daha kişisel temaslar sırasında insanları bazan oldukları gibi, yani kendilerini en az gizledikleri anlarda tanımak fırsatını bulurlar. Bu durum, vicdanî sorumluluk konusuna ilişkin bazı çetrefil düğümlerin sırrını bu adamların bir parça tanıması gerektiğini gösteriyor. Belli bir olayda işlenen suçun beyinde yuvalanmış bir maniden mi, yoksa yüreğe yerleşmiş bir kuduzdan mı ileri geldiğini belki ayırdedebilirler. Bu din yetkilileri bir konuda kendi aralarında anlaşmazlığa düşebilecek olsalar bile, bu anlaşmazlıklar ücret talep eden tıp yetkililerinin düştükleri çelişkiler kadar büyük olmayacaktır.

"Karanlık sözler bunlar," diyecekler. Peki, ama niçin? Kutsal Kitap'ta sözü edilen "alçaklık muammasını"[104] hatıra getirdikleri için mi? Böyle olsa bile, bunların hatıra getirilmesi burada pek amaçlanmış olamaz, çünkü bu türlü bir amaç günün okuyucusuna şu sayfaları hiç de iyi tarafından göstermeyecektir.

Burada anlatılan hikâyenin borda inzibat âmirinin saklı ruh yapısı üzerine kurulmuş olması bu bölümü gerektiriyordu. Sofradaki olaya ilişkin birkaç ufak değinmenin de eklenmesinden sonra hikâye kendi gelişmesine bırakılacak ve belki kendi gerçekliğini kendi başına savunabilecektir.

# XI

## Saklı Öfkesi, Kıskançlığı ve Çaresizliği[105]

Claggart'ın dış görünüşünde hiç kusur olmadığı ve çenesi dışında yüzünün biçimli olduğu daha önce belirtilmişti. O da bu meziyetlerinin farkında görünüyordu, çünkü giyimi yalnızca derli toplu değil, aynı zamanda titiz ve özenliydi. Oysa Billy Budd'ın destan kahramanı gibi bir görünüşü vardı. Uçuk benizli Claggart gibi entelektüel bir ifade taşımadığı halde, onun yüzü de içten gelme bir gücün etkisiyle aydınlıktı. Ama Billy'nin yüzüne vuran aydınlık başka bir kaynaktan güç alıyordu. Yüreğinde alev alev yanan ateş, yanaklarının esmerleşmiş pembesine yansımıştı.

Bu iki kişi arasındaki çarpıcı karşıtlık gözönünde tutulursa, son anlatılan olayda borda inzibat âmirinin genç denizciye "Levent olan leventlik eder" yakıştırmasını kondurmakla herhalde alaycı bir sezdirmede bulunmuş olduğu sonucu kolayca çıkarılabilir. Bu sözlerin ne anlama gelebileceğini orada bulunan genç denizciler elbette ki çıkaramadılar. Bu anlamlı sözlerde, Claggart'ı Billy'ye cephe almaya iten ilk şeyin, Billy'nin göz alıcı güzelliği olduğu yatıyordu.

Akıl çerçevesi içinde uzlaşmaz tutkular olan nefret ve kıskanma yine de Siyam'lı ikizler Chang ile Eng gibi[106] birbirine yapışık olarak bir batında ortaya çıkabilirler. Peki, ama kıskanma

duygusu bir gudubet midir? Ne acayiptir ki, mahkeme önünde hesap vermek durumuna düşmüş nice insanoğlu, cezanın hafifletilmesi umudu içinde işlediği korkunç suçları açıkça kabul etmiştir; oysa kıskandığını, birine gıpta ettiğini ciddi olarak itiraf eden var mıdır? Kıskanma duygusunda bütün insanlığın tanıdığı, en aşağılık suçtan bile daha utanç verici bir şey vardır. Bu duyguya yalnızca hiç kimse sahip çıkmamakla kalmaz, üstelik aklı eren, zeki birinde de görüldüğü ciddiyetle ileri sürüldüğü zaman, hali vakti yerinde beyefendilerce reddedilir. Ama bu duygu beyinde değil de yürekte yerleşmiş olduğundan, bir kimsenin akıl ya da zekâ seviyesi hiç bir zaman kıskanmaya karşı güvence sayılamaz. Claggart'ta görülen, bu tutkunun yontulmamış, kaba türlerinden olanı değildi. Billy Budd'a yönelen bu tutkuda, genç ve yakışıklı Davud'u huzursuzluk içinde düşünüp duran Talûd'un[107] yüzünü çarpıtan korku dolu kıskançlıktan eser yoktu. Claggart'ın kıskançlığı daha derinlere uzanıyordu. Billy Budd'ın güzelliğini, canlılığını, sağlık taşan yaşama sevincini, tertemiz açık yüreklilığini yan gözle izlerken, bütün bu özelliklerin böyle bir yapıda biraraya gelmesinden etkileniyordu. Claggart'ın doğrudan doğruya sezinlediklerine göre, karşısındaki bu saf ve basit insan hiç bir zaman kötü ya da çarpık bir şeye istek duymamış, sen misin diyen o yılanın öç alan ısırığını da tanımamıştı. Ona kalırsa, Billy'nin içine yerleşip, gök gözlerinden aydınlık pencerelerden vuran ışık gibi dışarıya yansıyan, renkli yanaklarına gamzeler koyan, hareketlerine yumuşak, uyumlu bir esneklik getiren, saçının sapsarı lülelerinde oynaşıp duran bu dile gelmez, suskun ruh, delikanlıyı Levent tayfa yapan özelliğin ta kendisiydi. Borda inzibat âmiri dışında gemide belki bir kişi daha Billy Budd'ın insanlık ve ahlâk açısından taşıdığı önemi görebilecek, Billy Budd örneğini lâyıkıyle ve doğru olarak değerlendirebilecek zihin yeteneklerine sahipti. Billy Budd'ı bu yönden de görerek anlamak Claggart'ın içinde yanan tutkuyu yoğunlaştırıyor, duyguları değişken biçimler alıyor, zaman zaman alaya alan bir küçümsemeye de dönüşebiliyordu. Bu küçük görme, masumluğun, lekesizliğin aşağılanmasıydı. Masumluktan öte bir özelliği olmamak neydi ki! Bununla birlikte, incelikten, güzellikten anlayan biri olarak masumluğun büyüleyici yanını da görebiliyordu. Bu yapının

atılgan, serbest, içten yönlerini beğeniyordu, bu özellikleri seve seve paylaşmağa hazırdı, ama bundan ürküyordu.

İçinde yuva kurmuş, kökleşmiş kötülük eğilimlerini gizleyebiliyorsa da, onları ortadan kaldıracak gücü kendinde bulamıyordu. İyiliğin ne olduğunu kavrıyor, fakat iyi olamıyordu. Bu yapıdaki insanların hemen hemen hepsi gibi aşırı ölçüde enerji yüklü olan Claggart'a, kendi iç dünyasına geri çekilmekten ve yaradılışından ancak Tanrı'nın sorumlu olduğu akrep gibi, kendine verilen rolü sonuna kadar oynamaktan başka çare kalıyor muydu?

Tutku, özellikle de en derin tutku, oyununu alabildiğine oynamak için görkemli saray sahnelerine gerek duymaz. En aşağı tabakadan insanlar arasında, dilencilerin, serserilerin dolaştığı çöplüklerde derin tutkular sahneye konur. Bu tutkuların ortaya çıkışını hazırlayan koşullar ne kadar bayağı ve rezil olurlarsa olsunlar, onların gücü için ölçü sayılmazlar. Buradaki olayda sahne, yeni fırçalanmış bir top güvertesi, tutkunun belirmesini hazırlayan dış etkenlerden biri ise, savaş gemisi erlerinden Billy'nin dökülen çorbasıdır.

Borda emniyet âmiri ayaklarının hemen önüne dökülen bu pis, bulaşık sıvının nereden geldiğini farkettiğinde, bunu –belki de bir parça kasıtlı olarak– basit bir kaza gibi ele almadı. Ona kalırsa bu, kendi düşmanca duygularına Billy'nin pek elinde olmaksızın veriverdiği üstü örtülü, sinsice bir cevaptı. Sonuç olarak bunun gayet aptalca, gayet çocukça bir davranış olduğunu, etkisi bakımından ise bir düvenin yumuşak çiftesi kadar zararsız olduğunu düşünmüş olmalıydı. Ama eğer bu düve nallanmış bir aygır olsa, çiftesi elbette ki bu derece zararsız kalmayacaktı. Ve böylece Claggart, kıskançlığın içinde açtığı acı yaraya horgörünün zehirli asidini kattı. Öte yandan bu olay, emri altındaki işinin ehli çavuşlardan biri olan "Cikcik" sayesinde kulağına varan söylentiden ibaret bazı haberleri doğruluyordu. "Cikcik" denen bu adam kır saçlı, ufak tefek biriydi. Gemiciler ona bu adı, cırlak sesinden, alt güvertelerin karanlık köşelerinde durmadan tertipçi arayan keskin bakışlarından ve sert yüz çizgilerinden dolayı takmışlardı. Keskin bir hiciv yüklü olan bu ad, onlara bodrum katlarında gezinen sıçanları hatırlatıyor olmalıydı.

Genç gabya erini huzursuz etmek için âmirinin onu küçük tuzaklar kurmada maşa gibi kullanmasından açıkça anlaşıldığına göre –gerçekten de daha önce sözü edilen ufak tefek sürtüşmeler ve tatsız uyarıları borda emniyet âmirinin kendisi hazırlıyordu– efendisi bu tayfadan hiç hoşlanmıyordu. Cikcik bu sonucu çıkarmakta gecikmeyerek iyi yürekli gabya erinin bazı saf taşkınlıklarını, sevincini âmirine çarpıtılmış ve yanıltıcı bir biçimde yansıtmayı görevi edindi. Bundan başka, pek sadık bir köle olduğundan, genç denizcinin ağzına kendi uydurduğu bazı küstah sözler yakıştırıp bunları gerçekten duyduğunu ileri sürerek âmirinin uğursuz kanını kızıştırmağa, yangına körükle gitmeğe koyuldu. Claggart, kulağına gelen bu haberlerin ve özellikle de kendisine takıldığı söylenen çirkin adların gerçeğe uygunluğundan hiç bir zaman şüphelenmiyordu, çünkü o günlerde kendisi gibi görevini büyük hevesle yapan bir borda emniyet âmirinden gizliden gizliye hoşlanılmadığını gayet iyi biliyordu. Gemideki tüm mavi ceketlilerin kendi aralarında onu nasıl acımadan alaya aldıklarından, iğneleyici şakalarla onu nasıl delik deşik ettiklerinden haberdardı. Gemiciler arasında yaygın olan "Şeytan Jemmy" adı, şaka görünümü altında adamların ondan duydukları tiksintiyi ve nefreti gösteriyordu.

Nefret kışkırtılmağa can atar. Bu yüzden Claggart'ın içindeki amansız tutkuyu aşağılık bir gammaza semirtmesine pek gerek yoktu. İncelmiş, yontulmuş soysuzluğa alışılmamış bir ihtiyat eşlik eder, çünkü soysuzluk pek çok şeyi gizlemek zorundadır. Şüpheden başka hiç bir şeye dayanmayan durumlarda da tetikte bekleyen bu ihtiyatlı olma duygusu, işin esasının aydınlığa kavuşmasına ya da hakikat anlaşıldıktan sonra uğranabilecek bir düş kırıklığına fırsat vermez. Bu yüzden, istemeyerek de olsa, tahminler üzerine sanki bunlar doğrulanmış gerçeklermiş gibi eyleme geçilir. Böyle bir eylemle verilmek istenen karşılık, işlendiği sanılan kabahatle son derece orantısız olma eğilimindedir. Öç alma peşinde olanlar ne zaman hadlerini bilmişler, haksızlık etmemişlerdir? Peki ama, Claggart'ta vicdan yok muydu? Çünkü, vicdanlar insanların yüzleri kadar birbirinden farklı olsalar da, Kutsal Kitap'ta sözü edilen "inanan ve titreyen" iblisler de dahil olmak üzere, her zekânın kendine göre bir vicdanı vardır.

Ama Claggart'ın amaçlarına yardakçılık eden vicdanı pireyi deve yapıyor, Billy'nin çorbayı dökmekteki maksadının, ayrıca ağzından arasıra kaçırdığı ileri sürülen alçaltıcı sözlerin onu basbayağı suçlu durumuna düşürmeğe yeteceğini kendine karşı savunuyordu. Bununla da kalmıyor, bu kusurların kendine misillemeci adalet süsü veren bir düşmanlık güdüsünü haklı çıkarmağa yeterli olduğunu kuruyordu. Claggart yaradılışındaki insanların içinde kilit altındaki uzak hücrelerde pusuda yatan Guy Fawkes,[108] bağnaz ve iki yüzlü bir fanatiktir. Bu adamların kafası, kötülüğün karşılıksız kalması düşüncesini alamaz. Olabilir ki borda emniyet âmirinin gizlice Billy'nin peşine düşüşündeki ilk neden, onun mizacını, nasıl bir adam olduğunu öğrenmekti. Ama bu arayış delikanlıda düşmanlık duygularının somut olarak yararlanabileceği, ya da Claggart'ın kendini mantıken haklı çıkarmak çabasıyle çarpıtabileceği herhangi bir özellik bulamadı. Böylece sofra başındaki olay her ne kadar önemsiz de olsa, Claggart'ın özel akıl hocası olmakla görevlendirilmiş o acayip vicdanın ekmeğine yağ sürdü. Üstelik bu küçücük olay adamı yeni denemelere, araştırmalara yöneltmeğe yetti.

# XII

Son anlatılan olayın üzerinden ancak birkaç gün geçmişti ki, Billy Budd'ın başına, onu daha önce olanların hepsinden fazla şaşırtan bir şey geldi.

Geminin o sırada bulunduğu enlem derecesine göre sıcak bir geceydi. O anda doğrusu aşağıda vardiya arkadaşlarıyle birlikte olması gereken gabya pruva eri, rüşvet güvertede[109] bir yere uzanmış kestiriyordu. Oraya aşağıdaki sıcak, boğucu hamağından kalkıp gelmişti. Hamağı, alt top güvertesi üzerindeki döşek bataryasında sıkış tepiş asılı duran yüzlerce hamaktan biriydi. Hamaklar o derece sıkışıktı ki, hafifçe sallanmalarına bile olanak yoktu. Yedek serenlerin üstüste yığılıp bir tümsek oluşturdukları serenliğin poca yanında[110] bir yamacın gölgesindeymiş gibi yatıyordu. Rüzgâra siper olan bu yığın arasında geminin ıskampavya denen en büyük filikası da yer almaktaydı. Aşağıdaki yerlerinden kalkarak onun gibi şekerleme yapmak için oraya gelip uzanmış olan diğer üç uykucunun yakınında, serenliğin pruva direğine dönük ucuna yakın bir yerdeydi. Bir gabya pruva eri olarak tepede çanaklıktaki görev yerinin güvertedeki baş kasara tayfasının hemen üzerinde olması, eskiden beri bilinen denizcilik usullerine göre geminin bu yöresinde rahatça dolaşmasına bir ölçüde izin veriyordu.[111]

Birden hafif bir hareketle sıçrayarak uykuyle uyanıklık arası bir duruma geçti. Öbürlerinin gerçekten de uyuyup uyumadıklarını daha önce yoklamış olması gereken biri omzuna dokunmuştu. Bunun üzerine Billy başını doğrultunca adam kulağına eğilip soluma sesini aşmayan belli belirsiz bir fısıltıyle: "Yavaşça rüzgâraltına, baş palasertenin[112] oraya geçiver Billy," dedi. "Ortalıkta dönen bir şeyler var. Şimdi konuşma, çabuk ol. Orada seni bekliyorum," diyerek kayboldu.

Açık yürekli, yumuşak huylu insanların çoğunda olduğu gibi, Billy'nin de gerçek açık yürekliliğin yakasını bir türlü bırakmayan türden bilinen bazı zaafları vardı. Bunların bir tanesi, bir çeşit tutukluk, ağır kanlılık, hattâ neredeyse bir beceriksizlikti. İlk bakışta saçma, çirkin veya alçakça görünmedikçe, birden karşılaşıverdiği hiç bir öneriye "hayır" diyemezdi. Heyecanlı, sıcakkanlı bir yapısı olduğundan, kendisine yapılan bir öneriyi karşılıksız bırakarak, hiç bir tepki göstermeyerek sessizce geri çevirecek bir kayıtsızlık tanımazdı. Dürüst ve doğal olanın dışındaki yabancı alanı sezişi ve kavrayışı, tıpkı içindeki korku duygusu gibi pek ağırdı. Üstelik şu sırada hâlâ uyuklamaktan kalma bir mahmurluk içindeydi.

Her nasıl olduysa düşünmeden, aniden kalktı ve yarı uykulu bir halde kendi kendine ortalıkta nelerin dönüyor olabileceğini sordu. Belirtilen yere doğru yöneldi. Burası, geminin yüksek bordası ve küpeşteler dışında kalan, kocaman boğataların,[113] çarmık[114] ve patrisa[115] filâdorlarının[116] gizlediği altı adet küçük sahanlıktan biriydi. O zamanın büyük bir savaş gemisinde palaserte sahanlığının boyutları koca teknenin heybetiyle orantılı olduğundan, burası açık denizin üzerine doğru uzanan kalafatlanmış ufak bir balkon sayılırdı. O derece kuytu bir köşeydi ki, Anglikan mezhebine muhalif olanlardan yaşlıca, ciddi tavırlı bir silâhendaz,[117] gündüz vakitlerinde orayı özel dua köşesi gibi kullanıyordu.

Yabancı adam işte bu kuytu çıkıntıda az sonra Billy Budd'la buluştu. Henüz ay doğmamıştı; havadaki pus, yıldızları gözden uzaklaştırıyordu. Billy yabancının yüzünü açıkça seçemedi. Bununla birlikte, haklı olarak adamın duruşundan ve tavırlarından kıç vardiyasından biri olduğunu çıkardı.

Adam önceki fısıldayan aceleci sesiyle: "Hişt, Billy!" diye seslendi, "Sen keyfî hükümle askere alındın, değil mi? Ben de öyle!" Bir an durdu, sanki bu sözlerin etkisini anlamak istiyordu. Oysa Billy bunların ne demeye geldiğini pek çıkaramadığından bir şey söylemedi. Öbürü devam etti: "Zorla devşirilmiş olan bir tek biz ikimiz değiliz Billy, bu gemide bizim gibilerden bir tabur kurulur. Başımız sıkışırsa acaba sen de bize... yardımcı olmak ister miydin?"

"Nasıl yani?" Billy yavaş yavaş mahmurluğundan sıyrılıyordu.

"Hişt, yavaş ol!" Yabancının fısıldayan telâşlı sesi hırıltılı ve boğuk çıkmağa başladı. "Bunları görüyor musun?" Adam, gecenin ölgün ışığında belli belirsiz pırıldayan altına benzer iki küçük şeyi avcunda ona doğru kaldırdı: "Bak Billy, bunlar senin olabilir, yeter ki sen bize..."

Ama bu noktada Billy artık dayanamadı. Kendini bu acayip işten bir an önce kurtarmak çabasıyle sinirlenince dilindeki tutukluk baş gösterdi: "Ha-ha-ha-hay canına, ni-ni-niyetin ne bi-bilmiyorum, ama bence ye-ye-yerin ne-ne-neresiyse oraya de-de-defolup gitsen iyi olur!" Yabancı bir an için yerine çakılmış gibi hiç kımıldamadı. Billy birden olduğu noktada diklendi ve: "He-he-hemen yürümezsen seni kü-kü-küpeşteden aşağı ata-ta-tarım!" diye söylendi. Bu sözlerde yanlış anlaşılacak bir taraf olmadığından garip elçi ricat etti. Hemen ana direk yönünde uzaklaşarak serenliğin arkasında gözden kayboldu.

Billy'nin birden yükselen sesiyle güvertede uyukladığı yerden doğrulan baş kasara adamlarından biri: "Hey, ne oluyor orada?" diye homurdandı. Bizim gabya pruva adamı palaserteden güverteye çıkınca seslenen adam onu tanıdı ve devam etti: "Sen misin aslanım! Herhalde bir şey oldu, ke-ke-kekelediğine göre..."

Artık dilinin tutulmasını önleyebilen Billy, "Canım, bizim güvertede kıç vardiyasından bir herife rasladım, hemen yerine dönmesini söyledim," karşılığını verdi.

Başka biri, "Demek bu kadar, öyle mi?" diye kaba bir sesle lâfa karıştı. Bu, yüzü ve saçları kiremit renginde, öfkesi çabucak kabaran yaşlı bir gemiciydi. Bu yüzden baş kasara adamları

arasında ona "Kırmızı biber" denirdi. "Böyle sinsi pezevenkleri humbaracıbaşının eline vermeyi çok isterdim!" dedi. Bu sözlerle, böyle adamlara topa bağlanıp kırbaçlanmak[118] yakışır demek istiyordu.

Billy'nin olayı açıklayışı her nasılsa adamların uyanan merakını giderebildi. Çünkü gemi mürettebatı içinde özellikle baş kasara adamları, kendi bölgelerine geminin başka vardiyalarından, hele kış vardiyasından birinin tecavüz etmesine çok kızarlardı. Baş kasara adamları genellikle uzun yıllar denizde bulunmuş kıdemli gemiciler olduklarından, denizle ilgili önyargıları ve bâtıl inançları yüzünden bazı konularda son derece dik kafalı ve bağnaz olurlardı. Kış vardiyasından olanları küçük görürler, onlara pek yukarıdan bakarlardı. Çünkü bunlar daha çok yeni karadan gelme, denizden anlamayan zavallılardı. Mayıstra yelkeninin[119] camadana vurulması ya da istinga edilmesi işleri dışında hiç bir zaman üst serenlere çıkmayan bu ahmaklar, bir kavelânın[120] nasıl kullanıldığını veya bir boğatanın nasıl döndürüldüğünü bilmezlerdi.

# XIII

Bu yeni olay Billy Budd'ın kafasını fena halde karıştırdı. Bu, onun için tamamiyle değişik bir tecrübe sayılırdı. Hayatında ilk defa birisi ona böyle sinsi bir dalavereci gibi yanaşmağa kalkışmıştı. Bu acayip karşılaşmadan önce kıç vardiyasından gelen o adamla ilgili hiç bir şey işitmemişti, onu hiç tanımıyordu. Çünkü birbirinden oldukça uzak, ayrı görevlere atanmışlardı: Biri baş tarafta ve nöbeti sırasında yukarıdaki çanaklıkta, öbürü ise güverte üzerinde ve kıç taraftaydı.

Bu karşılaşmanın anlamı ne olabilirdi? Fesat herifin avcunda pırıldayan o iki altın para acaba gerçekten de iki İngiliz[121] miydi? Eğer öyleyse, bu pis herif iki İngilizi nereden bulup çıkarmıştı? Böyle bir seferde insan yedek düğme bile bulamazken bu adam iki İngilizi hangi cehennemden bulup getirmişti? Bu işi kafasında evirip çevirdikçe şaşırıp kalıyor, huzursuz ve tedirgin oluyordu. Ne biçim bir şey olduğunu ancak pek zor kavrayabildiği bu işten tiksinti duyuyor, bulaşmaktan çekiniyordu. İşin iç yüzünü kavrayamasa da, bir içgüdünün yardımıyle bunun şu veya bu şekilde kötülükle ilintili olması gerektiğini sezinliyordu. Bu haliyle Billy Budd, yeşil otlaklardan yeni getirilmiş gencecik bir atın, burnundan içeri kaçan leş kokulu kimyasal fabrika dumanlarını genzinden ve ciğerlerinden dışarı atmak için üstüste sümkürüp tıksırışını andırıyordu. Billy'nin takındığı bu tavır,

adamın kendisine yanaşmaktaki amacının ne olduğu hakkında bir fikir edinmek için bile olsa, onunla bir daha görüşme isteğini elbette baltalıyordu. Bununla birlikte, böyle bir gece ziyaretçisinin nasıl biri olduğunu hiç merak etmiyor da değildi. Onu bir de gün ışığında görmek istiyordu.

Ertesi gün öğleden sonra ilk öksüz vardiya sırasında aşağıda, üst top güvertesinin tütün içenlere ayrılmış olan baş bölümündekiler arasında gözü ona takılır gibi oldu. Onu daha çok genel görünüşünden, duruşundan, hal ve tavrından tanıdı. Testekerlek, çilli bir suratı, beyaza çalan kirpikleri ardında gizlenen uçuk mavi, cam gibi gözleri vardı. Billy yine de bu karşıdakinin o olup olmadığından pek emin değildi. Karşıdaki delikanlı kendi yaşlarında, neşeli, konuşkan biriydi. Toplardan birine yaslanmış içten kahkahalar atıyor, serbest ve kayıtsız tavırlarla gevezelik ediyordu. Görünüşe bakılırsa gayet hoş ve canlı bir çocuktu, biraz da çalçeneydi. Bir gemici için, hattâ kıç vardiyasından biri için bile oldukça lâpacı bir görünüşü vardı. Yani lâfın kısası, karışık ve tehlikeli düşünceler taşıyan, çok ciddi tasarıları olan bir entrikacıya, ya da böyle bir entrikacının yardakçısına yakışır plânlar kuracak birine benzemiyordu. İlkin delikanlı Billy'yi göz ucuyle farketmiş ve onu dikkatlice süzmüştü. Billy tabiî bunun farkında değildi. Sonra Billy'nin kendisine baktığını görünce, tütün içen gemicilerle sürdürdüğü sohbeti yarıda kesmeden, sanki eski bir tanıdığı selâmlıyormuş gibi başıyle ona dostça bir selâm gönderdi. Birkaç gün sonra akşamüstü top güvertelerinin birinde gezinirken de Billy'ye rasladı ve ona arkadaşça, belli belirsiz birkaç söz savurdu. Billy böyle bir şey beklemediğinden, üstelik bu koşullar altında söylenen sözler ona şüpheli ve bulanık göründüğünden öyle afalladı ki, ne karşılık vereceğini bilemedi ve duymamazlıktan geldi.

Şimdi öncekine oranla daha çaresizdi. İstemeden sürüklendiği boş düşünceler onu o derece sıkıyor, ona öyle yabancı geliyordu ki, bu düşünceleri içinde bastırmak için elinden geleni yapıyordu. Çok şüpheli bir durumla karşı karşıya bulunduğu ve sadık bir mavi ceketli olarak bunu ilgili makama rapor etmenin görevi olduğu bir türlü aklına gelmiyordu. Biri ona bunu hatırlatacak olsaydı, herhalde yine de böyle bir adım atmayacaktı. Toy-

luğun şanından güç alan bir düşünce ona, böyle bir şeyin ancak aşağılık bir gevezeye yakışabileceğini söyleyecekti. Yine de bir defasında içini yaşlı İskandinava biraz dökmekten kendini alamadı. Belki bunda sütliman denizin ve ılık gecenin merhem gibi gelen soluğunun da payı vardı. İkisi güvertede yanyana, başları alabandalara[122] dayalı, uzun süre hiç konuşmadan oturdular. Billy başına gelen yeni olayı hiç isim vermeden, kısmen nakletti, çünkü daha önce sözünü ettiğimiz temelsiz, soyut kuşku ve tasalar, durumu herhangi birine olduğu gibi açıklamasını engelliyordu. Billy'nin anlattığı kadarını dinleyen ermiş İskandinav, anlatmadıklarını da sanki sezinler gibi bir süre sustu ve düşündü. Yüzündeki derin kırışık ve çatlaklar iyice büzüştü, bazan yüzüne geliveren alaycı, garip ifade tamamiyle yokoldu: "Ben dememiş miydim, Evlât Budd?"

"Neyi dememiş miydin?" diye sordu Billy.

"Şeytan Jemmy'nin senin peşinde olduğunu!"

"Canım, Şeytan Jemmy'nin kıç vardiyasından o salak herifle ne ilişkisi var?" Billy hayret içindeydi.

"Vay, demek kıç vardiyasından biriydi! Deniz çıkarsa dalgaya bak sen!" Bu sözlerle, tam o sırada durgun denizin üstünü kırıştıran sağnağı mı,[123] yoksa ince bir ima ile kıç vardiya adamını mı kastettiği pek anlaşılamadı. Koca şaman, kararmış dişleriyle kalıp halindeki tütününden zorlu bir parça koparıp çiğnemeğe başladı. Artık Billy'nin atak sorularını cevaplamağa yanaşacak hali yoktu. Pek özlü kehanetleriyle ilgili olarak kendisine şüpheci sorular yöneltildiği zaman, gayet katı bir suskunluğa bürünmek âdetiydi. Hangi kaynaktan gelirse gelsin, Delphoi haberlerinin[124] ruhunda yatan karanlık gibi, bu adamın kehanetleri de çoğu zaman bulanık ve iki anlamlıydı.

Tecrübelerle dolu uzun yıllar bu yaşlı adama hiç bir işe burnunu sokmayacak, hiç kimseye açıkça akıl vermeyecek kadar ihtiyatlı olmayı öğretmişti.

# XIV

Öte yandan, Indomitable'ın güvertesinde Billy'nin başından geçen garip olaylarda borda inzibat âmirinin parmağı olduğu yolunda İskandinav durmadan ısrar ettiği halde, genç denizci, olanların herhangi birinin başı altından çıkmış olabileceğine ihtimal veriyor, fakat kendisi için "tatlı ve hoş çocuk" deyimini kullanan adamın bu işle bir ilişiği olabileceğine bir türlü aklı yatmıyordu. İnsanın bu noktada hayret edeceği geliyor. Öte yandan bunda pek hayret edecek bir yan olmadığı da ortada. Bazı denizciler kimi konularda ileri yaşlarda da saf ve çocuksu kalırlar. Bizim atletik yapılı gabya pruva adamı yaradılışında olan genç bir denizci, adamdan çok çocuk gibidir. Ama bir çocuğun dupduru saflığında yalın bilmezlik vardır. Akıl ve zekânın gelişmesiyle de bu saflık yavaş yavaş geriler. Oysa Billy'de akıl ve zekâ duruma bakılırsa gelişmiş, buna karşılık safdillik büyük ölçüde etkilenmeden olduğu gibi kalmıştı. İnsan elbette edindiği tecrübelerden de bir şeyler öğrenir; ama Billy'nin yaşı tecrübelerden yararlanacak kadar ilerlemiş miydi? Bundan başka, kötünün ne olduğu hakkında sezgiye dayanan bulanık bir fikri bile yoktu. En özünde iyi olmayan, ya da tam anlamda iyi olmayan yapılarda kötünün ne olduğunu sezmek her türlü tecrübeden önce gelir. Bu yüzden, birçok örneklerde açık seçik görüldüğü gibi, bu öncel sezinleyişe pekâlâ gençlerde de raslanabilir.

Üstelik Billy, denizciler dışında kalan insanlarla ilgili ne bilebilirdi ki? Delikanlılık çağından beri denizlerde dolaşan, eskilerden kalma bir gemici, su katılmamış bir baş bodoslama[125] adamı, ömrünü karada geçiren insanlarla soydaş olsa bile, bazı bakımlardan onlardan kesinlikle farklıdır. Denizci demek açık yürekli demektir, karacı ise kurnaz demeğe gelir. Denizci için hayat, uzun uzun kafa yormayı gerektiren çetrefil bir satranç oyunu değildir: dosdoğru, açık seçik hamlelerin pek seyrek yapıldığı, amaçlara ancak dolambaçlı yollardan varılan, hamleler sırasında yanıp biten muma bile değmeyen[126] yorucu, ters ve verimsiz bir oyun!

Evet, bir bütün olarak denizciler genç ruhlu insanlar soyundandır. Tek tük görülen sapmalarda, istisnalarda bile genç ve körpe ruhlu olmanın izleri açıkça belli olur. Billy'nin çağına raslayan denizcilerde bu söylenenler ayrı bir geçerlilik kazanıyor. Bundan başka, bütün denizcilerin paylaştığı bazı özellikler, genç denizcilerin kimilerinde zaman zaman pek keskin, pek belirgin biçimler alır. Her denizci, emirleri hiç tartışmadan yerine getirme alışkanlığındadır; açık denizdeki yaşamı başkalarınca kesin çizgilerle düzenlenmiştir. Burada çeşit çeşit insanlarla başka başka alış verişler içinde bulunma olanağı yoktur. Herkesin serbestçe, kimse tarafından baskı görmeden, karşılıklı eşit koşullar altında –bu eşitlik yüzeyde bir eşitlik olsa bile– alış verişte bulunduğu ve herkesin, duruma uyacak şekilde kuşkulu, güvensiz olmayı, kolay kolay itimat etmemek gerektiğini, yoksa umulmadık taşların insanın başını yarabileceğini çok zaman geçmeden iyice öğrendiği ilişkiler bütününü denizci adam tanımaz. İnsan denen yaratığın ne biçim bir varlık olduğunu, iş ilişkileri kadar sığ olmayan başka türlü ilişkiler içinde görüp tanımış bazı hayat adamları, insanlara karşı genel olarak gizli bir kuşku, denetim altında tutulan bir güvensizlik taşımağa o derece alışmışlardır ki, bu hallerinin farkında bile değillerdir; davranışları sanki bilinç dışı bir yerden yönetilir. Üstelik kendilerine, bu hallerinin onları niteleyen en önemli özelliklerden biri olduğu söylenecek olsa herhalde şaşırırlar, böyle bir özelliğe sahip çıkmak istemezler.

# XV

Sofradaki küçük olaydan sonra Billy Budd artık hamağıyle, torbasıyle, ya da bunun gibi ufak tefek şeylerle ilgili olarak pek tedirgin edilmez oldu. Buna karşılık, zaman zaman kendine yönelen o gülümseme, yanından geçerken kulağına gelen tatlı birkaç söz giderek sıklaşmadıysa da, öncekine oranla daha bir vurgu kazandı.

Bunun yanısıra, şimdi diğer belirtiler vardı. Claggart'ın gizli bakışları arasıra, ikinci öksüz vardiya izninde üst top güvertesinde aylak aylak gezinen, öbür genç gemicilerle karşılıklı şakalaşan Billy'ye takıldığı zaman, bu neşe içindeki Hyperion'u[127] izleyen gözlerine düşünceli, hüzünlü, sabit bir bakış gelir, göz kapakları garip bir şekilde yanarak gözleri yaşarır gibi olurdu. O zaman Claggart pek üzgün, pek dertli bir adama benzerdi. Bazan da yüzüne yayılan bu hüzünlü anlatıma hafif bir özlem, varla yok arası bir duyarlılık karışır, ona sanki, şu lânet alınyazısı olmasa hani neredeyse Billy'yi sevebilecekmiş gibi gelirdi. Ama bu hal hemen gelip geçer, yerini sanki pişmanlığa bırakır, gözlere sert, delici bakışlar gelir, yüzü kırışır, büzüşür, bir an için ceviz kabuğu gibi kaskatı oluverirdi. Bazan da genç gabya pruva adamının kendi bulunduğu yere doğru yaklaşmakta olduğunu önceden görür, iyice yakına gelince bir adım yana çekilerek ona yol verir gibi yapar, kısa bir süre bütün dişlerini göstererek bir satyr[128] gibi

acı acı sırıtırdı. Beklenmedik bir şekilde apansız karşılaştıkları zaman ise gözlerinden, sanki karanlık bir demirci dükkânında örsten fırlayan kıvılcımları andıran kızıl bir ışık saçılırdı. Bir anda çakan bu ışık çok tuhaf bir şeydi, çünkü adamın gözleri sakin olduğu zamanlarda koyu menekşeye çalan gayet yumuşak bir renkteydi.

Karanlık bir kaynaktan güç alan bu gelgeç huyların bazıları her ne kadar Billy'nin gözünden kaçmıyorduysa da, bunların yorumlanıp açıklanması bu yaradılışta birinin yeteneklerini aşıyordu. Bazan kötü ya da çirkin bir şeyin yakınlarda olduğunu saf, tecrübesiz birine, sezgi ya da içgüdü yoluyle bildirerek onu uyaran ince duyarlılık, Billy'nin sağlam kaslarıyle, güçlü bedeniyle pek bağdaşmıyordu. Borda emniyet âmirinin zaman zaman pek garip davrandığını düşünüyordu, işte o kadar! Arasıra karşılaştığı içten, yakın hava, duyduğu birkaç hoş söz, bütün gariplikleri silip götürmeğe yetiyordu. Genç gemici, dünyada "fazla tatlı dilli" insanların da bulunduğunu henüz bilmiyordu.

Eğer görevli âmirin düşmanlığını üzerine çekecek herhangi bir şey yapmış ya da söylemiş olduğunu bilseydi, durum başka türlü olacaktı. Belki o zaman her şeyi daha açık görebilecekti.

Başka bir konuda da durum aşağı yukarı aynıydı. Görev yerlerinin uzaklığı yüzünden şimdiye kadar tek bir kelime bile konuşmamış olduğu iki küçük rütbeli subay, ambarcıbaşı ve silâhtar,[129] yanından geçerken ona ilk defa tuhaf tuhaf bakmağa başlamışlardı. Bu bakışlardan, adamların şu ya da bu şekilde kendi aleyhinde doldurulmuş oldukları, yanlış önyargılar taşıdıkları belli oluyordu. Denizcilik usullerine göre ambarcıbaşı ve silâhtarın, gemi kâhyası,[129] eczacıbaşı ve denk rütbeli diğer birkaç subayla birlikte borda emniyet âmirinin sofra arkadaşları olduğunu ve bu yüzden kulaklarının onun orada anlattıklarına âşina olması gerektiğini Billy bal gibi biliyordu. Buna rağmen bunda özellikle dikkat edilecek bir yan, kuşku duyacağı bir şey görmedi.

Bizim Levent tayfanın gerektiğinde ortaya koyduğu erkekçe doğruluk, karşı konmaz iyi yüreklilik, insanlarda kıskançlık ya da düşmanlık duygularını kışkırtacak bir kafa üstünlüğünün belirtisi olmadığından, Billy'nin herkes tarafından sevilmesine

yardımcı oluyorlardı. Çoğu gemi arkadaşlarının gösterdiği candan yakınlık ve iyi niyet, onu böyle gizli ve anlaşılmaz konulara, acayip davranışlara pek aldırmamağa yüreklendiriyordu.

Kıç vardiyasından o uğursuz herife gelince; Billy daha önce belirtilen nedenlerden ötürü onu pek seyrek görse bile, karşılaştıkları zaman adam onu hep aynı içten sevinçle selâmlıyor, bazan geçerken tatlı birkaç söz söylediği de oluyordu. Şüphe uyandıran bu genç adamın başlangıçtaki amacı, ya da kendisinin âlet olmayı kabul ettiği amaç ne olursa olsun, bu karşılaşmalardaki tutumundan anlaşıldığına göre, artık o sevdadan kesinlikle vazgeçmişti.

Sanki erken gelişmiş alçaklığı (aslında bütün alçaklarda erken gelişmişlik vardır) ona bir kerelik oyun oynamak istemiş, saflığından yararlanıp tuzağa düşürmeğe kalkıştığı adam, işte bu saflığı sayesinde onu bozguna uğratmıştı.

Uyanık kimseler, Billy'nin dosdoğru kıç vardiyasından gelme adama gidip palaserte sahanlığında yarıda kesilen o uğursuz karşılaşmada maksadının ne olduğunu açıkça sormamasının inanılır şey olmadığını ileri sürebilirler. Uyanık kimseler ayrıca, Billy'nin gemide devşirilerek donanmaya alınmış diğer bazı adamlara yanaşıp kendisine yollanan elçinin karanlık önerilerinin arkasında ne olabileceğini araştırmağa kalkışmamasının en doğal şey olmadığını da düşünebilirler. Evet, uyanık kimseler aynen böyle düşünebilirler. Oysa Billy Budd'ın karakter yapısını iyi kavrayabilmek için belki uyanık olmaktan öte bir şeye, daha doğrusu uyanık olmaktan başka bir şeye gerek vardı.

Claggart'a gelince; ufak tefek olaylarda elinde olmadan birden ortaya dökülüveren, fakat bunun dışında akılcı ve ölçülü tutumu altında gayet iyi gizlenebilen çılgın saplantı, –eğer bu illete saplantı denebilirse– için için yanan saklı bir ateş gibi adamın yüreğini kemirmekteydi. Sonunda mutlaka bir şey patlak verecekti.

# XVI

Billy tarafından baş palaserte sahanlığında yarıda kesilen garip görüşmeden sonra, aşağıda az sonra anlatılacak olayların baş göstermesine kadar geçen süre içinde, hikâyenin özüyle yakından ilintili herhangi bir şey olmadı.

O sıralarda Cebelitarık Boğazı ötesinde bulunan İngiliz filosunda pruva hattı kalyonlarından[130] tabiatıyla daha yollu yelken basabilen[131] firkateynlerin sayıca eksikliği sonucu, yetmişdörtlük karaka Indomitable zaman zaman keşif görevlerine gönderilmekle kalmıyor, ayrıca pek daha önemli görevler alarak filodan ayrıldığı da oluyordu. Bunun nedeni yalnızca, bu geminin kendi sınıfından savaş gemilerinde pek raslanmayan üstün seyir ve manevra niteliklerine sahip olması değildi. Öyle sanırız ki, gemi komutanının kişiliği ve yetenekleri, aniden beliriveren beklenmedik zorluklar karşısında yetkin denizcilik becerilerinden başka keskin bir uzak görüş, tecrübe ve bilgi isteyen seri kararlar gerektiren özel görevlerin öncelikle bu gemiye verilmesinin başlıca nedeniydi. İşte böyle zorlu seferlerden birinde, bağlı bulunduğu filodan görevinin gerektirdiği en uzak mesafeye açıldığı sıralarda, bir ikindi vardiyasının sonlarına doğru Indomitable birden bir düşman gemisinin görüş menziline girdi. Bunun bir firkateyn olduğu anlaşıldı. Dürbün yardımıyle düşmanın top

ve adam bakımından ezici bir üstünlüğe sahip olduğunu anlayan firkateyn, daha iyi yol yapacağına güvenerek yelken doldurdu.[132] Birinci öksüz vardiyanın ortalarına kadar süren ve Indomitable açısından pek umut verici olamayan uzun bir kovalamacadan sonra düşman firkateyni kesin olarak kaçmayı başardı.

Takipten vazgeçileli çok olmadan, daha gemide bu olayla ilgili heyecan tamamiyle yatışmadan önce, borda emniyet âmiri kovuk dünyasından ortaya çıkıp mayıstra yelkeni dibinde şapka elde belirdi. Pek saygılı, pek ölçülü bir duruşu vardı. Düşman takibinin bir sonuç vermeyişine herhalde bir parça sinirlenmiş olan ve tam o sırada kıç güvertenin orsaya bakan yanında tek başına bir aşağı bir yukarı gezinen Kaptan Vere'in dikkatini çekmeyi umuyordu. Claggart'ın o anda durduğu nokta, güverte nöbetçi subayı ya da gemi komutanıyle önemli bir konuda görüşme isteğinde olan küçük rütbeli subayların beklemesine ayrılmış yerdi. O günlerde kaptanın, basit bir gemicinin ya da bir assubayın derdine kulak verdiği pek görülmezdi. Kökü oldukça eskilere uzanan tartışılmaz gelenekler, bunu ancak olağanüstü bir neden olduğu takdirde hoş görürdü.

Düşüncelerine iyice dalmış olan gemi komutanı tam ilerlediği bir noktaya varıp yeniden geriye, kıça doğru adım atmak üzereyken birden Claggart'ın varlığını algıladı. Baştan çıkarılmış olan şapkanın itaatli bir bekleyiş içinde elde tutulmakta olduğunu hemen gördü. Burada belirtmek yerinde olur ki, Kaptan Vere bu assubayı ancak geminin anavatandan son ayrılışından beri yakından tanımağa başlamıştı. Claggart bu son seferden önce, onarım nedenleriyle limanda bekletilen başka bir gemiden alınarak artık faal hizmetten çekilmiş olan önceki borda emniyet âmirinin Indomitable'daki görevine atanmıştı.

Gemi komutanı, dikkatinin üzerine çevrilmesini böyle pek saygılı bir şekilde bekleyenin kim olduğunu farkeder etmez yüzüne tuhaf bir ifade yayıldı. İnsan eğer şöyle böyle tanıştığı, ama pek uzun zamandır yakından tanımadığı biriyle beklenmedik bir şekilde karşılaşırsa ve bu kimsenin görünüşü her nasılsa bu kez bulanık, anlaşılmaz bir tiksinti uyandırırsa, yüzünde elde olmadan çabucak gelip geçen bir şey kımıldanır. İşte komutanın yüzüne bir an için böyle bir ifade yayılıp kayboldu. Olduğu yerde

durarak alışılagelmiş resmî tavırlarını takındı. Bununla birlikte, ağzından çıkan ilk sözün vurgulanışında bir tür sabırsızlık okunuyordu: "Evet âmir bey, konu nedir?" dedi.

Bu çağrı, daha doğrusu bu komut üzerine Claggart, kötü haberler getiren bir ulak olmak zorunluluğu karşısında üzüntü duyan bir emir kulunun havasıyle, ayrıca açık konuşmak ve her türlü abartmadan kaçınmak kararında biri gibi söze başladı. Besbelli iyi eğitim görmüş birinin diliyle, konuşma sanatından da yararlanarak aktardıkları, aynen olmasa bile aşağı yukarı şöyleydi: Düşman takip edildiği ve mümkün bir çarpışma için hazırlıkların yapıldığı sırada gemide bulunan en az bir gemicinin durumunun pek şüpheli olduğu konusunda gözleme dayalı kanılara varmak fırsatını bulmuştu. Kısa zaman önce patlak veren büyük ayaklanmalara katılma suçunu taşıyanların yanısıra, Majesteleri'nin hizmetine gönüllü olarak kaydolmaktan daha değişik bir yoldan giren kimselerin de mürettebatına dahil olduğu bir gemide, böyle birinin varlığı son derece tehlikeliydi.

Bu noktada Kaptan Vere sabırsız ve sinirli bir tavırla sözü yarıda kesti:

"Açıkça söyleyin, keyfî hükümle devşirilmiş olanlar deyin!"

Claggart, itaat ve sadakat belirten bir hareket yaptıktan sonra devam etti. Yakın zamanlarda söz konusu gemici tarafından kışkırtılan gizli bir kıpırdanmadan kuşkulanmağa başlamıştı. Oysa bu kıpırdanma belirsiz bir hareket olarak kaldığı sürece taşıdığı endişeyi gelip rapor etmeğe kendini mezun saymamıştı. Ama takip harekâtının sürdürüldüğü öğleden sonra saatlerinde, söz konusu gemiciyle ilgili olarak yaptığı gözlemler sonunda, üstü kapalı bir şeyin dönmekte olduğunu bildiren şüpheleri artık kesinliğe daha yakın bir noktaya varmıştı. Konuyle ilişiği olan kişi açısından önemli sonuçlar doğurabilecek böyle bir durumu rapor ederken yüklendiği ciddi ve vicdanî sorumluluğun kesin olarak farkında olduğunu sözlerine ekledi. Ayrıca, böyle bir durumun rapor edilmesinin, kısa zaman önce vuku bulmuş, şimdi adlarının anılmasına gerek olmayan olağanüstü karışıklıklar karşısında her gemi komutanının pek doğal olarak duyduğu endişeleri artırabileceğini de üzülerek düşünmüş olduğunu belirtti.

Konunun bu şekildeki ilk açılışıyle birlikte sanki biraz boş bulunup şaşkınlığa uğrayan Kaptan Vere, bir an için huzursuzluğunu tamamiyle dağıtmayı beceremedi. Oysa Claggart konuşmasına devam ettikçe, ifadesini veriş biçimindeki bir şeylerin etkisiyle kaptanın huzursuzluğu aksiliğe dönüştü. Bununla birlikte Claggart'ın sözlerini kesmeğe kalkışmadı. Devam eden Claggart sonunda konuyu şöyle kapadı:

"Allah korusun efendim, inşallah Indomitable da acı tecrübelere sahne olan..."

"Orasına siz karışmayın!" Bu kesin, sert sözlerle Claggart'ın akıcı dilini yarıda kesen komutanın yüzüne bir anda öfke izleri yayıldı. Karşısındaki adamın söylemek üzere olduğu geminin adını, bordasında Nore İsyanı'nın pek trajik boyutlar kazanıp komutanının hayatını da bir süre için tehdit ettiği o gemiyi düşündü. Hüküm süren koşullar altında karşısındaki assubayın kasıtlı imalarda, yersiz dokundurmalarda bulunması, onu sinirlendiriyordu. Üssubaylar bile son olaylara değinirken her seferinde aşırı bir dikkat göstermeğe çalıştıkları halde, bir assubayın kaptanın huzurunda gereksiz yere bu tatsız konulara imada bulunması ona ölçüsüz bir küstahlık gibi görünüyor, onu şaşırtıyordu. Bundan başka, böyle bir davranış bu koşullar altında kaptanın aşırı titiz onuruna dokunuyor, sanki kendisini telâşa düşürmek için yapılan bir deneme gibi duruyordu. Hayret etmekten kendini alamadığı diğer bir nokta da şuydu: Nasıl oluyordu da, kendi izleyebildiği kadarıyle bugüne gelinceye değin görevinde hep ölçülü ve anlayışlı olmayı bilmiş biri, özel dikkat isteyen bu konuda anlayıştan, denlilikten yoksun olabiliyordu?

Aklından bir anda gelip geçen bu ve buna benzer karanlık düşüncelerin yerini birden, henüz görünüşte belirsiz, somut olmaktan uzak bir tahmin, içe doğma bir sezinleyiş aldı. Bu soyut sezinleyiş, kötü haberleri karşılayışını etkiledi. Kesin olan şu ki, bütün diğer yaşayış türlerinde olduğu gibi, kendine özgü gizli, anlaşılmaz yönleri, amansız tuzakları olan top güvertelerinin çapraşık yaşamıyle ilgili her konuya uzun zamandır vâkıf olan Kaptan Vere, emrindeki adamın verdiği rapora hâkim genel havanın kendisini yakışık almayan bir biçimde huzursuz etmesine izin vermedi. Bunun dışında, yakın zaman önce vuku bulmuş

olaylara bakarak, ayaklanma kıpırtılarının yeniden başladığını belirten ilk işaretle birlikte derhal eyleme geçilmesi her ne kadar gerekliyse de, öyle sanıyordu ki, aşırıya varan bir işgüzarlık göstererek fırsat kollayan memnuniyetsizliği beslemek yerinde olmayacaktı. Hele diğer görevlerinin yanısıra mürettebatın göz altında tutulması görevine atanmış bir muhbire kulak vermek, bu muhbir kendi emri altındaki görevlilerden biri olsa bile, yangına körükle gitmek olacaktı. Eğer daha önceki bir karşılaşmada Claggart'ın taşkınca ortaya koyduğu ham vatanseverlik ona fazla duygusal ve zorlamaca görünmemiş, onu bir parça sinirlendirmemiş olsaydı, şimdi içinde beliren bu eğilimler belki de bu ölçüde güç kazanmayacaklardı. Bundan başka, emniyet âmirinin raporun ayrıntılarına değinirken takındığı kendinden emin, gösterişli, abartılmış tavırlar, ona her nasılsa bir bando erini hatırlatıyordu. Bu bando eri, Kaptan Vere'in teğmen rütbesindeyken üyesi bulunduğu karadaki askerî mahkemede bakılan bir ağır ceza davası sırasında mahkemeyi kasten yanıltıcı ifade vermiş bir yalancı tanıktı.

Az önce yaptığı sert uyarıyle Claggart'ın densiz imalarını dondurmuş olan Kaptan Vere, şöyle devam etti: "Söylediklerinize göre gemide en az bir şüpheli adam bulunuyor. Adını verin!"

"William Budd. Gabya pruva adamlarından biri efendim."

"William Budd" sözlerini tekrarlayan kaptan, hiç de yapmacık olmayan bir hayretle üsteledi: "Kısa zaman önce Yüzbaşı Ratcliffe'in ticaret gemisinden getirdiği delikanlıyı mı kastediyorsunuz? Bütün gemicilerle iyi geçinen, tayfanın 'Levent oğlan' dediği Billy, öyle mi?"

"Evet, ta kendisi efendim! Genç ve yakışıklı görünüşünün altında dipsiz bir kuyu gizleniyor. Gemi arkadaşlarının gözüne girmeğe, çevresindeki herkese yaranmağa çalışması boşuna değil. Gerektiği zaman hemen herkes bütün tehlikeleri göze alıp hiç değilse lehinde birkaç şey söylemek için yardımına koşacaktır. Acaba Yüzbaşı Ratcliffe, zâtıâlilerine, ticaret gemisinden alındıktan sonra o geminin pupa altından geçmekte olan filikada Budd'ın baş taraftaki yerinden ayağa fırlayıp nasıl bir marifette bulunduğundan sözettiler mi? Böyle iyi niyetli görünen bir davranışın arkasında, zorla silâh altına alınmaktan duyulan hırs saklı

olmalı. Siz bir tek onun güzel yüzünü, renkli yanaklarını farkettiniz. Pembe güllerin altında bir yerde derin bir tuzak kurulmuş olabilir."

Doğrusu bütün mürettebat içinde göze çarpan görünüşüyle "Levent tayfa" en başından beri kaptanın dikkatini üzerine çekmişti. Emrindeki subaylara genel olarak kafasından geçenleri pek belli etmek alışkanlığında olmadığı halde, insan türünün böyle eşsiz örneklerinden birine raslamaktaki talihinden ötürü Yüzbaşı Ratcliffe'i kutlamayı ihmal etmemişti. Bu delikanlı çıplak haliyle, Cennet'ten kovulmadan önceki genç Âdem'i canlandıran bir heykele benziyor olmalıydı.

Billy'nin İnsan Hakları adlı gemiye veda ediş tarzına gelince; borda yoklama subayı Kaptan Vere'e bu olayı, yorumunu ona bırakan saygılı bir tavırla, sanki daha çok, güzel bir hikâye anlatır gibi bildirmekte gecikmemişti. Yanılarak, Billy'nin bu davranışını bir takılma, bir şaka olarak değerlendiren kaptan, devşirme delikanlıdan bu yüzden daha fazla hoşlanır olmuştu. Keyfî hükümle silâh altına alınmayı anlayışla, hattâ sevinçle karşılayan delikanlı ruhuna asker bir denizci olarak hayrandı. İzleyebildiği kadarıyle, gabya pruva adamının davranışları şimdilik ilk olumlu izlenimi doğruluyordu. Delikanlının bir gemici eri olarak sahip olduğu yetenekler ise öyleydi ki, kaptan onu başka bir göreve, kendinin onu daha yakından, daha sık izleyebileceği bir yere terfi ettirilmek üzere etkili subaya tavsiye etmeyi tasarlamıştı. Bu görev yeri gabya mizanadaydı.[133] Billy'nin orada, sancak vardiyasında görevli, artık pek genç sayılmayacak yaşa varmış, bu yüzden de bu göreve uygun olmayan bir gabyarın yerine gabyarbaşı olarak atanmasını düşünmüştü. Gabya mizana adamlarının, pruva ve grandinin alt serenlerindeki gibi ağır, geniş yelkenlerle uğraşmak durumunda olmadıklarına burada değinmek yerinde olur. Bu yüzden, bu göreve gücü kuvveti yerinde, işini bilen ve genç bir gemici uygun görülür, genellikle de bu çanaklığın gabyarbaşı böyle biri olur. Orada emrindekiler, yarı çocuk sayılacak yaştaki körpe miçolardır. Kısacası, Kaptan Vere en başından beri Billy Budd'ın, o zamanın denizcilerinin deyimiyle "Kırallık hakkı aslan pazarlığı" olduğunu düşünüyordu. Bu deyim, Majesteleri Büyük Britanya Kıralı'nın şanlı

donanmasının bir hiç karşılığında okkalı bir kazanç sağladığını anlatırdı.

İşte bu gibi ayrıntıların bütün canlılığıyle hatırından hızla gelip geçtiği küçük bir aradan sonra Kaptan Vere, Claggart'ın son olarak söylediği "Pembe güllerin altında bir yerde derin bir tuzak kurulmuş olabilir," cümlesiyle neyi anlatmak istemiş olabileceğini, bu deyimin ne anlam taşıdığını kafasında tarttı. Bu sözlerin önemini araştırdıkça muhbirin iyi niyetine olan güveni azaldı. Sonra birden ona doğru döndü: "Âmir bey, bana bu bulanık masaldan başka anlatacak bir şeyiniz yok mu? Bana Budd'ın yaptığı bir şey, ya da ağzından çıkmış olan öyle bir söz söyleyin ki, sizin suçlamalarınızı açıkça doğrulasın. Durun," ona doğru daha da yaklaştı, "ağzınızdan çıkanı iyice tartın. Şurada, böyle bir durumda yalancı tanığın cezası, seren cundasında asılmaktır."

"Aman efendim!" Claggart, bu haketmediği sert tutum karşısında içerleyerek karşı koymak ister gibi, biçimli başını hafifçe iki yana salladı. Ardından kendini toparlayıp güvenini tazeledikten sonra, Budd'ı suçlayıcı mahiyette bazı söz ve eylemleri ayrıntılarıyle saydı. İleri sürdüğü iddialar kanıtlandığı takdirde toplu olarak Budd'a en ağır suçları yükleyen yargılara yol açabilirdi. Hemen peşinden, bu iddiaların bazılarını doğrulayıcı kanıtların çok uzaklarda olmadığını sözlerine ekledi.

Kaptan Vere sabırsızlık ve güvensizlik anlatan duman rengi gözlerini Claggart'ın durgun, menekşe rengindeki gözlerinin içine dikerek bu gözlerin ardında nelerin gizlendiğini bulup çıkarmak isterken, bir yandan da onun anlattıklarına sonuna kadar kulak vermeğe çalışıyordu. Sonra bir an durup derin derin düşündü. Böylece kaptanın delici bakışlarından bir süre için kurtulan Claggart, karşısındaki adamın içinde bulunduğu ruh halini tanımlanması zor, sabit bakışlarla izlemeğe koyuldu. Bu bakışlarda, uyguladığı taktiğin başarısını merak eden bir düzenbaz gizleniyordu. Belki Yakup'un kıskanç oğullarından sözcülüğü üzerine almış olanı, genç Yusuf'un güya kana bulanmış kaftanını şaşkına dönmüş atasının önüne koyup onu kandırmağa çalıştığı sırada böyle bakmıştı.[134]

Kaptan Vere'in kişiliğine özgü olağanüstü dürüstlük, ciddi bir biçimde karşıkarşıya geldiği insanların gerçek yüzlerini,

asıl karakterlerini tanıyıp anlamada mihenk taşının gördüğü işi gördüğü halde, şimdi Claggart konusundaki kararsızlıklarını gideremiyordu. Claggart'ın kafasında nelerin döndüğü sorusuna ilişkin tahminleri bu defa sezgisel kanılardan çok, karar vermeyi zorlaştıran kuvvetli bir kuşkuya dayanıyordu. Görünürdeki bocalayışının nedeni, Claggart'ın sandığı gibi kendisine ihbar edilen adama ilişkin bulanık düşünceler değil, karşısında duran muhbire en iyi nasıl davranması gerektiğine ilişkin tasarılardı. İlkönce pek doğal olarak Claggart'ın çok uzakta olmadığını ileri sürdüğü delilleri istemeyi düşündü. Oysa böyle bir yolun izlenmesi, olayın çabucak kulaktan kulağa yayılması sonucunu doğururdu ki, bu da o sırada gemi mürettebatını olumsuz yönde etkilerdi. Ama Claggart'ın aşağılık bir iftiracı olduğu ortaya çıkarsa, konu kendiliğinden kapanırdı. Bu yüzden, iddianın kendini sınamadan önce iddiacıyı teraziye koymağa karar verdi. Bu işin bir köşede usulca yapılabileceğini tasarladı.

Aldığı kararın uygulanışı, sahnenin yer değiştirmesini, geniş ve gözler önündeki kıç güvertesinden daha kuytu bir yere taşınmasını gerektiriyordu. Çünkü, Kaptan Vere güvertenin rüzgârüstü yanında dolaşmağa başladığından beri orada bulunan birkaç genç subay, denizcilik gelenek ve kurallarına uyarak zamanında rüzgâraltına çekilmiş oldukları ve kaptanın Claggart'la görüşmesi sürdüğü sürece arada tuttukları mesafeyi azaltmamağa özel bir dikkat gösterdikleri halde; bütün görüşme boyunca Kaptan Vere'in sesi sürekli alçak kaldığı, Claggart'ın sesiyse kısık ve madenî olduğu halde ve ayrıca armada ıslık çalan rüzgârla bordada şapırdayan deniz elele verip konuşmaları kulak menzili dışına taşıdıkları halde, görüşmenin böyle uzaması yine de yüksek serenlerdeki gabyarların ve masturi[135] dolaylarında, hattâ daha da ileride bulunan bazı gemicilerin çoktan ilgisini uyandırmıştı.

Nasıl bir yol izleyeceğine karar veren Kaptan Vere derhal eyleme geçti. Aniden Claggart'a dönerek sordu: "Âmir bey, şu anda Budd yukarıda nöbette mi?"

"Hayır efendim."

Bunun üzerine, "Mr. Wilkes!" diye seslenerek en yakındaki stajiyer asteğmeni çağırdı: "Albert'e buraya gelmesini söyleyin." Albert kaptanın genç kamarotu ve özel emir eriydi. Onun dikkat

ve sadakatine büyük güveni vardı. Az sonra delikanlı göründü. "Gabya pruva adamı Budd'ı tanıyor musun?"

"Tanıyorum efendim."

"Git onu bul. Şimdi nöbette değil. Bir yolunu bulup ona, kimsenin duymayacağı bir şekilde, pupadan çağırıldığını bildir. Kimseyle konuşmaması için gerekeni yap. Kendi konuşmanla onu meşgul etmeğe bak. Öyle ayarla ki, kıç kasaraya iyice yaklaşmadan önce çağırıldığı yerin benim kamaram olduğunu düşünmesin. Anladın mı? Haydi!... Âmir bey, bu arada siz aşağıda güvertelerde görünün. Albert'in Budd'ı alıp buraya döneceği zamanı ayarlayın ve onun hemen arkasından içeri girmeğe hazır olun."

# XVII

Genç gabya pruva adamı kendini kaptan ve Claggart'la birlikte kamaranın içinde bulunca epey şaşırdı. Şaşkınlığında korku ve kuşku izleri yoktu. En özünde dürüst ve iyi yürekli olan toy bir yapı, kendi türünden yaratıklardan gelebilecek görünmez tehlikelerin ancak pek geç farkına varır, ya da hiç varmaz. Genç gemicinin kafasında şekil bulan tek düşünce aşağı yukarı şuydu: "İşte, benim hep düşündüğüm gibi kaptan benden hoşlanıyor. Belki de beni serdümenliğe yükseltecektir. Bu çok iyi olur. Belki şimdi emniyet âmirine benimle ilgili bir şeyler soracak."

"Şu kapıyı kapa nöbetçi," diye dışarıya seslenen komutan, "dışarıda dur ve kimseyi içeri sokma!" dedi. "Evet âmir bey, bana anlattıklarınızı aynen bu adamın yüzüne tekrarlayın!" Sonra, karşı karşıya kalan iki adamın yüzünü incelemek için hazırlandı.

Claggart, yaklaşmakta olan nöbetinin ilk belirtilerini gösteren hastasına ölçülü, sakin adımlarla, kendinden emin bir tavırla sokulan bir akıl hastanesi hekimi gibi Billy'nin iyice yakınına geldi. Büyüleyici, telkin edici bakışlarını delikanlının gözlerine dikerek suçlamalarının bir özetini yaptı.

Önce Billy durumu pek kavrayamadı. Kavradığı zaman ise, yanaklarının yanık pembesi bir anda ak cüzzama tutulmuş gibi bembeyaz oluverdi. Ağzı tıkaçlanıp kazığa oturtulmuş biri gibiydi. Bu arada, iftiracının Billy'nin hayretle açılmış gök gözlerin-

den henüz ayrılmayan gözleri olağanüstü bir değişikliğe uğradı. Gözlerinin her zamanki koyu menekşe rengi bulandı ve mora çalan kül rengine dönüştü. İçinde insan zekâsının, insanlık bilincinin parıldadığı bu iki ışık kaynağından insanlık silinip yerine, pek derin sularda yaşayan, henüz kitaplara geçmemiş bazı yaratıkların donuk, fırlak gözlerindeki anlaşılmaz bakış geldi. İlk büyüleyici bakışı yılanın insanı donduran, uyuşturan bakışına benziyordu, son bakışında ise torpil balığının aç ve hırslı atılışı vardı.

"Konuş gemici!" Kaptan Vere, olduğu noktaya çakılı gibi donup kalan genç gemiciye seslendi. Delikanlıyı Claggart'tan daha fazla sarsan kaptanın haliydi. "Konuş, kendini savun!" Bu kesin çağrı karşısında Billy el ve kollarıyle acayip, çaresiz bazı hareketler yaptı. Ağzından boğuk, hırıltılı sesler çıktı. Böyle bir iftira karşısında duyduğu derin hayret, toy ve körpe benliğini sardı. İşte bu hayret, aynı zamanda yalancının, içinde uyandırdığı tiksinti ve dehşet, yine dilinin bağlanmasına yetti. Sanki hep pusuda bekleyen illeti şimdi daha da azdı, boğazında bir türlü çözülmeyen bir kasılma haline geldi. Bu arada başı ve bütün bedeni, konuşmasını ve kendini savunmasını isteyen sese itaat edebilmek için boş yere çırpınırken acıyle ileri doğru zorlanıyordu. Bu zorlanış yüzüne, canlı canlı gömülmeğe mahkûm edilmiş bir Vesta rahibesinin[136] havasızlıktan boğulmamak için ilk çırpınışları sırasında yüzüne gelebilecek anlatımı andıran bir görünüş veriyordu.

Kaptan Vere daha önce Billy'nin dil tutukluğu gibi bir kusuru olduğundan tamamiyle habersizdi. Buna rağmen o anda durumu anladı, çünkü Billy'nin konuşmak için çırpınışı ona üstün yetenekli, küçük bir sınıf arkadaşını hatırlatıyordu. Yıllar önce bu çocuğun, öğretmenin sınıfa sorduğu bir soruya en doğru cevabı vermek için büyük bir istekle ayağa kalktığı sırada aynı dil illetine tutulduğunu birçok defalar görmüştü. Genç denizcinin yanına yaklaştı, onu yatıştırmak isteğiyle elini omzuna koydu: "Acele etmene gerek yok oğlum. Sakin ol, vaktimiz var," dedi. Amaçlananın tersine, babaca bir ses tonuyle söylenen ve kuşkusuz Billy'nin yüreğine işleyen bu sözler, konuşabilmek için gösterilen büyük çabanın daha da azgınlaşmasına yol açtı. Az sonra çırpınmalar, bir inme halini, bir çözülmeyi doğrular gibi

duruldu. Bu durulmayle birlikte delikanlının yüzüne, çarmıha gerili bir adamın anlatımı geldi. Bir anda sağ kolu, gece ateşlenen bir topun ağzından çıkan alev hızıyle yerinden fırladı ve Claggart yere düştü. Belki kasıtlı olarak, belki de sadece genç atletin uzun boylu olması sonucu, yumruk emniyet âmirinin gayet biçimli, kendisine entelektüel bir görünüş veren alnının ortasında patladı. Adam boylu boyunca, tıpkı dengesi bozulan ağır bir kalas gibi yere indi. Can çekişen birkaç solumadan sonra bedeni kaskatı kesildi.

"Talihsiz çocuk!" Kaptan Vere zor işitilir bir sesle fısıldadı: "Ne yaptın sen! Gel şimdi, bana yardım et."

İkisi yerde yatanı tutup belden yukarısını kaldırdılar, onu oturur duruma getirdiler. Adamın incecik bedeni hiç karşı koymadan, sanki cansız bir yılan gibi ağır ağır boyun eğdi. Sonra yine yere yatırdılar. Kaptan Vere doğruldu, bir eliyle yüzünü örterek bir süre öylece kalakaldı. Ayaklarının dibinde yatmakta olan ölü kadar hareketsizdi. Olayın önemini, ne gibi sonuçlar doğurabileceğini mi düşünüyordu? Yoksa, şu anda ve daha ileride yapılması gereken şeylerin neler olduğunu mu düşünmeğe dalmıştı? Yavaşça elini yüzünden çekti. Şimdi yüzünün uyandırdığı etki öncekine oranla bambaşkaydı. Sanki bir ay tutulmasından sonra ay, girdiği karanlıktan öncekine hiç benzemeyen bir yüzle ortaya çıkmış gibiydi. Az önceki sahnede Billy'ye karşı davranışlarında görülen babalık duygularının yerini askerî disiplin aldı. Her zamanki resmî ses tonuyle gabya pruva erine kıç tarafındaki makam kamaralarından birine çekilmesini (eliyle o yanı gösterdi) ve çağırılıncaya kadar orada beklemesini söyledi. Billy bu komuta hemen o anda, hiç sesini çıkarmadan itaat etti. Bunun ardından Kaptan Vere kıç güvertesine açılan kapıya doğru yürüyerek dışarıda beklemekte olan nöbetçiye seslendi: "Söyle Albert'i buraya yollasınlar." Çağırılan delikanlı oraya gelince, kaptan bir yolunu bulup onun yerde yatanı görmemesi için gerekli olanları yaptı. "Albert," dedi, "cerraha söyle, kendisini görmek istiyorum. Senin ayrıca çağırılmadan gelmene lüzum yok."

Cerrah içeri girince –ciddi, ağırbaşlı, dengeli bir adama benziyordu. Hiç bir şeyin şaşırtamayacağı kadar tecrübeli ve bilgili bir havası vardı– Kaptan Vere onu karşılamak için ilerledi. Bu

arada farkında olmaksızın adamın Claggart'ı görmesine engel oluyordu. Cerrahın verdiği resmî selâmı sabırsızlık içinde yarıda keserek, "Bana şuradaki adamın ne durumda olduğunu bildirin," dedi. Yerde uzanmış yatan adamı gösterdi.

Cerrah kaptanın gösterdiği yere baktı ve bütün o kendine hâkim görünüşüne rağmen, birden karşılaştığı manzara önünde irkilmekten kendini alamadı. Claggart'ın her zamanki gibi soluk yüzünde ağzından ve kulağından ağır ağır gelen koyu bir kan görülüyordu. Cerrahın meslekte pişmiş, işinin ehli gözleri, gördüğü adamın cansız olduğunu kesinlikle anlamakta gecikmedi.

"Demek durum bu?" Kaptanın gözleri büyük bir dikkatle cerrahı izliyordu. "Yanılmamışım. Şimdi bunun doğruluğunu onaylayın." Bunun üzerine yapılan usule uygun muayeneden sonra cerrahın ilk kanısının doğru olduğu anlaşıldı. Gerçek bir kaygıyle başını yerdeki cesetten kaldıran cerrah, soru yüklü bakışlarını komutana çevirdi. Kaptan Vere bir eli alnına dayalı olduğu halde hiç kıpırdamadan duruyordu. Birdenbire cerrahın kolunu yakaladı ve yerdeki cesedi göstererek bağırdı: "Yalancı Ananias'ı Allah işte böyle cezalandırdı![137] Bak!"

Indomitable'ın komutanında şimdiye kadar hiç görmediği bu heyecan ve telâş karşısında iyice afallayan ve orada olup bitenler hakkında en ufak bir fikri dahi olmayan cerrah, yine de aklını başına toplayıp sükûnetini korumayı bildi. Yalnız, soru dolu bakışlarını bir daha kaptana çevirerek böyle üzücü bir duruma neyin yol açmış olabileceğini anlamağa çalıştı.

Kaptan Vere ise bu arada yeniden hareketsiz kalmış, ayakta derin düşüncelere dalmıştı. Birden yine canlandı ve haykırdı: "Tanrı'nın meleklerinden biri tarafından çarpıldı. Yazık ki bu melek asılacak!"

Henüz olay konusunda aydınlatılmamış olan cerraha bu heyecanlı haykırmalar bağlantısız, saçma sapan sözler gibi göründüğü için adam epey tedirgin olmuştu. Derken kaptan bir parça kendini topladı ve daha ılımlı bir ses tonuyle üzücü olayı hazırlayan gelişmeleri kısaca anlattı.

"Gelin şimdi, acele etmemiz lâzım," diye devam etti. (Cesedi işaret ederek) "Onu şuradaki kamaraya taşımama yardım edin." Genç gabya pruva erinin kapalı olduğu kamaranın kar-

şısındaki bir yeri gösteriyordu. Bir gizleme kaygısı bildiren ve açıklanması güç görünen böyle garip bir istek karşısında yeniden afallayan cerraha, söyleneni yapmaktan başka bir şey kalmadı.

"Şimdi gidebilirsiniz," sözleriyle birlikte her zamanki tavırlarına dönen Kaptan Vere, "şimdi gidiniz. Derhal borda harp divanı[138] toplanacak. Olanları subaylara ve Mr. Morton'a (silâhendaz komutanını kastediyordu) bildiriniz. Konuyu kendilerine saklamalarını tembih ediniz," dedi.

Cerrah kamaradan çıktığı zaman telâş ve kuşku içindeydi. Kaptan Vere acaba birdenbire aklını mı oynatmıştı, yoksa bu hali, böyle acayip ve şaşırtıcı bir olayın yarattığı geçici bir heyecandan başka bir şey değil miydi? Borda harp divanının toplanması kararını en azından isabetsiz ve duruma aykırı buluyordu. Ona kalırsa yapılması gereken şey, Billy Budd'ı usullerin öngördüğü gibi tutukladıktan sonra böyle olağanüstü bir vakada diğer bütün girişimleri ertelemekti. Gemi filoya yeniden katıldığı zaman konunun amirale iletilmesi daha doğru olacaktı. Kaptan Vere'in alışılmamış huzursuzluğunu ve her zamanki tavırlarıyle hiç bağdaşmayan taşkın haykırışlarını düşündü. Adam sapıtmış mıydı? Sapıtmış olduğu kabul edilse bile bunu kanıtlamak çok güçtü. Peki bu durumda ne yapmalıydı? Kaptanın emri altında bulunan deniz subaylarından birinin, kaptanın tamamen delirmiş olduğundan değilse bile, bir parça aklını kaçırmış olduğundan şüphelenmesi kadar karışık bir durum düşünülemez. Aldığı emirleri tartışma konusu yapmak küstahlık sayılırdı. Komutana karşı gelmekse isyan demekti. Kaptan Vere'in emirlerine uyarak subaylara ve silâhendaz komutanına olanları nakletti. Kaptanın durumuyle ilgili kaygılarından hiç sözetmedi. Onlar da cerrahın şaşkınlığını ve kaygılarını paylaştılar. Onlar da böyle bir konunun amirale iletilmesi gerektiği görüşünde birleşir gibiydiler.

Kim gökkuşağında morun bitip kavuniçinin başladığı çizgiyi kesinlikle gösterebilir? Renkler arasındaki farkı açıkça görürüz, ama birinin tam nerede öbürüne karıştığını seçebilir miyiz? Delilik ve akıllılık konusunda da durum böyledir. Bâriz vakalarda şüpheye gerek olmayabilir. Ama durumun açık seçik ortada olmadığı, aradaki farkın derece derece değiştiği birçok vakada pek

az kimse sınır çizgisini çekmek gibi bir işe kalkışır. Oysa bazı uzman kişiler bu işi meslekleri gereği ücret karşılığında yaparlar. Çünkü bazı insanların dünyada para için yapmağa kalkışmayacakları hiç bir şey yoktur. Yani kısaca şöyle de diyebiliriz: Bir adamın aklının başında olup olmadığını kestirmenin hemen hemen imkânsız olduğu durumlar vardır.

Kaptan Vere'in, işinin ehli bir adam olan cerrahın sandığı gibi gerçekten de ani bir sapıtmanın kurbanı olup olmadığına, hikâyenin olaya tuttuğu ışıktan yararlanan herkes kendi karar vermek zorundadır.

# XVIII

Anlatılan üzücü olay bundan daha nazik bir döneme raslayamazdı. Çünkü ayaklanmalar henüz bastırılmıştı, bunu izleyen günler donanma makamları açısından korkulu bir dönüm noktası sayılırdı. Bu buhranlı günlerde İngiltere her donanma komutanında, kolay kolay birarada bulunmayan iki meziyet arıyordu: ihtiyat ve şiddet. Bundan başka, olayın can alıcı bir diğer yanı vardı.

Indomitable'daki üzücü olayın öncesinde ve olay sırasındaki akıl almaz gelişmelerin ve resmen başvurulacak olan askerî yönetmeliklerle borda muhakeme esaslarının ışığında, Claggart ile Budd'ın kişiliklerinde canlanan suçsuzluk ve suçluluk aslında yer değiştiriyorlardı.

Hukukî açıdan üzücü olayın görünürdeki kurbanı, kusursuz bir adamı kendine kurban etmeyi amaçlamış olan kişiydi. Öte yandan bu kusursuz adamın tartışma kaldırmayan davranışı, denizcilik gelenek ve yasalarına göre askerî suçların en ağırı sayılırdı. Dahası da var. Bu olayda gerçek haklı ve haksızın giderek açıklık kazanması, sadık bir gemi komutanının sorumluluğunu ağırlaştırıyor, işini güçleştiriyordu. Çünkü yetkileri ve üstlenmiş olduğu görev onu, konuyu basit, yani hukukî yoldan çözüme bağlamağa zorluyordu.

O halde, genel olarak kesin ve seri kararlara yatkın biri olan Indomitable'ın süvarisinin, seri davranma kadar tedbirli olmanın

da gerektiğini düşünmesine şaşmamalı. Bu olayda izleyeceği yolu en ince ayrıntısına kadar kararlaştırmadan, hattâ alınması gerekli en son tedbirlerin uygulanışına geçilmeden, bu koşullar altında, konunun kamusallık kazanmasını elden geldiğince engellemenin doğru olacağını tasarladı. Bu noktada belki yanıldı, belki de yanılmadı. Bununla birlikte kesin olan şu ki, sonradan subaylar salonu ve makam kamaralarının bazılarında sürdürülen senli benli konuşmalarda Kaptan Vere kimi subaylarca az eleştirilmedi. Dostları ve yakınları, öncelikle de yakın akrabası Jack Denton bu tür eleştirileri, meslekdaşlarının "Yıldızlı Vere"e duydukları kıskançlığa veriyorlardı. Haksız gibi görünen bu eleştirilerin akla yakın dayanakları vardı. Olayda gizliliğin önemle korunması, olaya ilişkin bütün malûmatın bir süre için katlin cereyan ettiği kamarada mahsur tutuluşu gibi ayrıntılarda belli bir tutum yatmaktaydı. Bu tutum, Deli Petro'nun[139] kurduğu başkentte birçok defalar yaşanmış olan saray facialarında ve özellikle de bu çarın işlediği cinayetlerde uygulanan siyaseti andırıyordu.

Olay öyle bir özellik taşıyordu ki, Indomitable'ın kaptanı, gemisi filoya katılıncaya kadar gabya pruva adamını hapse tıkmak ve ileride konuyu amiralin kararına bırakmaktan başka her türlü girişimden vazgeçmeyi gönülden isteyebilirdi.

Ama gerçek bir asker bir açıdan tıpkı manastırda yaşayan gerçek bir keşişe benzer. Manastır hayatının kurallarına uyarken, keşişlik yeminlerine ve perhizine itaat ederken gerçek bir keşiş nasıl nefsini yenmeyi biliyorsa, gerçek bir asker de askerlik ödevlerine bağlılık yeminini tutarken nefsini kırmayı bilir.

Çabucak harekete geçilmediği takdirde olayın top güvertelerinde duyulur duyulmaz tayfa arasında Nore kıvılcımlarını körükleyebileceğini düşünen Kaptan Vere, âcil durum karşısında bütün diğer konuları ve kaygıları bir yana bıraktı. Sıkı disipline gönül vermiş bir komutan olmakla birlikte, salt disiplin uğruna disiplinli olmaktan hoşlanmazdı. Manevî sorumluluklar almanın tehlikelerinden, manevî sorumluluklar yükleyen ödevleri üstlenmekten uzak durmayı severdi. Hele böyle sorumlulukların usulünce bir üst makama iletilmesi, ya da kendi rütbesindeki, hattâ emri altındaki subaylarla paylaşılması imkânı varken konu-

nun vicdanı ilgilendiren yanını kendi tekeline almak istemeyeceği ortadaydı. Bu yüzden, konunun kendi emri altındaki subaylardan âcilen oluşan bir askerî mahkemeye havale edilmesinin usullere aykırı olmayışına seviniyordu. Bu arada, esas sorumluluğu yüklenen kişi olarak, mahkemenin seyrini denetim altında tutma ve gerektiğinde resmî sıfatıyle ya da teklifsizce müdahale etme hakkını kendine ayırdı. Böylece çok geçmeden geminin divan yerinde[140] âcilen bir borda mahkemesi toplandı. Kaptan Vere bu mahkemeyi oluşturan üyeleri kendisi tayin etti: borda kaptanı,[141] silâhendaz komutanı ve seyir subayı.

Gemicilerden birini ilgilendiren böyle bir konuda silâhendaz subayı ile borda kaptanı ve seyir subayı gibi deniz subaylarını biraraya getirmekle komutan belki gelenek ve usullerden ayrılıyordu. Onu böyle bir karar vermeğe yönelten şey, silâhendaz subayını aklı başında, serinkanlı ve doğru karar verebilen bir asker olarak tanımasıydı. Bu adam, ilk defa karşılaştığı, üstelik hizmet yıllarının verdiği tecrübelerden de yararlanamayacağı böyle çetin bir konuyu başarıyle kavrayıp üstesinden gelebilirdi. Bununla birlikte, bu adamla ilgili bazı gizli kuşkuları da yok denemezdi, çünkü her şeyin yanısıra bu subay son derece iyi yürekli bir insandı. Yediği yemekten zevk alan, uykusunu iyi uyuyan, tombullaşma eğiliminde bir adamdı. Savaş anında her zaman kelleyi koltuğa almağa hazır bir asker olsa da, facia izleri taşıyan vicdanî bir çıkmaz karşısında belki pek güvenilecek biri sayılmazdı. Borda kaptanıyle seyir subayına gelince, Kaptan Vere'in içi burada da rahat değildi. Bunlar, gerektiği zaman cesur ve azimli olmayı bilmiş temiz yürekli, namuslu adamlardı. Oysa denizcilikten ve mesleklerinin gerektirdiği ölçüde savaş tekniğinden başka şeye pek akılları ermezdi. Kaptan Vere bütün bu ayrıntıların farkındaydı.

Mahkeme, üzücü olayın cereyan ettiği kamarada toplandı. Burası komutanın kamarasıydı, pupa güvertenin altındaki bütün alanı kaplardı. Kıç tarafında biri iskele, öteki sancak yanında birer küçük makam kamarası bulunurdu. Şimdi bu odalardan biri geçici olarak bir hapishaneydi, öbüründeyse ölü bekletilmekteydi. Bu ikisinin arasında daha da küçük bir kamara yer alıyordu ki, bu kamara ön tarafta kemereye[142] varıncaya kadar geliyor ve

uzunca bir alana yayılıyordu. Tavanda pek büyük olmayan bir kaporta penceresi,[143] iki yanda sürme şevli birer lomboz[144] vardı. Bu lombozlar istendiğinde kısa namlulu kulumburların[145] sürülebileceği şevli lombar haline getirilebilirdi.

Bütün hazırlıklar hızla tamamlandı, Billy Budd hesap vermek üzere mahkeme önüne çağırıldı. Olayın tek görgü tanığı olarak Kaptan Vere'in ister istemez orada bulunması ve tanıklık durumu dolayısiyle bir süre için rütbe ve mevkiinin sağladığı ayrıcalıklardan feragat etmesi gerekiyordu. Yine de ilk bakışta pek önemli değilmiş gibi görünen bir konuda bu ayrıcalıklardan vazgeçmediğini belli etti: İfadesini geminin rüzgârüstü yanında vermekle mahkeme üyelerini rüzgâraltında yer almağa zorladı. İfadesinde kısa ve özlü olarak, öldürme olayı ile sonuçlanan bütün gelişmeleri olduğu gibi anlattı, Claggart'ın suçlayıcı iddialarını aynen nakletti. Bu arada tutuklunun bu iddiaları karşılayış tarzını ifadesinin bir bölümü olarak belirtti. Bu ifade üzerine harp divanını oluşturan üç subay hayret içinde Billy Budd'a baktılar. Billy Budd onlara göre, ne Claggart'ın iddia ettiği gibi gemide isyana kışkırtıcı plânlar kuracak, ne de işlediği cinayet türünden bir olaya karışabilecek bir insana benziyordu. Bu bakımdan belki dünyada şüphelenecekleri en son insandı. Askerî mahkemeye başkanlık eden borda kaptanı tutukluya dönerek sordu: "Kaptan Vere söyleyeceklerini söyledi. Durum Kaptan Vere'in söylediği gibi mi, söylediği gibi değil mi?" Tek tek heceler halinde gelen cevap beklenilenin tersine pek kekelenmeden çıktı:

"Kaptan Vere doğru söylüyor. Durum Kaptan Vere'in söylediği gibi, emniyet âmirinin söyledikleri gibi değil. Ben Kıral'ın ekmeğini yedim, Kıral'a sadığım."

"Sana inanıyorum delikanlı," karşılığını veren tanığın sesinde her zaman kolay kolay belli olmayan, zorla bastırılmış bir heyecan belirtisi duyuluyordu.

"Tanrı sizden iyiliğini esirgemesin efendim!" Billy bu sözleri söylerken dili tutulmağa başlar gibiydi, neredeyse bütün bütün yıkılacaktı. Hemen ardından kendisine yöneltilen başka bir soruyle yeniden toparlandı ve aynı heyecanın titreyişi içinde cevap verdi: "Hayır, aramızda düşmanlık yoktu. Ben borda em-

niyet âmirine hiç bir zaman düşmanlık duymadım. Öldüğüne üzülüyorum. Onu öldürmek istemedim. Eğer konuşabilseydim ona vurmayacaktım. Ama o kaptanımın huzurunda yüzüme karşı bir alçak gibi yalan söyledi. Söylediği yalanlara karşılık vermek istedim, ama konuşamadım, vurdum. Tanrı yardımcım olsun!"

Temiz yürekli delikanlının hiç bir gizlisi saklısı olmayan, dosdoğru tavırlarına bakan mahkeme üyeleri, ancak şimdi kendilerini az önce şaşırtmış olan Kaptan Vere'in "Sana inanıyorum delikanlı" sözlerine bir anlam verebildiler.

Bundan sonra ona yöneltilen soru, gemideki tayfanın herhangi bir kesiminde huzursuzluğa benzer kıpırtıların baş gösterdiği hakkında (burada kastedilen ayaklanma ve isyan olduğu halde, bu sözlerin kullanılmamasına dikkat edildi) bilgisi ya da herhangi bir şüphesi olup olmadığı sorusuydu.

Cevap gecikti. Mahkeme üyeleri bunun da daha önceki cevapları geciktiren ya da zorlaştıran dil tutulmasından ileri geldiğini sandılar. Oysa burada durum aynı değildi. Bu soru Billy'nin hatırına hemen, kıç vardiyasından gelen tayfayle baş palaserte sahanlığında yaptığı acayip görüşmeyi getirmişti. Kendi gemi arkadaşlarından birini ele vermeğe benzer bir tutum içinde olmaktan duyduğu özünden gelme, derin tiksintiyle –tıpkı o zaman olduğu gibi–, Kıral'a sadık bir gemici olarak durumu derhal rapor etmek tartışmasız ödevi olduğu halde, eğitilmemiş onuru onu yanıltarak herifi ele vermesine nasıl engel olduysa, engel olarak onu nasıl müşkül duruma düşürdüyse –çünkü böyle gizli bir görüşmeyi rapor etmemiş olduğu anlaşılsaydı, kanıtlandığı takdirde bu ihmal bir suç sayılacak ve cezaların en ağırına çarptırılmasına yol açacaktı– şimdi de öyle oldu. Bu gibi düşünceler ve aslında gemide kimsenin kumpas kurmak peşinde olmadığı hakkında taşıdığı kör kanılar içinde ağırlık kazandı. En sonunda gelen cevap olumsuz bir cevaptı.

"Bir soru daha..." İlk defa konuşan silâhendaz subayının halinde ciddi bir kaygı görülüyordu. "Bize, emniyet âmirinin sana karşı ileri sürdüğü iddiaların yalan olduğunu söylüyorsun. Peki, aranızda bir düşmanlık olmadığını sen kendi ağzınla belirttiğine göre, bu adam neden böyle alçakça yalan söylemiş olsun?"

Billy'nin düşüncelerine tamamiyle kapalı olan böyle gizli ve ruhsal bir alana istemeyerek değinen bu soru karşısında delikanlı bocaladı. Tahmin edilebileceği gibi, orada bulunan bazı gözlemciler, bu bocalama belirtisini gizli bir suçun elde olmadan birden su yüzüne çıkıvermesi şeklinde yorumlamakta gecikmediler. Bununla birlikte Billy bir cevap verebilmek için epey çabaladı, ama sonra birdenbire bu nafile çırpınıştan vazgeçerek yardım isteyen bakışlarını Kaptan Vere'e çevirdi. Onu en yakın dostu ve yardımcısı biliyordu. Bir süredir oturmakta olan Kaptan Vere ayağa kalktı, soruyu sorana hitap ederek konuşmağa başladı: "Tutukluya yönelttiğiniz soru pek tabiî ki yerinde ve mantığa uygun. Ama o, bu soruya nasıl doğru dürüst bir cevap verebilir? Bu soruya içeride yatandan başkası, herhangi biri, cevap verecek durumda mıdır?" Cesedin yatmakta olduğu kamarayı işaret ederek, "Orada sırtüstü yatan bizim çağrımıza kulak verip ayağa kalkar mı? Bana öyle görünüyor ki, aslında sizin belirtmek istediğiniz husus maddeten fazla önem taşımıyor. Bir harp divanının bu olay karşısında, borda emniyet âmirini harekete geçirmiş olan akla yakın nedenleri ve atılan yumruğa şiddetli tahriğin yol açmış olabileceği ihtimallerini kesinlikle bir yana bırakıp, dikkatini yumruk darbesinin doğurduğu sonuca çevirmesi gerekmektedir. Bu sonuç ise ancak, yumruğu atanın sorumlu olduğu bir eylem şeklinde ele alınabilir!"

Billy'nin bu sözlerin tam anlamını ve önemini gereği gibi kestirmesi ihtimali pek zayıftı, buna rağmen araştıran, medet uman bakışları konuşmacıya çevrildi. Bu bakışlardaki dilsiz anlatım gücü, efendisinin biraz önce yaptığı ve hayvan zekâsı için anlaşılmaz olan bir hareketin anlamını efendisinin yüzünde araştıran cins bir köpeğin bakışlarındaki canlılığı andırmıyor değildi. Kaptanın kesin sözleri mahkeme kurulunu oluşturan üç subay üzerinde, öncelikle de silâhendaz komutanı üzerinde derin etki uyandırdı. Bu sözlerin arkasında sanki konuşmacının önceden verilmiş kararları olduğunu gösteren beklenmedik bir anlam gizliydi. Bu durum adamların daha önce de belli olan çaresizliğini artırıyordu.

Silâhendaz subayı hem Kaptan Vere'e hem de yanındaki diğer iki mahkeme üyesine hitap ederek bir daha sözü aldı. Se-

sinde kararsızlık telkin eden bir boyut vardı: "Burada mevcut gemi mürettebatından hiç kimse, bu vakada esrarını muhafaza etmekte olan bazı hususlara başka bir açıdan ışık tutabilecek durumda değil."

"Güzel söylediniz," karşılığıyla Kaptan Vere yine müdahale etti, "ne demek istediğinizi gayet iyi anlıyorum. Doğru, burada bir muamma var. Ama bu muamma, Kutsal Kitap'ın deyimiyle "alçaklık muamması", yani ilâhiyat uzmanları arasında ruhbilime meraklı olanların tartışacakları bir konu. Askerî mahkemenin bununla ne ilgisi olabilir? Ayrıca belirtmeğe gerek yok ki... Oradaki hiç bir zaman ifade veremeyeceğine göre," yine ölünün bekletildiği makam kamarasını göstererek, "bu özel konuda herhangi bir soruşturmanın sürdürülmesi hiç değilse bizler için sekteye uğramış demektir. Bizim ele almamız gereken tek konu, tutuklunun işlediği suç konusudur."

Bu sözler üzerine, özellikle de son cümledeki tekrar karşısında ne cevap vereceğini bilemeyen silâhendaz komutanı keyifsiz bir halde sustu, bir şey söylemek istemedi. Mahkeme soruşturmaya başladığı sırada gerektiği gibi başkanlığı üzerine almış olan borda kaptanı, Kaptan Vere'in sözlerden çok daha etkileyici olan sert bakışları üzerine yeniden mahkeme başkanlığını üstlendi. Tutukluya dönerek pek sakin sayılamayacak bir sesle, "Budd," dedi, "eğer söyleyecek başka bir şeyin varsa şimdi söyle."

Bunun üzerine genç gemici bakışlarını bir daha Kaptan Vere'e çevirdi. Sonra, sanki komutanın halinden kendi sezişlerini doğrulayan, o sırada yapılacak en iyi şeyin susmak olduğunu belirten bir sonuç çıkarmış gibi cevap verdi: "Söyleyeceklerimi söyledim efendim."

Genç gabya pruva adamı ve onun arkasından da borda emniyet âmiri kaptanın kamarasına girdiklerinde kapının dışında nöbetçi durmuş olan silâhendaz eri, mahkeme süresince genç tayfanın yanında beklemişti. Ona şimdi, genç tayfayı alıp daha önce tutuklu ile gözcüsüne ayrılmış olan arka kamaraya götürmesi emredildi. İkisi öbür kamarada gözden kaybolunca mahkemeyi oluşturan üç subay, sanki Billy'nin oradaki varlığıyla açıklanabilecek gizli bir baskıdan kısmen kurtularak hep

birlikte oturdukları yerde kıpırdanmağa başladılar. Sıkıntılı ve kararsız gözlerle birbirlerine baktılar, oysa işi fazla uzatmadan karar vermek zorunda olduklarını biliyorlardı. O sırada Kaptan Vere mahkemeye sırtını dönmüş olduğunu pek farketmeksizin rüzgârüstü tarafındaki sürme lombozdan dışarıya, yarı aydınlık denizin üzerindeki tekdüze boşluğa gözlerini dikmiş bakıyordu. Görünüşe göre yine dalgınlık nöbetlerinden birine tutulmuş olmalıydı. Fakat mahkemenin sessizliğini muhafaza etmesi, bu sessizliğin ancak arasıra fısıltı halindeki ciddi seslerle yapılan kısa görüşmeler sırasında belli belirsiz kesintiye uğraması, sanki onu yeniden canlandırdı ve kararlı bir şekilde harekete geçirdi. Olduğu yerde dönerek kamarayı bir yandan öbür yana enlemesine arşınlamağa başladı. Rüzgârüstüne her dönüşünde, gemi pocaya yalpa yıkarak[146] ilerlediğinden güverte eğimini yokuş yukarı çıkmak zorunda kalıyordu. Orsaya doğru tırmanan bu haliyle, rüzgârla deniz kadar zorlu olan ilkel güdülere karşı bile olsa, her türlü zorluğun üstesinden gelmeyi kafasına koymuş birini canlandırdığından habersizdi. Birden subayların önünde durdu. Üçünün yüzünü inceden inceye araştırdıktan sonra, kafasındaki düşünceleri dile getirilmek üzere ayıklamaktan çok, bu düşünceleri karşısındakilere en iyi nasıl aktarabileceğini tartan biri gibi bekledi. Bunlar kafaca tam olgunluğa ermemiş iyi niyetli insanlardı. Kendisi için birer belit kadar sarsılmaz olan bazı ilkelerin bu adamlara açıkça gösterilmesi gerekiyordu. Aklı eren bazı kimselerin alelâde toplantılara ve kurullara hitap etmekten çekinmelerinin, yılmalarının bir nedeni, belki de konuşma konusunda gösterdikleri buna benzer sabırsız bir titizlenmedir. Alelâde toplantı ve kurullar başlığı altına demokratik sistemlerde yer alan yasama organlarının birçoğu girer.

Konuşmağa başladığı zaman, hem söylediklerinin özünde hem de söyleyiş tarzında bulunan bir nitelikte, faal bir meslekteki pratik eğitimi dengeleyen, ölçülü ve ılımlı hale getiren yalnız araştırmaların etkisi görülüyordu. Bir yandan bunlar, bir yandan da zaman zaman kullandığı kendine özgü deyim ve terimler, tamamiyle pratik yaradılışlı bazı kaptanların ona karşı ileri sürdükleri aşırı titizlik ve biçimcilik iddialarının dayandırıldığı noktalara işaret ediyordu. Böyle suçlamalarda bulunan bu deniz-

ciler, Majesteleri İngiltere Kıralı'nın donanmasında denk rütbeli hiç bir subayın "Yıldızlı Vere" kadar yetenekli, onun kadar başarılı olmadığını açıkça teslim etmekten yine de geri kalmazlardı.

Şunları söyledi: "Bu noktaya gelinceye kadar sadece bir tanık olmanın ötesine pek geçmedim. Eğer sizlerde, herhalde askerî ödev bilincinin vicdanî sorumluluk ve merhamet duygularıyle çatışmasından ileri gelen çaresiz bir duraksamanın –üstelik de böyle karışık bir dönemde– farkına varmamış olsam, şimdilik başka bir ses tonuyle, örneğin bir danışmanın ses tonuyle ortaya atılmayı pek düşünmezdim. Merhamet ve insanlık duygularınızı sizlerle nasıl paylaşmayabilirim? Ama en yüksek sorumlulukları gözönünde tuttuğum içindir ki, karar vermeyi güçleştirebilecek kaygı ve kuşkulara göğüs geriyorum. Sanmayasınız ki beyler, bu vakanın müstesna bir vaka olduğunu kendimden saklamağa kalkışıyorum. İşin incesine bakacak olursak, bu vakanın sonuca bağlanması kılı kırk yaran sofistlere, hukuk ve fıkıh bilginlerine bırakılabilir.[147] Fakat ne sofist ne de bilgin olan bizler için bu vaka da olağan, sıradan bir vakadır; askerî hukuk uyarınca da olağan, sıradan bir vaka olarak ele alınacaktır.

"Vicdanî kuşkularınıza gelince: Sisler içinde mi gizleniyor bunlar? Onlara meydan okuyun! Onları karşınıza çağırın, aydınlığa çıkartın! Kendilerini size açıkça tanıtsınlar. Söyleyin, bu kuşkular aşağı yukarı şu anlama gelmez mi: Bazı hafifletici nedenleri bir yana bırakarak borda emniyet âmirinin ölümüne tutuklunun eyleminin yol açtığını kabul etmek zorunda olduğumuza göre, bu eylem, cezası idam olan ağır suç niteliği taşır mı, taşımaz mı? İnsanî ve vicdanî adalet ilkelerine göre tutuklunun açık ve kesin eyleminden başka hiç bir şey gözönünde tutulmaz mı? Tanrı önünde masum olduğuna içten inandığımız bir soydaşımızı nasıl acele bir kararla yüzkarası bir ölüme mahkûm edebiliriz? Bu söylediklerim kuşkularınızı dile getiriyor mu? Üzülerek sözlerime katıldığınızı belli ediyorsunuz. Doğrusu ben de aynı şeyleri bütün gücüyle içimde duyuyorum. Bu duyduğumuz, doğanın ta kendisidir. Peki, üzerimizde taşıdığımız şu apoletler, şu düğmeler kime sadık olduğumuzun belirtisidir? Doğaya mı? Hayır, Kıral'a! Zedelenmemiş doğanın en özdeki, en ilkel varlığının simgesi olan ummanlar üzerinde dolaşsak ve birer denizci olarak

varlığımızı doğanın güçlerine borçlu olsak bile, Kıral'ın subayları olarak aldığımız ödevler doğanın bizden istediklerine uygun olabilir mi? Eylem ve davranışlarımızda doğal olmamak bizler için gerçek bir zorunluluktur. Kutsal ödevlerimizi almakla birçok bakımlardan serbest ve doğal davranışlara son vermeyi kabul ettik. Savaş ilân edilmeden önce bizlere, mesleği savaşmak olan muvazzaf subaylara danışıldığı görülmüş müdür? Bizler emir üzerine savaşırız. Kişisel yargılarımızın savaşı onaylaması ancak mutlu bir raslantı olabilir. Diğer konularda da durum aynıdır. Bu konuda da durum budur. Burada hüküm giydiren, mahkûm eden biz kendimiz miyiz, yoksa bizler sayesinde yürüyen harp kanunu mudur? Bu harp kanununun ve onun şiddetinin sorumluluğu bize ait olamaz. Bizlerin andiçerek yüklendiğimiz sorumluluk şudur: Harp kanunu ne kadar insafsız, ne kadar merhametsiz olursa olsun, bizler ona yine de bağlı kalır, onu uygularız.

"Bununla birlikte, bu vakanın olağanüstü niteliği yüreklerinizi burkuyor. Benim yüreğim de burkuluyor. Ama dikkat edelim: Sıcak duygularla dolu yüreklerimiz, serinkanlılığını korumak zorunda olan başımızı ele vermesin. Karada böyle bir vakada mesleğine sadık, dürüst bir yargıç, suçlunun yakını olan bir kadının, gözyaşları içinde kendi merhamet duygularına seslenmesine, kendisini yumuşatmasına kolay kolay izin verir mi? İşte, burada sızlayan yüreklerimiz, merhamet dilenen, iyi niyetli bir kadın sayılır. Yürek, erkeğin içine konmuş bir kadındır, çok zor da olsa bu konuda kadının safdışı bırakılması şarttır."

Bir an için durdu ve karşısındakileri iyice inceledi. Sonra devam etti.

"Oysa genel olarak görünüşünüzden, hal ve tavırlarınızdan anladığıma göre, içinizde kıpırdanan yalnızca yürekleriniz değil, bir de vicdan konusu var, kişisel ve özel vicdan. Söyleyin bana, şimdiki mevkilerimizde bulunduğumuza göre, kişisel vicdan, bizlerin resmen uymak zorunda olduğumuz askerî yönetmeliklerde belirtilmiş yüce imparatorluk vicdanı önünde boyun eğer mi, yoksa eğmez mi?"

Bu noktada subayların üçü de oturdukları yerde kıpırdanmağa başladılar. İleri sürülen görüşler içlerindeki çekişmeyi daha da kızıştırmış, onları ikna etmekten çok sanki bilemişti. Bunun

farkına varan konuşmacı sözlerine bir süre ara verdi; sonra birden ses tonunu değiştirerek devam etti:

"Kuşkuları bir parça gidermek için vakalara dönelim. Savaş sırasında açık denizde seyir halinde bulunan bir savaş gemisinin tayfalarından biri kendinden üst rütbeli bir görevliye yumruk atıyor ve bu yumruk adamı öldürüyor. Yumruğun sonucunu bir yana bırakacak olsak bile, üstüne yumruk vurmak, Harp Hükümleri uyarınca ağır suçtur. Bundan başka..."

"Elbette efendim, bir bakıma öyle," diye heyecanlanarak sözü kesen silâhendaz komutanı, "ama Budd ne isyan çıkarmayı ne de cinayet işlemeyi amaçlamış olamaz," dedi.

"Tamamiyle doğru, haklısınız dostum: İleri sürdüğünüz görüş bir harp divanından daha insaflı, daha vicdanlı bir mahkeme önünde cezayı hafifletici bir özür olarak kabul edilecektir. Son hüküm günü Yüce Makam önünde onu beraat ettirebilir. Ya şimdi, burada? Biz İsyan Kanunu[148] hükümleri uyarınca icraya memuruz. Görünüş bakımından hiç bir evlât babasına, İsyan Kanunu'nun onu doğuran ortama, yani savaşa benzediği kadar benzeyemez. Majesteleri'nin hizmetinde –elbette ki bu gemide de– görev almış nice İngiliz, kendi rızaları hilâfına Kıral için silâha sarılmak, savaşa koşmak zorunda kalmıştır. Savaşmakla vicdanlarının sesine karşı gelen kimbilir kaç İngiliz vardır, nasıl biliriz? Soydaşları olarak belki sıkıntılı durumlarını anlayabiliriz, ama donanma subayları olarak bu konu umurumuzda mıdır? Düşmanınsa hiç mi hiç umurunda değildir. Düşman, devşirmelerimizi gönüllülerimizden ayırır mı? Onları da aynı sert darbelerle biçip geçmek ister. Düşman donanmasının acemi devşirmelerine gelince, belki onlar da bizim gibi kıral katili Fransız Direktuvar yönetiminden nefret ediyorlardır. Ama biz bunu dikkate alamayız. Savaş her şeyin ancak cephesine, dış görünüşüne bakar. Savaş ortamının türettiği İsyan Kanunu da tıpkı babasına benzer. Budd'ın kasıtlı ya da kasıtsız olması burada konu dışıdır.

"İster istemez saygı duyduğum kuşkularınızı sizlerle paylaşarak boyuna kendi sözlerimi tekrarladığım bu arada –böyle bir tutumla aslında çok kısa sürmesi gereken görüşmeleri boşuna uzatmaktan başka bir şey yapmıyoruz– bu arada her an düşman görüş menziline girebilir, bir çarpışma durumu doğabilir. Dav-

ranmak, eyleme geçmek zorundayız. Şu ikisinden birini seçmek durumundayız: Ya mahkûm edeceğiz, ya serbest bırakacağız."

"Mahkûm etmekle birlikte cezayı hafifletmemiz düşünülemez mi?" Bu soruyu soran genç seyir subayıydı. İlk defa söz alıyordu. Sesinde güvensizlik, kararsızlık belirten bir titreyiş vardı.

"Yüzbaşı, bu koşullar altında bunun tamamiyle kanuna uygun olduğunu kabul edecek olsak bile, böyle bir merhamet ve müsamahanın sonuçlarını düşünün. Tayfa altıncı his sahibidir. Denizcilik geleneklerini ve usullerini iyi tanır. Onlar böyle yumuşak bir tepkiyi nasıl karşılar? Onlara durumu açıklayacak olsanız bile –ki bunu birer subay olarak mevkimiz yasak etmiştir– katı ve insafsız disiplinle eğitilmiş, yıllarca yoğurulmuş olan bu adamlar bunu kavrayamazlar. Onlarda ince farklılıkları görecek ve tanıyacak türde bir zekâ, bu tür bir duyarlılık gelişmemiştir. Bu adamlar için gabya pruva erinin işlediği suç, siz buna resmî bildirinizde ne ad verirseniz verin, isyana kalkışma eylemi sırasında işlenmiş kesin cinayettir. Bu suça ne cezanın verildiğini onlar bilir. Ya bu ceza verilmezse? Niçin bu cezanın verilmediğini kendi kendilerine sorup duracaklardır. Gemicilerin ne biçim insanlar olduğunu bilirsiniz. Nore'daki olayları hatırlamayacaklarını kim garanti edebilir? Nore patlamasının bütün İngiltere'yi büyük bir paniğe sürüklediğini, herkesi haklı olarak alarma geçirdiğini gayet iyi bilirler. Suçluyu yumuşak bir cezaya çarptırmanızı korkaklık, çekingenlik olarak yorumlayacaklardır. Yıldığımızı, onlardan gözümüzün korktuğunu, kanunun haklı gördüğü şiddeti şu pek nazik günlerde uygulamaktan kaçındığımızı sanacaklardır. Böyle bir sanıya kapılmaları bizler için ne kadar utanç verici, zorunlu disiplin için ne kadar baltalayıcıdır. Kanun ve ödev bilincinin dürtüleriyle hangi yönde ısrarla ilerlediğimi görüyorsunuz. Arkadaşlar, rica ederim beni yanlış anlamayın. Bu bahtsız çocukla ilgili duygularım sizinkilerden farklı değil. Öyle sanıyorum ki, bu çocuk yüreklerimizin halini yakından bilse, omuzlarında askerî kaçınılmazlıkların ağır baskısını bizlerle birlikte duyacak, bizleri anlayacaktır. Onun böyle yüksek ve cömert bir yaradılışa sahip olduğuna inanıyorum."

Bunları söyledikten sonra kamarayı yine enlemesine adımlayarak sürmeli lombozun yakınında eski yerini aldı. Susarak üçünün kendi kendilerine bir karara varmalarını bekler görünü-

yordu. Kamaranın karşı yanında, üç subaydan oluşan mahkeme kurulu çaresizlik içinde çıt çıkarmadan oturmaktaydı. Basit ve pratik kafalı, tâbi olmağa alışık sadık birer kul, birer vasal olan bu adamlarda, aslında bazı noktalarda Kaptan Vere'in ileri sürdüğü görüşlerden ayrılsalar da, dürüstlüğünden emin oldukları, yalnız rütbece değil, kafaca da kendilerinden üstün olduğuna inandıkları birine karşı çıkabilecek ne bir yetenek, ne de böyle bir eğilim vardı. Herhalde şurası bir gerçek ki, kaptanın adamlar üzerinde etkisi şaşmayan sözlerinin hiç biri, birer deniz subayı olarak onların askerlik ve denizcilik güdülerine hitap eden son çağrısı kadar içlerine işlemedi. Sefer sırasında açık denizdeki bir savaş gemisinin tayfasından bir gemicinin rütbece üstü olan bir görevliyi yumruklayarak öldürmesi ve bunun en ağır suç olarak kabul edilmeyip derhal infazı gereken cezanın geciktirilmesi ne demekti? Donanmadaki durumun çok nazik olduğu o sırada böyle bir ihmalin disiplin açısından pratikte ne sonuçlar doğurabileceğini komutan gayet güzel açıklamıştı.

Öyle sanırız ki, bu adamların o sıradaki kafa ve ruh durumu, belki yaklaşık olarak Somers adlı A.B.D. savaş brigi komutanının 1842 yılında içinde bulunduğu güç durumu andırıyordu.[149] Somers gemisinin komutanı, İngiliz İsyan Kanunu model alınarak hazırlanmış olan Savaş Yönetmeliği maddeleri uyarınca, brigi ele geçirmeyi tasarladıkları gerekçesiyle bir stajiyer asteğmenle iki gedikli assubayın isyana kalkışmak suçundan denizde cezalarının infazına karar vermişti. Komutanın infaz kararı, gemi bağlama limanından ancak birkaç günlük yolda bulunduğu ve barış zamanında oldukları halde derhal uygulandı. Sonradan karada toplanan bir donanma soruşturma mahkemesi komutanın kararını destekledi. Burada yorumsuz aktarılan, tarihin kendisidir. Doğru, Somers'te durum Indomitable'da olduğundan farklıydı. Bununla birlikte, ister kabul edilsin ister edilmesin, duyulan âcil zorunluluk bakımından bu iki durum birbirine oldukça benzemektedir.

Pek az kimsenin tanıdığı bir yazar der ki: "Bir savaşın üzerinden kırk yıl geçtikten sonra, o savaşa bilfiil katılmamış birinin çarpışmanın daha iyi nasıl yönetilebileceği konusunda eleştirici fikirler ileri sürmesi kolaydır. Bizzat ateş altında bulunup çarpış-

mayı yerinden, görüşü zorlaştıran savaş dumanları içinden yönetmek başka şeydir. Hem pratik hem de pratikten öte kaygıların söz konusu olduğu, derhal eyleme geçmeyi zorunlu kılan birçok diğer âcil durumda da böyledir. Sis ne kadar yoğunsa, vapur için tehlike o derece büyüktür; buna rağmen, çarpışmak pahasına da olsa, makinaya hız verilir. Kamarada oyun masasının başında keyifleri pek yerinde olanlar, seyir köprüsünde gözüne uyku girmeyen adamın sorumluluk duygusundan habersizdir."

Sözün kısası, Billy Budd mahkemece suçlu bulunduktan sonra, sabah vardiyasının ilk saatlerinde seren cundasında asılmağa mahkûm edildi. Eğer mahkûmiyet kararı gece saatlerine raslamamış olsaydı, geleneklere göre hükmün derhal infazı gerekecekti. Savaş sırasında karada veya denizde bir harp divanının verdiği idam cezası –cephede bazan generalin sadece başıyle yaptığı ufak bir işaretle verilir– mahkûmiyet kararının hemen ardından en küçük bir gecikmeye fırsat verilmeden tartışmasız infaz edilir.

# XIX

Mahkemenin verdiği kararı tutukluya bildirme işini Kaptan Vere kendi isteğiyle üzerine aldı. Bunun için tutuklunun gözaltında bulundurulduğu kamaraya giderek oradaki silâhendaz erine bir süre için dışarı çıkmasını emretti.

Kararın bildirilmesinin ötesinde bu görüşmede neler olduğu hiç bir zaman öğrenilemedi. Bununla birlikte, makam kamarasında bir süre için başbaşa kalan ve her biri insan yaradılışının pek ender raslanan özelliklerini –öyle ender ki, ne kadar kültürlü olurlarsa olsunlar sıradan kafalar bu özelliklere bir türlü akıl erdiremezler– son kertesine kadar kendinde toplamış olan bu iki kişinin karakter yapıları gözönünde tutularak bazı tahminlere kalkışılabilir.

Bu karşılaşmada Kaptan Vere eğer mahkûmdan hiç bir şey saklamadıysa, mahkemenin karara varmasında kendi oynadığı rolü olduğu gibi açıkladıysa ve kendisini böyle bir tutuma iten nedenleri ortaya koyduysa, bu davranışı onun mizacına uygun düşmektedir. Billy'ye gelince, onun da böyle bir itirafı aşağı yukarı Kaptan Vere'i andırır bir tutum içinde karşılamış olabileceğini düşünmek herhalde pek yanlış sayılmamalı. Kaptanın onu böyle özel bir görüşmede sırdaşı yerine koyarak ona değer vermesi, delikanlıyı mutlaka sevindirmiş olsa gerektir. Mahkeme hükmünün ona, ölmekten korkusu olmayan birine bildirilir gibi

bildirilmesini de farketmemiş olamazdı. Buna benzer daha pek çok ihtimaller üzerinde durulabilir. Kaptan Vere belki sonunda, bazan katı ve aldırışsız bir dış görünüş altında bekler gibi duran tutku yanını ortaya salıvermiştir. Ne de olsa Billy'nin babası olacak yaştaydı. Askerlik ödevlerine neredeyse sofuca bağlı, kendini ödevlerine adamış bir adam olan kaptan, belki yumuşayarak, kalıplaşmış insanlığımızda dokunulmamış ilkellik çağlarından bize artakalanlara dönmüş ve sonunda belki, İbrahim peygamberin genç İshak'ı Tanrı buyruğuna uyarak kurban etmek üzereyken kucakladığı gibi,[150] Billy'yi yürekten kucaklamış olabilir. Ama bilemiyoruz, buradaki kutsal emanet sır olarak kalıyor. Her nerede ve nasıl olursa olsun, yüce Doğa'nın en seçkin soyundan iki kişi burada anlatılmağa çalışanlara az çok benzer koşullar altında kucaklaştıkları zaman, serseri dünyanın nadiren bundan haberi oluyor. Böyle durumlarda, hayatta kalanın da elini süremediği bir gizlilik, bir dokunulmazlık hüküm sürer. Her türlü yüceliğin, her büyük davranışın akıbeti olan aziz unutulmuşluk sonunda sanki Tanrı'nın takdiriyle tedbirini alır ve her şeyi örter.

Kamaradan ayrıldığı sırada Kaptan Vere'le ilk karşılaşan önyüzbaşı oldu. Gördüğü yüz, o an için öyle güçlü, öyle derin bir acı ifadesi taşıyordu ki, ellisinde bir adam olan subaya bile bu manzara beklenmedik bir sırrın açığa vuruluşu gibi geldi ve onu şaşırttı. Mahkûmiyet kararında en büyük rolü oynamış olan kişinin, mahkûmun kendisinden daha fazla acı çektiğini az sonra yer alan sahnede mahkûmun ünleyen sözleri açıkça göstermektedir.

Kısa bir süre içinde hızla birbirini izleyen bir olaylar zincirinin anlatılışı, olaylardan daha uzunca bir zaman alabilir. Eğer bu olayların daha iyi kavranması için yer yer açıklama ve yorumlara da yer vermek gerekmişse durum mutlaka böyledir. Girdiği kaptan kamarasından bir daha canlı olarak dışarı çıkamayan Claggart ve çıktığında artık ölüme mahkûm edilmiş biri olan Billy'nin kaptan kamarasına girişleri ile az önce sözü edilen kapalı kapılar ardındaki özel görüşme arasından bir buçuk saatten daha kısa bir zaman geçmişti. Böyle olduğu halde bu süre, gemideki birçok kimsenin merakını uyandırmağa ve kafalarında borda emniyet âmiriyle genç gemiciyi kamarada böyle uzun zaman tutan şeyin ne olabileceğini kurcalamağa başlamaları-

na yetti. Çünkü ortada dolaşan söylentilere göre, bu adamların ikisinin de kaptan kamarasına girdikleri görülmüş, ama oradan çıktıklarını gören olmamıştı. Bu söylentiler top güvertelerinde ve ta üst serenler boyunca kulaktan kulağa yayıldı. Büyük bir savaş gemisinin mürettebatı bir bakıma, çevrede görülen her türlü acayip davranışı en ince ayrıntılarına kadar farkeden bir köy halkına benzer. Bu yüzden, hiç de fırtınalı sayılmayan bir havada ikinci öksüz vardiya sırasında bütün tayfa toplanmağa çağırıldığı zaman, böyle bir toplanma emri bu koşullar altında vakitsiz ve alışılmamış olduğu halde, bu iki adamın uzun süredir her zamanki yerlerinde bulunmayışlarıyle böyle bir çağrı arasında bir ilişki olabileceğini sezen mürettebat, olağanüstü bir duyuruya pek de hazırlıksız sayılmazdı.

O sırada deniz epey kalmıştı; az önce doğmuş olan kocaman ay, rüşvet güverteyi boydan boya gümüş gibi aydınlatmaktaydı. Bu gümüş aydınlığın üzerine yer yer düşüp onu karartan tek şey, hareket eden adamların ve güverte üzerindeki sabit donanım parçalarının keskin gölgeleriydi. Birer silâhendaz kolu kıç güvertesinin her iki kenarına tam teçhizat dizilmişti. Bütün subaylarını çevresine toplamış olan Kaptan Vere, tayfasına her zamanki yerinden ayakta hitap etti. Hitap ediş tarzında, gemisinde aldığı en yüksek mevkiye tam tamına uygun düşmeyen ne fazla ne de eksik bir tavır görünmüyordu. Kamarada olup bitenleri kısa ve özlü sözlerle anlattı; borda emniyet âmirinin öldüğünü, onu öldürenin borda harp divanınca âcilen yargılanıp idama mahkûm edilmiş olduğunu ve infazın sabah vardiyasının erken saatlerinde yerine getirileceğini bildirdi. Konuşmasında isyan sözüne yer vermedi. Bu konuşmayı fırsat bilip disiplinin kesinlikle korunması konusunda herhangi bir çağrıda bulunmaktan da kaçındı. Donanmada o günlerde disiplini çiğnemenin nereye vardığını belki herkesin kendi gözleriyle görmesi gerektiğini düşünüyordu.

Kaptanlarının yaptığı konuşmayı ayakta, çıt çıkarmadan dinleyen kalabalık gemici topluluğu, papazın Calvin tarzında bir metinden okuduğu bildiriye Cehennem'de oturduğu yerden kulak veren bir imanlılar meclisini andırıyordu.

Bununla birlikte, kaptanın konuşması sona erince kalabalıktan anlaşılmaz bir uğultu yükseldi. Bu uğultu bir an için artar

gibi oldu; sonra baş porsun[151] ve çavuşlarının küçük bir işaret üzerine düdükle çaldıkları "Alesta vardiya!" komutunun[152] tiz sesi bu belirsiz uğultuyu sanki deldi ve bastırdı.

Claggart'ın cenazesi, denize verilme hazırlıklarının tamamlanması için sofra arkadaşlarından bazı assubaylara teslim edildi. Daha ileride hikâyenin akışına boş yere ket vurmamak düşüncesiyle, borda emniyet âmirinin uygun bir saatte donanmadaki rütbesine yakışan eksiksiz bir cenaze töreniyle denize verildiğini şimdi burada belirtmek yerinde olur.

Üzücü olayın gerektirdiği tayfaya dönük diğer uygulamaların hepsinde olduğu gibi bunda da usullere sıkı sıkı bağlı kalmağa aşırı dikkat gösterildi. Claggart ve Billy Budd'la ilgili uygulamalarda kalıplaşmış usullerden en ufak bir noktada bile ayrılmak, gemideki tayfanın istenmedik bazı kurgulara sürüklenmesine yol açmak demekti. Unutmamalı ki, dünyada görenek ve usullere en körü körüne bağlı insanlar, özellikle bir savaş gemisinin tayfası içindedir.

Bu nedenlerden dolayı, kamarada yapılan ikili görüşmeden sonra Kaptan Vere ile mahkûm arasında her türlü alış veriş derhal kesildi. Artık mahkûm sonun başlangıcı olan alelâde işlem ve hazırlıkların eline bırakıldı. Nöbetçi nezaretinde kaptan kamarasından alınıp başka bir yere nakledilişi sırasında gözle görülür herhangi bir olağanüstü tedbire gerek duyulmadığı belli oluyordu.

Tayfadan ne olursa olsun en ufak bir tersliğin bile beklenmediği havasını elden geldiğince yaratmak, bir savaş gemisinin gizli kurallarındandır. Baş göstermesi beklenen huzursuzluklardan duyulan endişe ne kadar büyük olursa, subaylar bunu o derece gizli tutarlar. Bununla birlikte, ortalık telâşa verilmeden gözler dört açılır, gizlice tedbirler artırılır.

Mahkûmun başına dikilen nöbetçiye, gemi papazından başka hiç kimseyi onunla görüştürmeme konusunda kesin emir verildi. Bu hususun kesin olarak sağlama bağlanması için göze çarpmayan bazı tedbirler alındı.

# XX

Eski tarzda yapılmış yetmişdört toplu bir karakanın üst top güvertesi diye bilinen güvertesinin üzerinde rüşvet güverte bulunurdu. Bu güverte de silâhlandırılmış olduğu halde, büyük bir bölümüyle havaya maruzdu. Burada genel olarak günün hiç bir saatinde hamak bulunmazdı. Tayfanın hamakları alt top güvertesiyle tavlunun[153] döşek güverte denen tarafında asılı dururdu ki, burası yalnızca koğuş olarak kullanılırdı. Döşek güverte aynı zamanda gemicilerin torbalarının dizildiği yerdi. Her iki yanda ayrı ayrı sofralara ait büyük dolaplar ve kilerler sıralanırdı.

Indomitable'ın üst top güvertesinin sancak tarafında, bataryaları oluşturan son derece düzenli yerleştirilmiş toplar arasında kalan girintilerin birinde, Billy Budd'ın, başında muhafızı, demir zincirler içinde yerde uzanmış olduğu görülüyordu. Çevredeki toplar zamanının en ağır, en büyük kalibreli silâhlarıydı. Ağaçtan yapılma ağır, hantal kundaklara bindirilmiş olan bu topları, kalın palangalı bir halat düzeni koşum takımı gibi yerine bağlar ve lombar ağızlarından dışarı sürülmeleri için her iki yanda bulunan ayrı bir palanga çifti kullanılırdı. Toplar ve kundakları, tavandan aşağı doğru sarkan uzun palasturpalar[154] ve daha kısa olan funya maşaları[155] usul olduğu üzre hep siyaha boyanmıştı. Katranlanarak aynı rengi almış olan kenevirden ağır top koşumları, sanki cenaze işleri erbabının resmî kıyafetini giymişti. Çev-

reye hâkim olan yaslı renklerin tersine, yerdeki gemicinin üzerinde beyaz bir fanilâ ve beyaz dimi bezinden bir pantalon vardı. Gemicinin yer yer kirlenmiş kılığı, bir dağ mağarasının kapkara ağzı kenarında Nisanın ilk günlerinde hâlâ erimemiş kirli bir kar lekesi gibi, batarya köşesine düşen cılız ışıkta donuk donuk parıldıyordu. Aslında bu kılıkla artık kefeninin, ya da kefen yerine geçecek olan giyiminin içinde sayılırdı. Başının üzerinde, yukarıdaki güverteyi taşıyan kalın kemerelerin ikisinden aşağıya birer karartma feneri asılmıştı, ama bu fenerler ortalığı pek aydınlatmıyordu. İster namuslu, ister namussuz yollardan olsun, kazançları her memlekette ölüm hasadının peşinatı demek olan savaş müteahhitlerinin sağladığı yağla yanan bu fenerlerin titrek, sarı ışığı, tapalı namluları dışarı uzanan ağır topların tıkadığı lombar açmalarından içeri boşuna sızmağa uğraşan solgun ay ışığını kirletiyordu. Aralıklarla asılmış olan diğer fenerler, bu katın sancak ve iskele bataryaları ortasında uzanan geniş ve boydan boya karanlık sahanlıktan, tıpkı bir katedraldeki yan mahfiller ya da küçük ibadet ve itiraf köşeleri gibi yanlara ayrılan daha da karanlık girintileri ancak işaret etmeğe yarıyordu.

İşte Levent tayfanın bir köşesinde yatmakta olduğu güvertenin görünümü buydu. Yüzündeki yanık pembe rengin ardında henüz hiç bir solgunluk izi belli olmuyordu. Yanaklarına hâkim olan canlı rengin silinebilmesi için, güneşin ve rüzgârın etkilerinden günlerce uzak kalması gerekirdi. Ama ılık derinin altından seçilen elmacık kemiğinin keskin kenarında iskelet yavaş yavaş ortaya çıkar gibiydi. Kendi halinde, ama yüreği ateşli bazı kimselerin geçirdiği kısa süreli tecrübeler, onlardaki insan dokusunu tıpkı için için ilerleyen gizli bir yangının gemi ambarındaki pamuk balyalarını tükettiği gibi yer bitirir.

Şimdi iki top arasında, yerde, sanki kaderin sıktığı bir mengeneye yakalanmış gibi uzanan Billy artık acı duymuyordu. Ruhu cömert, yüreği tertemiz bir gencin bazı insanlarda vücut bulan şeytanlığın ta kendisiyle ilk karşılaşmasından duyduğu acının şiddeti artık geçmişti. Kaptan Vere'le yaptığı özel görüşmenin olumlu etkisi, yüreğindeki yarayı iyileştirmiş gibiydi. Delikanlı uzandığı yerde sanki bir tür vecde dalmış, kımıldamadan yatıyordu. Yüzünde görülen kendine özgü ergenlik, sessiz

bir odada beşiğinde mışıl mışıl uyuyan ve ocakta yanan ateşin ışığında geceleyin arasıra hafif hafif yanakları seğiren, yüzüne belirsiz gamzeler gelip giden küçücük bir çocuğu andırıyordu. Çünkü, prangalar içinde vecde dalmış olan delikanlının yüzüne zaman zaman, gelip geçen anılarla ilgili dupduru bir mutluluk parıltısı yayılıyor, sonra yeniden dönmek üzere sönüp gidiyordu.

Onu görmeğe gelip bu halde bulan gemi papazı, delikanlının kendi varlığını hiç mi hiç farketmediğini anlayınca onu bir süre dikkatle izledi ve şimdilik yavaşça oradan çekildi. Ödeneğini savaşların elinden aldığı halde İsa Mesih'in elçisi bilinen bu adam bile, belki karşısında gördüğü derin huzuru artıracak herhangi bir teselli vermekten âciz olduğunu sezmişti. Ama gece yarısından sonraki ilk saatlerde yine geldi. Şimdi çevresine karşı daha duyarlı olan mahkûm, adamın yaklaştığını farkedip onu efendice, hattâ neredeyse güleryüzle karşıladı. Bunu izleyen ikili görüşmede adamcağızın Billy Budd'ı şafak vakti ölmesi gerektiği ve bunun Tanrı'nın isteği olduğu gibi bir inanışa getirmeğe çabalaması pek sonuç vermedi. Evet, Billy de ölümünün pek yakın olduğunu kesin olarak anlıyordu. Ama bu anlayış çocukça bir anlayıştı. Tabut içindeki ölüsüyle, yas tutanlarıyle, bütün merasimiyle cenaze oyunu oynayan çocukların ölümü anlayışına benziyordu. Elbette Billy çocuklar gibi, ölümün ne demek olduğunu kavrayamayacak durumda değildi. Ama o, daha önce de belirtildiği gibi, sapına kadar barbar olduğundan, ölümden duyulan akıl almaz korkuyu tanımıyordu. Bu akıl almaz ölüm korkusuna, el değmemiş Doğa'ya her bakımdan daha yakın olan sözümona barbar topluluklarda değil de, daha çok yüksek uygarlık düzeyine ulaşmış toplumlarda raslanır. Üstündeki kılığa rağmen Billy, Germanicus Caesar'ın[156] Roma'da kutlanan büyük zafer şenliklerinde halka canlı ganimet diye gösterilen yurttaşı İngiliz tutsaklarını hatıra getiriyordu. Daha sonraki çağların barbarları sayılan ve Hıristiyanlığı ismen de olsa ilk kabul eden İngilizler arasından özenle seçilip, tıpkı Hıristiyanlığa yeni kazandırılan kenarda köşede kalmış bazı önemsiz adalar ahalisinden kimi vahşilerin günümüzde Londra'ya getirildikleri gibi o zaman Roma'ya, zamanın Papa'sı huzuruna gönderilen genç barbarlara da benziyor olmalıydı. O zamanlar Britanya'dan gelme bu barbarları

gören Papa, İtalyan tipine hiç benzemeyen bu adamların tuhaf güzelliği, pembe yanakları, lepiska saçları karşısında duyduğu hayranlığı gizlemeyerek, "Meleğe benzediklerinden mi bunlara *angeli*[157] diyorsunuz?" diye sormuş. Bugünkü "İngiliz" sözünün buradan kaynaklandığı söylenir. Bütün bunlar daha sonraları olsaydı, o sırada Papa'nın aklına Fra Angelico'nun[158] tablolarındaki meleklerin geldiği düşünülebilirdi. Hesperid'ler[159] ülkesinde elma toplarken görülen bu meleklerin bazılarının yüzünde, en güzel İngiliz kızlarının yanaklarındaki tomurcuk gülün rengi vardır.

# XXI

Aslında çok iyi bir adam olan gemi papazı, bazı eski mezar taşları üzerinde görülen kuru kafa, güneş saati ve çapraz kemiklerin çağrıştırdığına benzer bir ölüm fikrini genç barbara boşuna aşılamağa uğraştı. Ona Ruhullah İsa Mesih ve selâmet düşüncesini aktarmak için gösterdiği çabalar da görünüşe bakılırsa pek sonuç vermedi. Billy adamın sözlerini huşu ya da saygıdan çok, doğal bir nezaketle dinledi. Hiç kuşku yok ki, bunları dinlerken farkında olmadan aldığı tavır, kendi sınıfından gemicilerin günlük deniz yaşantısı dışında kalan soyut konuşmalar karşısındaki genel tavrına güzel bir örnekti. Aziz bir pederin va'zı karşısında beliren bu gemici tavrı, uzun yıllar önce tropik adalarda akıl ermez mucizeler gösteren Hıristiyanlık öncülerini karşılayan "vahşilerin" halini, diyelim Kaptan Cook[160] zamanının, ya da az sonrasının Tahiti'lilerini düşündürebilir. Billy söylenenleri doğal bir nezaketle dinledi, ama anlamadı. Sanki bu sözler, parmakları kavramak bilmeyen bir elin ayasına ihsan olarak bırakılıyordu.

Gemi papazı iyi yürekli, anlayış ve sağduyu sahibi, denli bir adamdı. Bu durum karşısında mesleğinin gereklerinde pek ısrar etmedi. Kaptan Vere'in özel isteği üzerine subaylardan biri ona Billy konusunda bazı bilgiler vermişti. Tanrı huzurunda masumluğun dinden daha değerli olduğuna inandığından, istemeyerek de olsa çekilip gitmeğe karar verdi. Fakat oradan ayrılmadan

önce duygulanarak, bir İngilize kolay kolay yakışmayan, hele bu koşullar altında görevli bir papazla hiç bağdaşmayan bir davranışta bulundu. Billy'ye doğru eğildi ve askerî kanun nazarında bir hain olan yerdeki soydaşını yanağından öptü. Ölümün kıskacına yakalanmış da olsa, ona hiç bir dogmanın aşılanamayacağını görüyor, buna rağmen onun geleceğinden endişe duymuyordu.

Saygıdeğer pederin, askerî disiplinin kurbanı olan genç gemicinin özünde yatan masumluğu gördükten sonra, onun kaderini değiştirmek için parmağını bile oynatmamasına şaşmamalı. Böyle bir işe kalkışmak, yalnızca ıssız bir çölden medet ummak gibi saçma sapan bir çaba olmakla kalmaz, aynı zamanda görev ve sorumluluk sınırlarının pervasızca çiğnenmesi anlamını taşırdı. Askerî yasalar tarafından bu sınırlar, tıpkı bir porsunun, ya da herhangi bir deniz subayının görev ve sorumlulukları gibi kesin çizgilerle belirtilmişti. Kabaca denebilir ki, bir askerî papaz, savaş tanrısı Mars'ın hizmetinde çalışan Barış Prensi'nin elçilerinden biridir. Bu yüzden varlığı, kutsal Noel sofrası üzerine konmuş bir misket tüfeğinin varlığı kadar yakışıksızdır. Peki, bu adam neden buradadır? Buradadır, çünkü dolaylı yollardan da olsa, geçerli esasların onayladığı amaçlara hizmet eder; çünkü kaba kuvvetten başka her şeyin kısa yoldan iptal olunduğu bir dünyaya dinin tasvibini sunar.

# XXII

Rüşvet güverte üzerinde neredeyse gündüz gibi aydınlık, ama bir madenin yeraltında kat kat uzanan galerilerini andıran aşağıdaki dehliz gibi güvertelerde kapkaranlık olan gece uçup gitti. Bindiği arabayle gökyüzünde kaybolurken sırtındaki harmaniyi yeryüzünde kalan Aliysa'ya bırakan İlyas peygamber[161] gibi, çekilip giden gece de uçuk renkli kaftanını ağarmakta olan güne devretti. Doğuda; beyaz, dalga dalga, yarı saydam bir sis tabakasının uzandığı yerde cılız, soluk bir ışıma belirdi. Bu ışıma ağır ağır güçlenmekteydi. Birden kıç tarafından tek kampana sesi duyuldu. Buna, baş tarafından gelen güçlü ve madenî bir kampana sesi cevap verdi. Saat sabahın dördüydü. Bir an sonra herkesi infaza tanık olmağa çağıran düdüklerin gümüş sesi her yanı sardı. Ağır cephane raflarının tıka basa doldurduğu ambarların koca ağızlarından yukarıya akın eden alttaki vardiya, güverte üstündeki vardiyayle karışarak pruva ve grandi direkleri arasındaki alanı kapladı. Kalabalık tayfa, kocaman ıskampavyanın[162] ve onun her iki yanında dizi dizi yükselen kara bumba ve serenlerin bulunduğu alanı da doldurdu. Iskampavya ve seren dizilerinin tepeleri, barutçu oğlanlarıyle genç miçolar için en revaçta izleme yerleri haline geldi. Gabyacılardan oluşan başka bir grup, yetmişdörtlük karakalarda epey geniş olan çanaklığın kenarındaki vardaveleye dayanmış güvertedeki kalabalığa

bakmaktaydı. Herkes suspus bekliyor, arasıra duyulan sesler fısıltı halinde gelip geçiyordu. Toplu halde bekleyen üssubaylar arasında dikkatleri üzerine çeken Kaptan Vere, pupa güvertenin ucunda, yüzü baş tarafına dönük olarak ayakta duruyordu. Hemen onun aşağısındaki kıç güvertesi üzerinde tam teçhizat dizilmiş olan silâhendaz birliği, sanki bir hükmün yüksek sesle okunuşunu bekliyordu.

Eskiden bir gemici eri ipe çekilerek idam edileceği zaman genellikle trinketa sereni[163] kullanılırdı. Oysa şimdi, bazı özel nedenlerden dolayı infazın mayıstra serenine alınması kararlaştırılmıştı. Mahkûm yanında gemi papazı olduğu halde mayıstra sereni altına getirildi. Bu son sahne sırasında iyi yürekli papazın, görevinin gerektirdiği formalitelerin hiç birini, ya da pek azını yerine getirdiği o sırada birçok kişinin dikkatini çektiği gibi, sonradan bu noktaya değinenler de oldu. Elbette mahkûmla kısa bir konuşma yaptı, ama Tanrı kelâmı, dilinden çok, tavırlarında ve genel görünüşünde belli oluyordu. İnfazla ilgili son hazırlıkların iki porsun tarafından süratle tamamlanmasından sonra sıra en son işleme geldi. Billy, yüzü kıç tarafına dönük olduğu halde ayakta duruyordu. İpe çekilme anından hemen önce ağzından hiç takılmadan çıkan son sözler, "Yaşasın Kaptan Vere!" sözleri oldu. Boynunda rezil ilmekle kıç tarafındaki şeref makamına dönüp iyi dileklerini bildiren mahkûmun ağzından tane tane çıkan ve sanki konduğu daldan havalanmak üzereyken öten güzel bir kuşun sesiyle söylenen bu beklenmedik heceler büyük bir etki yaptı. Elbette bu etkide, genç denizcinin son sıralarda başından geçenlerle derinlemesine bir boyut kazanmış olan eşsiz güzelliğinin de katkısı vardı.

En ufak bir zorlama olmadan, sanki koca geminin ahalisi aynı elektrik akımına tutulmuş gibi, güverteden ve üstteki serenlerden tek bir ses yükseldi ve yankılandı: "Yaşasın Kaptan Vere!" Bu heceleri bağıran tayfanın gözü o anda Billy'nin üzerindeydi. O anda yüreklerinde yatan da yalnız Billy olmalıydı.

Billy'nin bağırdığı, tayfanın da bir ağızdan her yanı çınlatırcasına yankıladığı bu sözler karşısında Kaptan Vere, belki kemikleşmiş bir irade gücüyle, belki de geçici bir heyecan şokunun felce uğratan etkisiyle hiç bir tepki izi göstermedi. Silâhtarın

tüfekliğindeki misket tüfeklerinden biri gibi dimdik ve kaskatı duruyordu.

Trampetelerin ağır ve boğuk çalışıyle verilen son komut duyulduğu sırada, koca geminin teknesi poca yanına düzenli aralarla bastığı yalpadan sanki kararlı bir şekilde doğrulmaktaydı. Yeniden pocaya düşmek üzere omurgası üzerinde dengeye geldi. O anda, doğuda denizin üzerinde asılı gibi duran ince sis tabakası arasından keskin bir ışık demeti belirdi. Hıristiyan tasvirlerinde görülen Tanrısal Kuzu'nun postundan ışıyan aydınlık böyle bir aydınlık olmalıydı. Aynı anda da, yüzleri yukarıdaki bir noktaya dönük kalabalığın bakışları önünde Billy sallandı; sallanırken üzerine şafağın rengi vurdu.

Seren ucundan sallanan kolları bağlı vücutta herkesi şaşırtan şey, teknenin ağır yalpasından başka en ufak bir hareketin bile görülmemesiydi. Bu yalpa hareketi, ağır toplar taşıyan büyük bir savaş gemisine hava yavaşladığı zaman son derece heybetli bir görünüş verir.

## *Bir Ayrıntı*

İnfazdan birkaç gün sonra, al yanaklı, tombulca bir adam olan ve gerçek bir düşünürden çok, titiz bir muhasebeciye benzeyen gemi baş kâtibi sofrada, az önce belirtilen olağanüstü durumla ilgili olarak cerraha, "İşte size büyük bir irade gücünün kanıtı," deyince, ince uzun yapılı, ağırbaşlı biri olan ve kişiliğinde neşeden uzak bir nezaketle ölçülü, ama keskin bir alaycılığı birleştiren cerrah ona şu karşılığı verdi: "Affınızı dilerim kâtip bey! Bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilmiş bir asılmada –ki Budd'ın asılmasını pek özel emirler üzerine bizzat ben yönetmiş bulunuyorum– asılma anının ertesinde havadaki beden üzerinde görülen her türlü çırpınma hareketi, adalî sistemdeki mekanik kasılmaların belirtisi sayılır. Bu yüzden, bu türlü çırpınma hareketlerinin görülmemesi ne sizin deyiminizle irade gücüne, ne de beygir gücüne atfedilebilir. Tekrar affınızı dilerim."

"Fakat şu sözünü ettiğiniz adalî kasılmalara böyle vakalarda mutlaka raslandığı bir gerçek değil midir?"

"Elbette kâtip bey."

"Peki efendim, bu vakada böyle kasılmaların görülmemesini neye bağlıyorsunuz?"

"Kâtip bey, şurası kesin ki, bu vakanın olağanüstü yanını sizin değerlendirişiniz benimkine uymuyor. Bunu, irade gücü adını verdiğiniz, henüz bilim kitaplarına alınmamış bir kavramla açıklamağa kalkışıyorsunuz. Bana gelince, şu andaki bilgilerime dayanarak böyle bir şeyi açıklamağa yeltenmiyorum bile. İpin ilk sıktığı anda, doruk noktasına varan yoğun heyecanın da etkisiyle Budd'ın kalp atışlarının, tıpkı dikkatsizce sonuna kadar kurulan bir saat zembereğinin fazla zorlanma yüzünden atması gibi, birden durduğunu varsayacak olsak bile, bunu izleyen olağanüstü durumu nasıl açıklayabiliriz?"

"Demek ki kasılma hareketlerinin görülmemesinde olağanüstü bir yan bulunduğunu kabul ediyorsunuz?"

"Olağanüstüydü kâtip bey, ama yine de bir olgu sayılır. Nedenleri bir anda belirlenemeyecek bir olgu."

"Peki ama, acaba söyleyebilir misiniz," diye öbürü ısrarla devam etti, "ölüm ipin sıkmasıyle mi gerçekleşti, yoksa bir tür *euthanasia*[164] mıydı?"

"Kâtip bey, bu *euthanasia* da şu sizin irade gücü gibi bir şey. Bilimsel bir kavram olarak geçerliğinden şüphe ederim. Tekrar affınızı dilerim, ama bu hem hayal ürünü, hem de metafizik, yani Grekçe bir söz." Sonra ses tonunu birden değiştirerek devam etti: "Revirde asistanlarıma bırakmak istemediğim önemli bir vakaya bakmam gerekiyor. Affınızı rica ederim, mazur görün," diyerek sofradan kalktı ve resmî bir tavırla uzaklaştı.

# XXIII

İnfaz anında ve onu izleyen birkaç saniye zarfında hüküm süren ve bordaya düzenli aralarla çarpan denizin foşurdayışı, ya da dümendeki adamın gözlerinin kayması sonucu yelkenlerden birinin palya düşmesi[165] ile vurgu kazanan sessizliğin yerini yavaş yavaş, sözlerle pek kolay anlatılamayacak bir ses almağa başladı. Tropikal bölgelerde dağlara düşen, ovaların hiç tanımadığı şiddetli sağnaklarla aniden kabaran bir çay üzerinde sel dalgasının nasıl ilerlediğini kulaklarıyle duymuş olanlar, ilk sel dalgasının derin yarlarla dolu sık ormanların eğimine uyarak nasıl boğuk bir uğultuyle yol aldığını dinlemiş olanlar, şimdi duyulan sesin ne tür bir ses olduğunu kestirebilirler. Bu sesin sanki uzak bir kaynaktan geliyormuş gibi durması, boğuk ve bulanık bir uğultu halinde duyulmasındandı; oysa pek yakından, açık güverte üzerinde toplanmış tayfadan geliyordu. Ne olduğu belirsizdi; karadaki kalabalıklarda da zaman zaman raslanan ani ve nedeni kestirilemeyen bir duygu ya da düşünce sapması belirtmesinin ötesinde pek anlaşılamayan bir sesti. Herhalde, az önce elde olmadan hep birden tekrar edilen Billy'nin son sözlerini tayfanın şimdi gizliden gizliye geri almak isteğini anlatıyor olmalıydı. Oysa, bu bulanık uğultu artıp yaygın bir homurdanma haline varmadan önce çok kesin ve beklenmedik bir komut duyuldu:

"Porsun, ıskança vardiya çal![166] Sancak vardiyası nöbete!"

Porsun ve çavuşlarının, çakır deniz atmacasının yırtıcı çığlıklarına benzeyen tiz düdük sesleri tayfadan yükselen bulanık uğultuyu hemen dağıttı. Acıma tanımaz disiplin mekanizmasına boyun eğen kalabalık, güverte üstünde yarı yarıya azaldı. Geri kalanların çoğuna halatların rodaya alınması, serenlerin neta edilmesi[167] gibi geçici işler verildi. Bir gemide gerektiğinde herhangi bir güverte nöbetçi subayı buna benzer sürüyle iş bulmakta hiç zorluk çekmez.

Açık denizde bir borda harp divanı tarafından verilen idam hükmünü izleyen bütün uygulamalarda neredeyse telâşa varan titiz bir dakiklik göze çarpar. Billy'nin hamağı safrayle ağırlaştırıldıktan ve gemide cenaze işleriyle de görevlendirilmiş olan yelkenci çavuşları tarafından çabucak branda bezinden dikilme bir kefen biçimine konduktan sonra bütün hazırlıklar tamamlandı. Az önce verilen komutla nöbetleri başına dağıtılmış olanlar, bütün tayfayı güverteye çağıran ikinci bir komutla denize verme töreninde bulunmak üzere yeniden toplandı.

Bu kapanış törenini ayrıntılarıyle vermeğe gerek yok. Ama, iyice eğilen tahta levha yükünü denize bıraktığı zaman, yine garip bir mırıldanma duyuldu. İnsan kalabalığından yükselen bu bulanık mırıldanışa başka bir kaynaktan, bazı iri deniz kanatlılarından gelen belirsiz bir ses daha karıştı. Safrayle ağırlaştırılmış brandanın denize daldığı noktada su yüzeyinde beliren tuhaf dalgalanışı derhal farkeden bu kanatlılar, çığlıklar atarak o noktaya doğru uçuştular. Geminin yüksek bordasına o derece yaklaştılar ki, çift eklemli sıska kanatlarının çıkardığı hışırtı ve kıkırdak sesi güvertede duyuldu. İyi bir frişka[168] alarak ağır ağır yoluna devam eden gemi, safralı brandanın denize düştüğü noktayı uskur suyunda bırakırken, iri deniz kanatlıları hâlâ orada suya değecek kadar alçalıyor, boğuk çığlıklar atarak ısrarla o noktanın çevresinde uçuyor, uzun kanatlarının gölgesi bazan suya vuruyordu.

Az önce gözlerinin önünde ebedî istirahat mucizesine havada asılı şekilde tanık olan, şimdi de cansız vücudun denizin derinliklerine doğru inmekte olduğunu bilen bizden önceki çağın bâtıl inançlı savaş gemileri tayfası üzerinde deniz kuşlarının

etkisi büyük oldu. Ölünün denize bırakıldığı nokta çevresinde kuşların ısrarla dolanışlarının nedeni sadece hayvanca bir açlık güdüsü olduğu halde, tayfanın gözünde bu bir kehanet anlamı kazandı. Kalabalık içinde gizli bir kıpırdanış başladı ve giderek arttı. Bu kıpırdanışa ancak kısa bir süre göz yumuldu. Birden duyulan trampete sesi, herkesi nöbeti başına çağırdı. Günde en az iki defa duyulan bu tanıdık ses, bu sefer pek kesin ve karşı konmaz bir etki yarattı. Uzun zaman uygulanan katı askerî disiplin, sıradan insanlarda öyle uysal bir itaat alışkısı yaratır ki, komut duyulur duyulmaz herkes sanki bir içgüdünün uyarısıyle derhal harekete geçer.

Trampete, karmakarışık kalabalığı dağıtarak tayfanın çoğunu top güvertelerindeki sancak ve iskele bataryaları başına gönderdi. Toplarının başına varan mürettebat, dimdik ayakta ve çıt çıkarmadan beklemeğe koyuldu. Az sonra, kınından çekilmiş kılıcı koltuk altına sıkıştırılmış halde kıç güvertesindeki yerinde beliren borda kaptanı, aşağıdaki bataryalara kumanda eden kılıçları çekili teğmen ve yüzbaşıların usul olduğu üzere sırayle raporlarını aldı. En son subay da raporunu verdikten sonra borda kaptanı toplu raporu askerî selâmla gemi komutanına iletti. Bütün bu işler zaman aldığından, tayfa bu sefer her zamankinden bir saat erken toplanmağa çağırılmış bulunuyordu. Bazılarına göre sertlik ve disiplin hastası sayılan Kaptan Vere gibi bir komutanın usullerden bu derece ayrılmağa razı oluşu, tayfanın geçici ruh hali bakımından değişik bir uygulamayı gerekli bulduğunu gösteriyordu. "İnsanlar için ölçü ve biçim her şeydir," derdi; "Ormanların vahşi sakinlerini çalgısıyle büyüleyen, alteden Orpheus hikâyesindeki derin anlam da budur."[169] Bir defasında bu düşünceyi, Manş Boğazı'nın öbür yakasında sürüp giden ölçü ve biçimlerin parçalanışıyle ve bu parçalanışın sonuçlarıyle ilgili olarak da belirttiği biliniyordu.

Toplanma çağrısı böyle alışılmamış bir saatte yapıldığı halde hiç bir şey aksamadı. Kıç güvertesinde bando ağır bir hava çalmağa başladı. Arkasından gemi papazı her günkü sabah duasını okudu. Daha sonra trampetelerin "Rahat!" komutunu çalması üzerine tayfa, savaşın amaçlarına ve disipline hizmet eden dinî törenin ve mızıkanın bıraktığı hava içinde her za-

manki düzenli haliyle, top başında değilken bulunması gereken yerlere dağıldı.

Artık gündüzdü. Denizin üzerindeki o alçak sis tabakası yokolmuş, az önce ışıklarıyle onu yücelten güneş tarafından yutulmuştu. Her yanı saran son derece net ve durgun hava, tıpkı bir mermercinin atölyesinde bekleyen pırıl pırıl, düzgün, beyaz mermer gibiydi.

# XXIV

Sırf hayal ürünü olan hikâye ve romanlarda ulaşılan biçimsel uyuma, özde masaldan çok gerçekle ilişkili olan bir anlatıda kolay kolay varılamaz. Gerçek acımasızca anlatıldığı takdirde çarpık çurpuk, çirkin yüzünü de gösterir. Bu yüzden, böyle bir hikâyenin bitimi, gotik bir mimarlık şaheserinin kule burçları kadar mükemmel olamayacaktır.

Büyük İsyan'ın cereyan ettiği yıl içinde Levent tayfanın başına nelerin geldiği olduğu gibi anlatıldı. Hikâye aslında onun ölümüyle sona eriyor olsa da, ölümünü izleyen kimi olaylara değinmek yerinde olacak. Bunun için üç kısa bölüm yetiyor.

Devrimden önce Fransız Monarşisi'nin donanmasını meydana getiren savaş gemilerinin Direktuvar yönetimi tarafından toplu olarak adlarının değiştirilmesi sırasında St. Louis adlı pruva hattı kalyonuna Athéiste[170] adı verilmişti. Devrimcilerin donanmasında değiştirilen diğer bazı gemi adları gibi bu da, Fransa'yı yöneten gücün başıbozuk pervasızlığını ilân etmek bir yana, düşünülecek olursa, her ne kadar amaçlanmamış da olsa şimdiye kadar bir savaş gemisine verilmiş en uygun ad sayılırdı. Bir savaş gemisine, o zamanlar görülen Devastation,[171] ya da Erebus[172] gibi adlardan daha iyi yakışıyordu.

İngiliz donanmasına yeniden katılmak üzere, anlatılan olayların cereyan ettiği özel seferinden geri dönmekte olan Indo-

mitable, rotası üzerinde Athéiste ile karşılaştı. Meydana gelen çatışmada Kaptan Vere, rampacılarını düşman gemisine aşırmak düşüncesiyle gemisini düşmana aborda ettiği sırada, düşman gemisinin makam kamarası mazgallarından atılan bir kurşunla yere düştü. Ağır yaralı bir halde aşağıya, adamlarından bazılarının da yatmakta olduğu revir odasına taşındı. Komutanlığı önyüzbaşı üzerine aldı. Onun yönetiminde, düşman gemisi, büyük hasara rağmen en sonunda ele geçirilerek, her nasılsa talihin de yardımıyle, çarpışmanın cereyan ettiği yere yakınca bir İngiliz üssü olan Cebelitarık'a kadar yedekte götürülebildi. Orada Kaptan Vere diğer yaralılarla birlikte karaya alındı. Birkaç gün ölümle pençeleştikten sonra sonu geldi. Ne yazık ki Nil ve Trafalgar savaşlarına yetişemedi.[173] Filozof görünüşüne, kuru ve katı hallerine rağmen, belki de yüreğinde tutkuların en saklısı olan hırsı taşıyan bu adam, hiç bir zaman şanın doruğuna ulaşamadı.

Ölmeden az önce, insanda fizik yapıyı uyuşturan, ama insanın en ince, en hassas yanı üzerine çok tuhaf bir şekilde işleyen o sihirli ilâcın etkisi altında yatarken, bakıcısı için anlaşılmaz olan "Billy Budd, Billy Budd," sözlerini mırıldandığı duyuluyordu. Bakıcının daha sonra silâhendaz komutanına anlattıklarından öyle anlaşılıyordu ki, bu sözler hiç de pişmanlık sözleri değildi. Borda harp divanını oluşturan subaylar içinde mahkûmiyet kararına en fazla karşı olan Indomitable'ın silâhendaz subayı, Billy Budd'ın kim olduğunu çok iyi bilmekle birlikte, bildiklerini kendine sakladı.

# XXV

İnfazdan birkaç hafta sonra, zamanın haftalık donanma bültenlerinden birinde "Akdeniz'den Haberler" başlığı altında yer alan, diğer bazı konularla birlikte bu olayı bildiren resmî bir haber yayınlandı. Kısmen söylentilere dayanan bir ortamdan geçerek haberin yazarına ulaşan bilgiler, her ne kadar gerçeklerden kopmuş, yer yer çarpıtılmış da olsa, haberin çoğu bölümlerinin iyi niyet ve içtenlikle kaleme alındığı muhakkaktı. Yıllar önce ortadan kalkmış ve şimdi artık çoktan unutulmuş bir yayın organında yer alan bu haber, John Claggart ve Billy Budd'ın ne tür adamlar olduğunu gösteren, bugüne kadar insanlık kayıtlarına geçmiş tek belgedir. Burada aynen veriyoruz.

"Geçen ayın onuncu günü Majesteleri Kıral'ın gemisi Indomitable'da üzücü bir olayın cereyan ettiği bildirilmektedir. Tayfanın bir kesiminde gizli bir tertip hazırlığının başladığını ve hareketin elebaşısının William Budd adında biri olduğunu meydana çıkaran borda emniyet âmiri John Claggart, gemi komutanı huzurunda adamı hesap vermeğe zorladığı sırada, Budd tarafından ansızın kalbinden bıçaklanarak alçakça öldürülmüştür.

"Olayın cereyan ediş tarzı ve kullanılan suç âletinden de anlaşıldığı gibi, bir İngiliz ismi altında donanmaya kaydedilmiş olmakla birlikte, suikastçı aslen İngiliz olmayıp, günün olağanüs-

tü zorunlulukları karşısında İngiliz donanmasına kabul edilen ve İngiliz takma adıyle dolaşan çok sayıda dışarlıklıdan biridir.

"Orta yaşlı, ölçülü ve efendi bir adam olan, yüksek rütbeli subaylarımızın takdir ettikleri gibi, İngiliz Kıraliyet Donanması'nın üstün başarılarında büyük rol oynayan assubaylar sınıfına mensup bulunan maktulün kişiliği de gözönünde tutulacak olursa, caninin hunharca işlediği cinayetin önemi daha iyi anlaşılabilir. Maktul, sorumluluklar yükleyen, zahmetli, ama nankör görevine kuvvetli vatanseverlik duygularıyle bağlıydı. Günümüzde karşılaşılan çeşitli olayların da gösterdiği gibi, talihsiz assubayın karakteri, merhum Dr. Johnson'a atfedilen, 'Vatanseverlik bir alçağın son barınağıdır,' gibi ters bir deyişi, eğer çürütmeğe gerek varsa, açıkça çürütmektedir.

"Suçlu sonunda cezasını çekti. Cezanın derhal infazında isabet olduğu anlaşılıyor. Şimdi artık Majesteleri'nin gemisi Indomitable'ın güvertesinde hiç bir karışıklık beklenmemektedir."

# XXVI

Donanmada en ufak ayrıntılar bile, kısa bir dönem için de olsa büyük önem kazanır. Görev başındayken meydana gelen şaşırtıcı bir olayla ilgili akla gelebilecek herhangi bir eşya parçası, koca bir anıt haline getirilir... Gabya pruva tayfasının ipe çekildiği serene mavi ceketliler bir zaman mim koydular. Yarım yamalak bilgileriyle onu gemiden tersaneye, tersaneden gemiye izleyip durdular. En sonunda bir tersanede eski bir yük bumbası[174] olarak kullanılmağa başladığı zaman bile, o sereni anmaktan vazgeçmediler. Onun bir kıymığı Kutsal Haç'ın bir parçası kadar değerliydi. Olayın gerçek yönleriyle ilgili pek bir şey bilmeseler de, bu cezanın donanma makamları açısından kaçınılmaz sayıldığından başka şeye akılları ermese de, Billy'nin ne isyana kalkışacak, ne de cana kastedecek tıynette bir adam olmadığını güdüsel yollardan anlıyorlardı. Levent tayfanın hiç bir zaman alaycı bir sırıtışın, düşük bir duygunun çizgilerini almamış pırıl pırıl, taptaze yüzünü hatırlıyorlardı. Artık aralarında bulunmayışı, garip bir şekilde ortadan kaybolmuş olması, şüphesiz onunla ilgili duygularını derinleştiren bir etken oluyordu. Billy'nin doğal yaradılışının, bilinçsiz saflığının Indomitable'ın top güvertelerinde yaşayan anısı, sonunda vardiya arkadaşı olan bir başka gabya pruva tayfası sayesinde kaba bir ifade buldu. Birçok denizci gibi sanatsız, yapmacıksız bir şiir duygusu taşıyan bu gabya adamı,

katran kokan elleriyle bazı dizeler yazdı. Bu dizeler bir süre gemi mürettebatı arasında dolaştıktan sonra, sonunda Portsmouth'ta[175] yanlışlarla dolu bir balad halinde üstünkörü basıldı. Başlığı Billy'nin adını taşıyordu.

## BILLY PRANGALAR İÇİNDE

Ah Sayın Peder, ne kadar da iyisin,
Issız köşemde diz çöker dua edersin.
Billy Budd gibilerine değer mi dersin?
Bak, şaşırmış yolunu lombardan sızan ay,
Kılıçların ucunda keskin ışığı,
Köşeme kadar gelen, gümüş dolduran ay.
Son günüm ağarırken solacaksa ışığı,
Asılır sallanırım en yukardan aşağı.
Hüküm gömleğidir giyilen, ipteki benim beden,
Seren ucunda inciyim yarın pek erkenden.
Güverte hıncahınç, ayakta herkes, seherdir,
Aç karnına yolculuk sahiden de beterdir;
Bir lokma peksimet revadır er gitmeden.
Başlar çevrilecek gövdeden, ipten, ilmekten,
Arkadaşlardan biri son yudumu verecek,
Kimbilir kim yağlı urgana beni çekecek.
Yazık, ne selâm, ne düdük, yısa çördek![176]
Buğuludur gözlerim rüya görmekten...
Trampete vurunca sayıları bir bir say.
Çak urgana baltayı, gök kubbeye kay.
Dostlar bana söz verdi yeni kefen dikmeğe,
Yanaklarım gül pembe, levent gider ölmeğe.
Derim deniz almadan elleri sıkmak var,
Hamağımla bağlandım, derinlerde helal var.
Kulaç kulaç inerim, ne bilirim uyudum,
Gevşetin bileğimi, sıkıyor prangalar,
Çevresinde başımın döner yosun balçıklar.

KİTABIN SONU, 19 Nisan 1891

# METİNLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

1 Eskiden üç ve daha fazla direkli, tam armalı yelkenli gemilerde direkler aşağıdan yukarıya doğru ana direk, gabya ve babafingo bölümlerine ayrılırdı. Bunların her biri ayrı parçalar olup birbirine tutturulurdu. Ana direklerin üzerine sürülen çubuklara gabya dendiği gibi, gabya çubuklarına bağlı serenlere de gabya sereni denir. Gabya serenlerinden çift olanların üsttekine gabya, alttakine abaşo gabya adı verilir. Gabya, genel olarak direkler üzerinde çanaklık yöresinin adıdır. Pruva ise hem baş direğinin adı, hem de geminin baş tarafıdır. Gabya pruva terimi, baş direğinin üst serenlerini anlatır. Buranın bakımına en usta, en seçme gemiciler atanırdı.

2 Jack Chase, Melville'in 1842 yılında görevli olduğu Birleşik Devletler adlı A.B.D. firkateyninde gabyar çavuşuydu. Tanınmış Melville uzmanı Raymond Weaver'e göre, Jack Chase yazarın ömrü boyunca bütün yüreğiyle sevdiği belki tek insandı. Weaver ve diğer bazı uzmanlara bakılırsa *Billy Budd*, Jack Chase'in kişiliği üzerine kurulmuştur.

3 Firkateyn, kalyon sınıfı savaş gemilerinden daha hafif ve küçük bir gemidir. Kalyonlarda top sayısı 74 ile 128 arasında değişirken firkateynlerde 16 ile 60 arasında oynamaktadır. Top sayısı 60'tan az olan küçük savaş gemileri, esas pruva düzenine (bak: 130) giremezlerdi.

Grandi, üç direkli yelkenlilerde orta direğin, daha fazla direği olan gemilerde pruvadan sonra gelen ikinci direğin adıdır.

Eski yelkenlilerde çanaklık, direklerin en alt bölümü olan ana direğin tepesine tutturulmuş genişçe bir sahanlıktı. Çarmıkları açık ve gergin tutmağa, üstüne öteberi koymağa, dinlenme yeri gibi kullanmağa yarardı. Genellikle yarım daire şeklinde olur, dışarlak tarafı pupaya dönük dururdu.

Gabyar, geniş anlamda kurs görmüş uzman gemici demektir. Yelkenlilerde serenlerin ve seren donanımının bakım, tutum ve düzenini sağlamakla görevli usta mürettebat gabyarlardan oluşur. Gabyalara atanmış seçme gemiciler bunlardır.

4 1797 yılında İngiltere çok ciddi bir durumla karşı karşıya bulunuyordu. Avrupa kıtasındaki bütün müttefikleri yenilmiş, ya da savaştan çekilmiş, tüm Batı Avrupa'da egemenlik Fransa'nın eline geçmişti. Fransa, İspanya ve Hollanda donanmaları İngiltere'ye karşı birleşmişti. İngiliz donanmasının Kuzey Denizi'ndeki durumu umut verici değildi. Tayfa huzursuzdu. Tayınlar kötü, harçlıklar yetersiz, kırbaç cezalarıyse acımasızdı. İlk ayaklanma 15 Nisanda Portsmouth yakınlarında Spithead üssünde oldu. Tayfanın isteklerinin kabulü, bir kanun tasarısının İngiliz Parlamentosu'ndan geçirilmesi ve Kıral'ın suçluları affı sayesinde olaylar büyümeden yatıştı. Bundan cesaret bulan ikinci ayaklanma 12 Mayısta, Hollanda kıyılarını abluka etmekte olan Kuzey Denizi filosunda patlak verdi. İsyan eden tayfa, gemileri ele geçirip Thames'e döndü ve Nore mevkiini karargâh edindi. Bir ay kadar süren görüşmelerden sonra isyancılar görevleri başına döndüler. İsyanın elebaşısı ve onsekiz kişi asıldı. Spithead ve Nore olayları bütün kitap boyunca büyük önem taşımaktadır. Melville bu olaylara kitapta bütün bir bölüm ayırmıştır.

5 Eldeberan, Öküz ya da Boğa takımyıldızının birinci kadirden alfa yıldızı olup buna Alfa Tauri de denir. Kırmızımtırak bir ışık gönderir.

6 Ham, Nuh peygamberin ikinci oğlu, Kenan'ın babası. Nuh'un, kendisiyle alay eden oğlu Ham'ı lânetlediği ve onun soyunun köle kalmasını dilediği söylenir. Halk inanışına göre Afrikalılar bu lânetli soydan türemişlerdir.

7 Tartan, İskoçya'da dağlıların kullandıkları geniş kareli, yollu, yünlü bir kumaştır. Her İskoç boyunun kendi renkleri tartan kumaşlar üzerine işlenirdi.

8 Anacharsis Cloots, Prusyalı-Fransız devrimci Baron de Cloots'un (1755-1794) takma adıdır. Cloots Paris'te ansiklopedistler hareketine katılmış ateşli bir devrimcidir. Kendisine "insanlık vatandaşı" ve "insanlığın sözcüsü" unvanlarını veren Cloots, evrensel bir cumhuriyet kurma hayaline kapılarak mültecilerin ön safında yer aldı, kendini İsa'nın düşmanı ilân etti ve Hıristiyanlıktan kurtulma akımının öncülerinden oldu. Bir komploda rol oynadığını ileri süren Robespierre tarafından idam ettirilmiştir. Carlyle, 1837'de yayınlanan *Fransız Devrimi* adlı kitabında Cloots'un hatalarını göstermiştir.

9 Joachim Murat (1767-1815), olağanüstü başarılı bir Fransız süvari generalidir. Napoléon tarafından Napoli kırallığına yükseltilmiş, daha sonra imparatorluk mareşali unvanını almıştır. Aşırı atak kararları ve kendini beğenmişliği yüzünden çok eleştirilmiş, 1815'te bir harp divanınca yargılanarak kurşuna dizilmiştir. Napoléon onun için: "Savaş alanında düşmanla karşı karşıya iken cesaret bakımından eşi olmayan bu adam,

savaş alanı dışındaki davranışlarının hepsinde bir ahmak olduğunu ortaya koymuştur," demiştir.

10 New York eyaletinin kuzeyinde Albany'den Erie Gölü'ne uzanan Erie Kanalı, 1817 ile 1825 yılları arasında yapılmıştır.

11 Yedekçi yolu, bir su kanalının ya da gölün kıyısındaki yoldur. Bu yoldan hayvanlarla ya da başka bir araçla tekneler çekilir; bu işi yapanlara yedekçi denirdi. Karadan halatlarla sudaki tekneleri yürütme işi artık yaygın anlamda yapılmamaktadır.

12 Grog, alkolle su karışımı şekersiz ve sert bir gemici içkisidir. Tayfanın içkisinin sulandırılmasına karar veren İngiliz amirali Edward Vernon'un takma adı "Old Grog"dan türemiştir.

13 Camadan, fazla rüzgâr karşısında yelkenin alanını küçültme, bir bölümünü kasma, seren veya direğe bağlama düzeninin adıdır. Bu işte kullanılan bağ donanımına genel olarak camadan denir. Yelken camadana vurulur, camadan fora edilir, camadan toplanır.

14 Serenler, yatay yönde direklere tutturulmuş çubuk ya da gönderlerin genel adıdır. Yelkenler bunlara açılır. Cunda ise bir serenin havadaki ucudur. Serenler prasya denen palangalarla hareket ettirilir.

15 Camadan toplamak: camadan bağlarını kasarak (bak: 13) yelkenin alanını küçültmek.

16 Serenden az uzaklıkta kösteklerle tutturulmuş halatlara marsepet adı verilir. Gemiciler bunlara basarak yelkenleri bağlayıp çözerler.

17 Suluk zinciri, gemin çene altından geçen zincir kısmıdır. Bir yelkenin üst yakasını serene bağlamada kullanılan filâsaya muriza, ya da meyema halatı denir. Halat kolu içindeki tek tele filâsa dendiği gibi, saf selüloz liflerinin birarada bükülmesiyle yapılan tele de filâsa adı verilir.

18 Bak: 1.

19 İngilizcedeki *impressment* terimini Türkçede "devşirme" sözüyle karşılamayı uygun görüyorum. *Impressment* sözü İngilizcede, gereğinde zorla kamu hizmetine alma, hükmen el koyma, zorla ve re'sen silâh altına alma anlamını taşıyor. Devşirme ise bilindiği gibi bir Osmanlı kavramı. Devşirmekten, yani derlemek, toplamak anlamından geliyor. Osmanlılarda 1826 ile 1843 arasında yaygın olan bir askere alma usulüdür. Bu usule göre istenen sayıda erat zorla seçilir. Askere alınanların askerlik süreleri belli değildir. 14-18 yaşlar arası köy uşaklarının fizik yapı bakımından tam ve yakışıklı olanları tercih edilir. Bu seçim işinin yapılması için devşirme kolları köylere ve kasabalara yollanırdı. Kitapta *impressment* karşılığı olarak zorla devşirilme, keyfî hükümle devşirilme gibi yaklaştırmalar kullanıldı.

20 Karaka bir kalyon tipidir. Kalyonlar üç ambarlı ve karaka diye iki sınıfa ayrılırlardı. Üç ambarlılar en büyük ve hantal savaş gemileridir. Üç ambarlılarda ana güverteden başka iki alt güvertede de top bataryaları bulunur, yani toplar üstüste üç sıra halindedir. Karakalarda iki sıra top bulunurdu. 74 top taşıyan tipleri yaygındı. Mürettebatı 800 ile 1000 ara-

sında değişen karakalar, üç ambarlılardan daha kıvrak, daha hızlı gemilerdi.

21 İngilizce *indomitable* sözü, evcilleştirilemeyen, baş eğdirilemeyen, yumuşatılamayan anlamlarına geliyor.

22 Bordaya açılmış olan ve lombar ağzı merdiveni ile gemiye giriş-çıkışı sağlayan geçite lombar ağzı denir. Borda, gemi teknelerinin dış yüzeylerine verilen genel addır.

23 Geminin baş ve kıç tarafında ana güverteden daha yüksek olan kısa güvertelere ve bu kısa güvertelerin altındaki veya üstündeki baş ve kıç kamaralara kasara adı verilir. Baş kasarası, kıç kasarası, kasara altı gibi terimler çok duyulur.

24 Bak: 12.

25 Bak: 23. Baş kasara gemicilerin barındıkları yerdir. Eski gemilerde kıç kasaralar subaylara ayrılmıştı. Gemi reisi, eskiden yelkenlilerde birinci kaptana verilen addı. Böylece sivil denizcilikte kaptana reis denmesiyle askerî denizcilikten ayrılmış olunuyordu.

26 İnsan Hakları, Billy'nin zorla alındığı ticaret gemisinin adı olduğu gibi, Thomas Paine'in (1737-1809) Birinci Fransız Meclisi'nin yayınladığı İnsan Hakları Bildirisi'ni esas alarak 1791 ve 1792 yıllarında yazdığı "İnsan Hakları" başlıklı uzun çalışmasını hatırlatmaktadır. Thomas Paine, tanınmış Anglo-Amerikan düşünürü, yazarı ve eylemcisidir. Çalışmaları siyasal alanda toplanır. Yazdıklarında İngiltere'nin Amerika kolonilerinin özgürlüğünü ve Amerikan atılımını savunan Paine, 1787'de Avrupa'ya geçerek "İnsan Hakları" adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu kitabı yüzünden İngiltere'de kovalanmış, İngiliz vatandaşlığı hakları elinden alınmıştır. 1793'te Fransız Ulusal Meclisi'ne seçilmiş, Fransız onur vatandaşlığına alınmış, ama 1794'te hapsedilmiş olan Paine 1802'de Amerika'ya dönmüştür. O dönemde kendisinden Amerika ve Avrupa'da çok sözedilen, yazdıkları toplumu etkileyen kamuoyu oluşturucularındandır.

27 İkişer saatlik kısa borda nöbetine öksüz vardiya denir. Vardiya sözünün kullanım alanı genişlir. İki ya da üç kısma ayrılmış gemi mürettebatının her bir dilimine vardiya dendiği gibi, belli bir görev çevresinde toplanan tayfa takımına da vardiya denir: seyir vardiyası, sancak vardiyası, pruva vardiyası, dümen vardiyası gibi. Ayrıca tayfanın nöbet yerine de vardiya adı verilir.

28 Yelken söndürmek; camadana vurmak, istinga etmek, arya etmek gibi yollarla yelkenin alanını küçültmek, rüzgârın işlemesini engellemek demektir. Rüzgâr başa alınıp yelken söndürülünce gemi bir süre için olduğu yerde kalır.

29 Eski gemilerde bordalara açılmış olan, top namlularının geçmesine veya kamara ve bataryaların havalandırılmasına yarar dörtgen deliklere lombar denirdi. Bak: 22.

30 Kamaralarla alt güverteleri aydınlatmak ve havalandırmak için borda ve güvertelerden açılan yuvarlak deliklere lomboz denir.

31 Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'nin gönlünü kaptırdığı Adonis son derece güzel, son derece yakışıklı bir delikanlıdır. Aphrodite'nin delikanlıya olan aşkını kıskanan diğer tanrılar Adonis'in üzerine bir yaban domuzu salmışlar. Kasığından yaralanan Adonis'in kanaya kanaya can verdiği, toprağı sulayan kanından Manisa lâlesi denen bahar çiçeklerinin bittiği söylenir. Adonis, kıştan sonra baharla yeryüzüne dönen bereketi, fışkıran doğayı, toprağın gücünü simgeler.

32 Apollon, erkek güzelliğini, gençliği, müzik, şiir ve kehaneti simgeleyen Yunan tanrısıdır. Vahşi doğayı koruyan tanrıça Artemis'in ikiz kardeşidir.

33 Eski savaş gemilerinde erler branda bezinden yapılma hamaklarda yatarlardı. Bu yüzden hamak, gemici erinin simgesi sayılırdı.

34 Avara etmek, denizcilik dilinde yanaşılmış olan yerden açılmak, kıyıdan ayrılmak anlamına gelir. "Avara!" komutu, "Açıl! Koyver!" demektir.

35 Dundee, İskoçya'nın doğu kıyısında bir liman kentidir.

36 Bak: 26.

37 Edmund Burke (1729-1797), tanınmış bir İngiliz devlet adamı, hatip ve yazardır. İngiliz Parlamento üyesi olan Burke, İngiltere'nin Amerika kolonileri, Fransız Devrimi konularıyle özellikle ilgilenmiş ve Avrupalı muhafazakârların sözcülüğünü yapmıştır. Sınırsız siyasal reformlara karşı çıkmış, insan hakları konusunda geleneklere yer verilmesini savunmuştur.

38 Küpeşte, gemi bordasının güverte düzeyinin üstüne çıkan kısmıdır. Geminin ana güverte düzeyinde, bordaların birbirine paralel olduğu yere kadar uzanan kıç eğmesine kıç küpeştesi veya morfidar denir.

39 Baş direği üzerinde bulunan çanaklığın (bak: 1 ve 3) sancak nöbetine, pruva çanaklığı sancak vardiyası denir.

40 Yetmişdört toplu karaka için madde 20'ye bakınız. "Levent tayfa" ya da "Levent oğlan", o zamanın tayfası içinde hep bulunan, iri yarı, yakışıklı, üstün bir gemiciydi. Mürettebatın gözdesi, geminin maskotuydu.

41 Kitapta yer yer mavi ceketliler deyimine raslanıyor. Bu deyim toplu olarak denizciler için, hem tayfa hem de subaylar için kullanılmıştır. Gemicinin de subayın da üniforması mavi renkteydi.

42 Kıç güvertesi ya da kıç kasarası, subayların ve gemi komutanının kamaralarının bulunduğu yerdi. Tayfa buraya ancak çağırıldığı takdirde sokulabilirdi.

43 Tukan, Amerika kıtasının tropikal kuşağında yaşayan, meyve yiyerek beslenen, çok büyük ve hoş renkli gagası olan bir kuştur. Guguksular takımının ağaçkakanlar familyasına giren bu iri gagalı kuşun boyu 60 cm. kadardır.

44 Yelkenleri, serenleri v.b. yerlerine çekmek ve indirmekte kullanılan halatlara genel olarak kandilisa denir. Sereni yelken açmak üzere yerine kaldırmakta kullanılan palangaya, kandilisa palangası adı verilir.

45 Yunan mitologyasında Musa'larla birlikte adı geçen ve hep birlikte daha çok Eros, Aphrodite ve Dionysos'a eşlik ederken görülen üç kız kardeşe

Kharit'ler denir. Bu üç tanrıçadan Aglaie parıltıyı ve ışıltıyı, Euphrosyne sevinç ve coşkuyu, Thalia da bereketi, bolluğu simgeler. Kharit'ler hem tanrıların hem de insanların yüreğine neşe salarlar, ezgiler söylerler. Her çeşit sanat çalışmasını esinleyen, koruyan, yaratıcılık doğuran tanrıçalardır.

46 Yangın, filika indirme, gemiyi terketme, denizden adam çıkarma, yara alma, karartma gibi olay ve durumlar sırasında anında müdahale amacıyle gemi adamları arasında yapılan nöbet dağıtımına denizcilikte role denir. Kimin hangi durumda ne iş yapacağını saptayan görev cetveline de role cetveli denir. Buna gemi mürettebat kütüğü de denebilir.

47 Burada Âdem ile Havva'nın Kutsal Kitap'ta anlatılan hikâyesine değiniliyor. Yılanın sinsice sunduğu yasak meyveyi tatmadan önce Cennet'te masum ve lekesiz bir hayat süren Âdem ile Havva, elmayı yiyerek iyi ile kötünün farkına varırlar, böylece de Cennet'teki mutlulukları son bulur. Bak: Tevrat'ın birinci cüzü.

48 Bak: 47. Âdem'in Cennet'te bilgi ağacından yemeden önceki hali Billy'nin genel haline benzetiliyor: Ayırdedici bilgi sahibi değil, ama ruhça mükemmel, niyetleri tertemiz, çocuk gibi bir insan.

49 Bak: 47 ve 48. En başından beri var olan, kuşaktan kuşağa, soydan soya devralınan ezelî günah. İnsanoğlunun saflıkla, masumlukla yetinmeyip bilgiye varmak, böylece Tanrı katına çıkmak için çabalayışı, kendi yaradılışında yatan peşin günahtır.

50 Kabil, Âdem'le Havva'nın en büyük oğullarıdır. Kutsal Kitap'a göre kardeşi Habil'i öldürmüş, hayatı boyunca kaçak ve serseri olarak yaşamaya mahkûm edilmiş, ömrü gurbet ellerde geçmiştir. Önceleri Kabil de kardeşi Habil gibi çiftçiydi. Kardeş katili olduktan sonra yurdundan oldu, oradan oraya dolaşarak yaşadı. Sonunda Cennet'in doğu yanında Nud denen yerde kendi soyunun yaşadığı lânetli bir şehir kurdu.

51 Marcus Valerius Martialis (40-102), veciz yergi şiirleriyle tanınan Roma'lı şair. Buradaki dizeler, *Vecizeler* adlı 4. kitabının 5. bölümünden alınmıştır.

52 Caspar Hauser (1812-1833), 1828'de esrarengiz bir şekilde Almanya'nın Nürnberg kentinde yarı kaçık bir durumda ortaya çıkarak bütün dünyanın ilgi ve dikkatini üzerine çekmiştir. Bazı tuhaf belgeler göstermiş ve hayatını bir hücrede mahpus olarak geçirdiğini ileri sürmüştür. Soylu bir ana babadan doğduğuna inanılan Hauser kısa zamanda toplum gerçeğini kavramağa başlamış, zekâsı ilerlemeler kaydetmiştir. Baden dükünün ilk karısından doğma oğlu olduğunu sananlar tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Kişiliği üzerine çok şey yazılmış olan Hauser, Jacob Wassermann'ın *Caspar Hauser* adlı romanının konusudur.

53 Nathaniel Hawthorne (1804-1864), Melville'in yakından tanıdığı ünlü Amerikalı roman ve hikâye yazarıdır. Melville'in ilk yazarlık yıllarında onun etkisi altında olduğu düşünülebilir. Burada sözü edilen hikâye, Hawthorne'un *The Birthmark* adlı yapıtı olsa gerekir. *The*

*Birthmark* Türkçe aşağı yukarı "Doğuştan Gelme Kusur" diye karşılanabilir.

54 Fransız Direktuvar yönetimi, Konvansiyon'dan sonra iş başına geçen ve Napoléon Bonaparte'ın yaptığı darbeyle 1799'da ortadan kalkana kadar 4 yıl süren, "burjuva cumhuriyeti" denebilecek bir rejimin adıdır. Beş kişiden oluşan direktörler kurulu, tüm yürütme yetkisini elinde bulundururdu.

55 "İngiltere her İngilizden görevini yapmasını bekler," şeklinde Türkçeleştirilebilecek olan bu slogan halk kitleleri içinde geniş yaygınlık kazanmıştır.

56 Üç ambarlı ve karakalar için madde 20'ye bakınız. Demir yerleri, gemilerin üslendikleri yatak yerleri demektir.

57 Bilindiği gibi İngiliz ve Fransız bayraklarında renkler ortaktır. İngiliz bayrağı üzerindeki kıraliyet arması kaldırılınca bayrak, Fransız devrimcilerinin bayrağına benzeyecektir.

58 Charles Dibdin (1745-1814), İngiliz şarkı yazarı ve tiyatro prodüktörü.

59 Amiral Horatio Nelson yönetimindeki İngiliz donanması, Fransız donanmasını 1798'de İskenderiye yakınında Abukir'de bozguna uğratmış, 1805'te ise Cebelitarık açıklarındaki Trafalgar mevkiinde Fransız-İspanyol müttefik donanmasını yoketmeyi başarmıştır. Kopenhag kuşatması: 1807.

60 Tanınmış İngiliz şairi Alfred Lord Tennyson'un (1809-1892), Wellington'un 1852'de ölümü üzerine yazdığı ağıtın baştan 7. dizesi şöyle: "Dünyamız var olalı gelmiş geçmiş en büyük denizci".

61 İspanya kıralı II. Felipe'nin kardeşi olan Avusturya'lı Don Juan, Türklere karşı yapılan İnebahtı deniz savaşında (1571) Kutsal Avrupa Donanması'nı yöneten başkomutandır. Kaptanı Derya Uluç Ali Paşa'yı bozguna uğratmıştır. Cenova'lı amiral Andrea Doria (1468-1560), Cenova'yı Türklerden kurtaran büyük denizcidir. Maarten Van Tromp (1597-1653), Hollanda'nın İngiltere, İspanya ve Portekiz'e karşı denizde sürdürdüğü mücadelede Hollanda donanmasına komutanlık ederek ülkesinin özgürlüğe kavuşmasında önemli rol oynamıştır. Jean Bart (1651-1702) bir Fransız deniz kahramanıdır. Hollandalılara karşı gönüllülerden kurulu bir filoya komuta etmiş (1686-1697), serüven tutkusu, denizciliği, kahramanlığı dillerden düşmemiştir. Amerikalı deniz kahramanı Stephen Decatur (1779-1820) Trablus korsanlarına karşı giriştiği savaşlar (1803-1804) ve 1812 savaşında İngiliz gemilerine karşı kazandığı parlak başarılar sayesinde yücelmiş bir denizcidir.

62 Monitor, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında kullanılmış, sığlarda da seyredebilen, basık güverteli, orta büyüklükte bir cep zırhlısıdır. İlk monitoru Amerikan iç savaşında kuzeyliler inşa etmiştir. 1200 tonluk olan bu ilk monitorun benzerleri, bütün deniz kuvvetleri tarafından çok geçmeden yapılmıştır.

63 Jeremy Bentham (1748-1832), faydacılık öğretisini kuran İngiliz düşünü-

rü, hukukçusu ve siyasal kuramcısıdır. Öğretisi bütün batı dünyasında yankılar uyandırmıştır.

64 Wellington dükü (1769-1852), tanınmış İngiliz generali, ordu komutanı ve devlet adamıdır. Hindistan'da kazandığı çeşitli askerî başarılardan sonra 1805'te İngiltere'ye dönmüş ve şövalyelik mertebesine çıkarılarak 1806'da Parlamento üyeliğine alınmıştır. 1808'de Portekiz'i Fransa'ya karşı ayaklandırarak İberya savaşlarını başlatmış, bu savaşlarda İspanyol, Portekiz ve İngiliz kuvvetlerine komuta etmiştir. 1813'te Fransızları Pireneler'in ötesine atmış, 1813 sonlarında Güney Fransa'ya girmiştir. Napoléon'un Elbe'den dönüşünden sonra müttefik kuvvetlerin komutanlığına getirilmiş, Prusya generali Gebhard Blücher'in desteğiyle 1815'te Napoléon'a karşı Waterloo'da zaferlerin en büyüğünü kazanmıştır. 1842'de ömür boyu süren İngiliz orduları başkomutanlığı rütbesine yükseltildi. 1834-35 ve 1841-46 yıllarında dışişleri bakanlığında bulundu. Askerî güce dayalı aristokrat bir düzenin sözcülüğünü yaparken demokratik kurumlara karşı çıktı. Wellington adı İngiltere'nin en üst düzeyindeki aristokrat ailelerinden birine işaret etmektedir. Nelson adı daha ortalarda bir aileyi düşündürür.

65 Alfred Lord Tennyson, bak: 60.

66 William Murray Baron Mansfield (1705-1793), tanınmış İngiliz hukukçusu, Parlamento üyesi, 1756-88 arası adalet bakanı, İngiltere başsavcısı.

67 Kıç güvertesi subayların ve kurmayın bulunduğu yer olduğundan üst rütbeliler kastediliyor.

68 Edward Fairfax Vere adını Melville'in amaçlı olarak seçmiş olması gerekir. Fairfax, adaletin koruyucusu, uyumun ve dengenin yaratıcısı anlamını taşıyor. Vere ise gerçek, doğru demek. Bunların ikisi de Lâtinceden gelme sözlerdir. Eğer kitapta kullanılan adların birer simge olarak değerlendirmesi yapılacak olursa, Billy Budd adını da düşünmek yerinde olur. "Billy" İngilizcede arkadaş, yoldaş, can dostu, ya da kardeş anlamlarına geliyor. "Budd" ise tomurcuk demek olan *bud* sözünü çağrıştırmaktadır. *Bud* yerine göre toy, körpe gibi anlamlara gelir.

69 İngiliz amirali George Brydges Baron Rodney (1719-1792), Antiller Denizi'nde Dominica mevkii açıklarında 1782'de Fransız amirali De Grasse'ı bir deniz çarpışmasında bozguna uğratmıştır.

70 Andrew Marvell (1621-1678), metafizik şiirleriyle, tanınmış bir İngiliz şairidir. 1659'da Parlamento üyesi olan Marvell, zamanının en önde gelen hicivcilerindendir. Canlı nükteleriyle de tanınan şair, bireysel özgürlükleri savunmuştur.

71 Ed, Kaptan Vere'in birinci adı Edward'ın kısaltılmış şekli oluyor.

72 Aldığı unvan "Sir" ile birlikte Amiral Horatio Nelson. O zaman bir vikonttu.

73 Filâsa için bak: 17. Halat kolu içindeki tek tek sicim ya da tellere, savlo kalınlığında iplere, mürnel kollarına filâsa denir. Savlo, gemilerde göndere bayrak çekmede kullanılan ipe verilen addır. Birlikte bükülmüş iki, üç, dört filâsadan yapılma ince halata mürnel denir.

74 Eski deniz savaşlarında birbiriyle çarpışan gemiler arasında borda mesafesinin iyice azalıp gemilerin borda bordaya gelmelerine rampa denirdi. Rampa edildiği zaman, silâhla donatılmış rampacılar düşman gemisine atlar ve göğüs göğüse çarpışma başlardı. Rampacılar savaş gemilerinde ayrı bir takımdı. Kendilerine özgü ucu kıvrık, kısa kılıçlar kullanırlardı. Bunlara rampa ya da rampacı kılıcı denir. Gemiden gemiye elde kılıç atlamağa rampa kılıç saldırma denmektedir.

75 Tecumseh (1768-1813), Shawnee kızılderililerinin reisi, Batı Amerika kızılderili birliğinin başkanıdır. A.B.D.'li beyazların kızılderililerle anlaşma önerilerini reddetmiş, 1812 savaşında İngilizlerle birleşerek Amerikalılara karşı büyük kuvvetlere kumanda etmiştir. 1812 savaşında hayatını kaybeden Tecumseh, Amerika tarihinde ünü en çok parlayan büyük kızılderili reislerinden biridir.

76 Papalık Komplosu diye bilinen gizli tertip, 1678'de İngiltere'de Katoliklerin Kıral II. Charles'ı öldürerek hükümeti Roma Kilisesi adına kontrol etmek üzere hazırladıkları suikast plânıdır. Bu hazırlığın önderliğini Dr. Titus Oates yapmıştır.

77 Titus Oates (1649-1705) bir Anglikan papazıdır. Papalık Komplosu'nun önderi olan bu adamın hayatı entrika ve skandallarla doludur. Onun yüzünden bütün İngiltere'de Katoliklere karşı bir nefret dalgası esmiş, çok sayıda Katolik tutuklanmış, kovalanmış ve ağır ceza görmüştür. Dr. T. Oates'un yıldızı bir süre parlamış; Oates 1685'te yalancılık ve sahtekârlıkla suçlanarak mahkûm edilmiş, kırbaçlanarak hapsedilmiştir. III. William'ın yönetimi altında serbest bırakılmıştır.

78 Frenoloji, insan karakterini ve zihin fonksiyonlarını kafatasının dış yapısına bakarak inceleyen eski bir bilim dalıdır. Eskiden ilm-i kıhıf denirdi. Bundan başka, bireyin zihin yeteneklerinin ayrı ayrı yetilerden, ayrı ayrı ünitelerden oluştuğunu ve bunların her birinin beyinde belirli bir yerde bulunduğunu, büyüklüğünün de dışa vuran yetenekle orantılı olduğunu savunan öğretiye frenoloji denir. Karşılaştırmalı ruhbilim dalındaysa frenoloji, insan ve hayvanda zihnin ve zihin faaliyetinin incelenmesi demektir.

79 Role cetveli için madde 46'ya bakınız.

80 Baltimore, A.B.D.'nin doğu kıyısında, Atlantik'e bakan bir liman kentidir. Maryland eyaletinde yer alan Baltimore'un nüfusu bugün bir milyonun üzerindedir.

81 Zulüm ve mutlak istibdatın simgesi sayılan Bastille kalesi, Paris'teki tarihi devlet hapishanesinin adıdır. Eskiden Paris şehrinin kapılarına hakim olduğundan stratejik önemi vardı. 14 Temmuz 1789'da cephane ele geçirmek amacında olan saldırgan bir güruhun eline geçti. Böylelikle bu hareket, Paris halkının Fransız Devrimi'ni başlatan ilk adımı oldu. 14 Temmuz tarihi cumhuriyetçi Fransa'da ulusal bayram ilân olunmuştur.

82 Adları "kapıp kaçanlar" anlamına gelen Harpya'lar kadın yüzlü, kanatlı, sivri pençeli yırtıcı kuşlardır. İki tane olarak gösterilir. Birinin adı Kasırga, öbürününki ise Bora'dır. Harpya'lar küçük çocukları kaparlar ve

ölülerin ruhlarını Hades'e götürürler inancı yaygındır. Daha çok Trakya kaynaklı efsanelerden Yunan mitologyasına geçmiştir.

83 Luis de Camoens, ya da Camoes (1524-1580), Portekiz edebiyatının en önde gelen şahsiyeti sayılır. Fas savaşlarına asker olarak katılmış ve bir gözünü kaybetmiş olan Camoes, Afrika'dan dönüşünde hapse atılmıştır. Daha sonra Vasco da Gama'nın yolunu izleyerek Hindistan'a gitmiş ve bu yolculuğu *Os Lusiadas* adlı tanınmış destanının konusu yapmıştır. *Os Lusiadas* Portekizlilerin ulusal destanı, Portekiz edebiyatının en önemli epik yapıtıdır. *Os Lusiadas*, Lussus'un oğulları, yani Portekizliler anlamına gelir. Kitap 1572'de tamamlanmıştır.

84 Bunker Hill, Amerikan kolonilerinin İngiltere'ye başkaldırdıkları kurtuluş savaşlarında önemli yeri olan çarpışmalardan biridir. 17 Haziran 1775'te Amerikalı milis kuvvetleri Boston şehrini kuşatınca, çıkartma yapan İngiliz birlikleriyle Amerikalılar Bunker Hill mevkiinde şiddetli bir çarpışmaya girişmişlerdir. İngilizlerin üçüncü saldırısı Amerikalıları mevkilerinden ricata zorlamışsa da, İngilizler kuşatmayı parçalamayı başaramamışlardır.

85 Gabya pruva için madde 1'e bakınız. Baş direğinin üst seren ve yelkenlerine gabya pruva, burada görevli olan gemicilere gabya pruva adamları denir.

86 İstinga etmek: yelkeni serene sararak kaldırmak. İstinga: bu işte kullanılan urgan.

87 Cunda yelkenleri, yumuşak havalarda dörtköşe ana yelkenlerin yan tarafına, seren cundasına açılan hafif yelkenlere verilen addır. Bu yan yelkenlerine aşağıdan yukarıya doğru, iskopomar yelkeni, kordelisa yelkeni ve kordeliçin yelkeni adları verilir.

88 Bazı ana yelkenlerin rüzgârüstü uskuta yakasını kontra mataforaya bağlayan halatlara ve bu yelkenlerin kontrayle tutturulan yakalarına kontra denir. Uskuta, yelkenlerin alt köşelerine bağlanarak rüzgârdan en iyi faydalanacak biçimde idarelerini sağlayan halat ve palangaların genel adıdır. Yelkenin rüzgârüstü uskuta yakası kontra tabir edilir. Bir geminin yelkenlerinin durumuna göre izlediği rota yönüne de kontra adı verilir. "Kontralar sancakta" terimi örneğin, seyirdeki yelkenlide rüzgârın sancaktan alınması demektir.

Tiramola etmek, yelkenlide rüzgârı bir bordadan öbür bordaya almak için uskutaları ayarlamak, kontraları öbür bordaya geçirmek demektir. Buna seren kavança etmek de denir. Uskutaları kavança etmek, tiramola çevirirken uskutaları bir bordadan öbür bordaya geçirip geminin rüzgâra göre yönünü değiştirme manevrasının adıdır.

89 Yelken donanımındaki bütün hareketli halat ve iplere toplu olarak selviçe denir. Bunun içine prasyalar, uskutalar, camadan ve kargafunda gibi elemanlar girer. Bunun tersi sabit donanımdır.

90 Yelkenci dilinde fora koyvermek, çözmek, salıvermek, bırakmak anlamına bir komuttur. Fora yelken, fora halat gibi tabirler vardır. Aganta ise

çekilen veya salınan bir halatı elde tutup koyvermeme, yısa veya laçka edilen gemi halatını elde zaptetme demektir. Yısa, halatı çekmek; laçka, boşaltmak ya da koyvermek anlamına gelir. Demir yısa veya laçka edilir, "Yısa kürek!" diye komut verilir.

91 Yelkenlilerde üst güverte ve köprü üstlerinin kenarlarına çakılı punteller ve bu punteller arasına gerili halat veya demir çubuklardan meydana gelen korkuluğa vardavele adı verilir. Geniş anlamda vardavele, tutunacak ip demektir. Vardavelelere ayaklık yapmak üzere dikine bağlanmış sabit veya hareketli kısa parmaklıklara puntel denir.

92 Agamemnon, Sir Horatio Nelson'un komutanlık ettiği amiral gemilerinden birinin adıdır. Aynı zamanda eski Yunanistan'da Mykene kıralı Agamemnon'un da adıdır. Kırallar kıralı Agamemnon, gemileriyle Anadolu'ya çıkıp Truva'ya saldıran Akhaların komutanıdır. İlyada destanının önde gelen kişilerindendir.

93 Benjamin Robert Haydon (1786-1846) bir İngiliz ressamı ve yazarıdır. Wordsworth ve Keats gibi tanınmış İngiliz şairlerinin hayranlığını kazanmış olan Haydon daha çok tarihî konular işlemiştir.
Ofort, bir bakır plâkanın kezzap etkisinde bırakılması yoluyle elde edilen ıstampalara verilen addır. Metal üzerine oyma gravürlerde bu teknik kullanılır.

94 Rampacı için madde 74'e bakınız.

95 Kheiron, Yunan mitologyasında Kentaur'ların en iyisi, en ünlüsü, en bilginidir. Kheiron adı, el demek olan *kheir* sözünden gelir. Gerçekten de eli her şeye yatkındır. Bir doğa adamı olan Kheiron, doğadan aldığı derslerle Herakles, İason, Asklepios, Akhilleus gibi yiğitler yetiştirmiştir. Tanrı Apollon bile ondan ders almıştır. Yanlışlıkla Herakles tarafından yaralanan Kheiron'un, ölümsüzlüğünü Prometheus'a devredip acılar içinde öldüğü anlatılır. Ölünce Zeus onu gökyüzüne, yıldızların arasına göndermiştir.

96 Akhilleus Yunan mitologyasında en çok sözü edilen kişidir. Homeros'un İlyada destanı aslında Akhilleus'un destanı sayılır. Deniz tanrıçası Thetis ile kıral Peleus'un oğlu olan yarı tanrı Akhilleus, Akhaların en büyük kahramanı, Truva savaşının başarı ve başarısızlık şansını elinde tutan en büyük yiğittir. Akıllara sığmaz bir gücü ve öfkesi vardır. At adam Kheiron'un en yetenekli öğrencisidir. Billy Budd'la Akhilleus arasında bir ilişki kurulması raslantı sonucu olamaz.

97 Dalgaları bordadan alan seyir halindeki bir geminin sert hareketlerle bir sancağa bir iskeleye yatıp kalkmasına denizcilikte yalpaya düşme denir. Yalpa etmek, yalpa yıkmak, yalpa basmak, yalpa vurmak deyimleri de kullanılır.

98 Gemi rolesine göre aynı sofrada yemek yemek üzere ayrılan yedi ilâ dokuz kişilik takıma sofra adı verilir. Böyle takımlara ayrılmış olan erlere denizcilikte sofra erleri denir.

99 Bir savaş gemisinde topların bir bölümünün birarada oluşturdukları herhangi bir atış gücü ünitesine ve bu ünitenin kapladığı alana batarya

denir. Batarya, savaş gemisinde borda topları ve bunların bulunduğu güverte parçasının adıdır. Aynı bordadan atış yapan topların tümüne birden borda bataryası denir. Sancak bataryası, iskele bataryası gibi terimler sık sık duyulur.

100 Ann Radcliffe (1764-1823) tanınmış bir İngiliz kadın romancısıdır. Gotik romans denen gizemcilik geleneğinde önemli yeri vardır. Doğaüstü güçlerle ilgili esrarengiz konulara eğilmiş, okuyucuda korku ve dehşet tepkileri uyandıran sahneler anlatmıştır. Walter Scott üzerinde büyük etkisi vardır. *Udolpho'nun Esrarı* adlı kitabı, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İngiltere'de tutulmuş olan Gotik romans türünün güzel örneklerindendir.

101 Yunus peygamber, Tanrı'nın Ninova'ya gitmesi yolunda verdiği buyruğu dinlememiş, bu yüzden deniz yolundan Tarsus'a kaçarken büyük bir fırtınaya yakalanmış ve fırtınanın onun uğursuzluğu yüzünden olduğuna inanan gemiciler tarafından denize atılmıştır. Hazreti Muhammed'e göre Allah'ın en sevgili elçilerindendir. İslâm inanışına göre, Hindistan'dan kalkıp Yunus için gelen kocaman bir balina onu yutmuştur. Allah'ın emri üzerine balina Yunus'u sadece korumak için yutar. Birçok gün balinanın içinde kalan Yunus sonunda bir kıyıya bırakılır. Batıda Yunus efsanesi değişiktir. Yukarıda ilk cümlede belirtildiği gibi onun uğursuzluğuna inanılır. Denizci inanışına bakılırsa, gemide başa gelen talihsizliklerin, aksiliklerin sorumlusu Yunus'tur. Gemiciler eskiden din adamlarına Yunus gözüyle bakarlar, denizde uğursuzluk getirdiklerine inanırlardı.

102 Sir Edward Coke (1552-1634), İngiliz hukuku tarihinde en önde gelen araştırmacılardan biridir. İngiliz hukukuna geniş kapsamlı açıklamalar ve yorumlama yöntemleri getirmiş olan Coke, kıralla sürekli biçimde çatışmış, Sir Francis Bacon'a karşı çıkmış ve kırallığın hukukî ayrıcalıklarını eleştirmiştir. Medenî hukukun ve hukukta İngiliz geleneklerinin ağırlık kazanması ilkesinin yılmaz savunucusudur. En önemli yazıları "Raporlar" ve "Kurumlar" adlı araştırmalardır. Sir William Blackstone (1723-1780) da tanınmış İngiliz hukukçularından biridir. "Açıklamalar" adlı çalışması İngiltere ve A.B.D.'de hukuk öğretimi ve hukuk anlayışını geniş ölçüde etkilemiştir. Her iki hukukçu da bugünkü İngiliz ve Amerikan hukukunun kurucularından sayılır.

103 Jean Calvin (1509-1564), Hıristiyanlıkta Calvincilik mezhebinin kurucusu ve kilisenin büyük reformcularından biridir. *Hıristiyan Dininin Kurumları* adlı kitabında iskolâstik anlayışın uzağında kalan bir hümanizmayı savunmuş ve gerçeğe ulaşmanın tek yolunun İncil ve özellikle Tevrat olduğunu ileri sürmüştür. İnsan kaderinin doğumdan önce Allah tarafından tespit edilmiş olduğu görüşünü benimsemiş, insan bu dünyada nasıl bir hayat sürerse sürsün, sonunda kaderini değiştiremeyeceği görüşünü savunmuştur. Melville, Platon'un tanımladığı "doğal soysuzluğun" Claggart'ta bulunduğunu söylüyor. Bu tanım Melville'e göre Calvincilik kokmakla birlikte, Calvin'in ileri sürdüğü gibi tüm insanlığı

kapsamamakta, ancak Platon'un dediği gibi tek tek bireylere uygulanabilmektedir.

104 Hazreti İsa'nın havarilerinden Paulus'un Selânik'lilere hitaben yazılı hadis anlamındaki ikinci mektubunda, "alçaklık muammasından" sözedilir. Dünyada bir alçaklık ilkesinin varlığı, doğada bir şeytaniyet ve çarpıklık unsuru kabul edilir. Melville burada, Claggart'ın soysuzluğunun doğada yeri olan bir soysuzluk türü olduğuna işaret ediyor.

105 Bu başlık, Milton'un *Kayıp Cennet* adlı manzum destanının IV. kitabından alınmıştır. İnsanı ele veren gammaz Şeytan, Cennet'e yaklaşırken büyük eziyet içindedir, "Yüzünde saklı bir öfke, kıskançlık ve çaresizlik" okunur. John Milton (1608-1674), İngiliz edebiyatının en büyük epik şiiri kabul edilen ve 10 kitap halinde yayınlanmış olan *Kayıp Cennet*'in yazarıdır. 1667'de yayınlanmış olan bu büyük eser, Şeytan'ın Tanrı'ya başkaldırmasını ve Âdem'le Havva'nın hikâyesini konu alır. Milton bu eserde dünyada var olan kötülük ilkesini açıklamağa çalışmıştır. Kötülüğün dünyanın kuruluşunda tohum olarak varlığından sözeder.

106 Chang ve Eng (1811-1874) dünyaca tanınmış Siyam'lı yapışık ikizlerdir. Chang ve Eng adının sağ ve sol anlamını taşıdığı söylenir. Çinli bir babayle Siyamlı bir anneden doğan bu tek yumurta ikizleri, gövdelerinden bitişiktiler. Yürüyüp koşabiliyorlar, hattâ yüzebiliyorlardı. İki kız kardeşle çifte evlilik yaptılar. 1829'da Avrupa'da ve A.B.D.'de dolaşarak bütün dünyaya tanıtılan Chang ile Eng, daha sonra Amerikan vatandaşlığına geçmişlerdir. Rosa ve Josepha Blazek (1878-1922) adlı yapışık ikizler, Chang ile Eng'i izleyen ikinci çifttir. Bunlar Bohemya'da dünyaya gelip Chicago'da ölmüşlerdir.

107 Talûd, Musa'dan sonraki İsrail kırallarındandır. Bilgisi, yetenekleri ve güzelliğiyle tanınır. Talûd ile Davud'un ilişkisi Tevrat'ta Samuel'in birinci kitabında hikâye edilmiştir. Önceleri çobanlık yapan Davud, kıral Talûd'un yanına alınmış, onun silâhlarını taşımakla görevlendirilmiştir. Güzel çalgısıyle Talûd'u büyülediği anlatılır. Ad ve Samud kavimlerinden olan dev Callud, kıral Talûd'a saldırınca Davud onunla dövüşür ve onu sapanıyle öldürür. Talûd'un kızı ile evlenen ve kıralın saltanatına ortak olan Davud, İsrail halkının sevgisini de kazanınca Talûd onu kıskanır ve öldürmek ister. Davud kaçar ve uzun süre dağlarda saklanır. Aradan zaman geçer, kıral Talûd sonunda Callud'un kavmi Filistinlilere yenilir ve başı kesilerek bir kazığa geçirilir. Bunun üzerine Davud Yuda kıralı ilân edilir. Davud'un İslâm mutasavvıfları indinde büyük önemi vardır. Peygamber olduğu kabul edilir. Melville burada Claggart'ın Billy'ye duyduğu kıskançlığın Talûd'un Davud'a duyduğu kıskançlıktan da derinde yatan bir korkudan ileri geldiğini söylemektedir.

108 5 Kasım 1605'te İngiliz Parlamentosu'nun açılış gününde Kıral I. James ile Parlamento'yu havaya uçurmak amacıyle Katoliklerin hazırladığı suikast tertibine İngiliz tarihinde "Barut Komplosu" adı verilir. Lordlar Kamarası'nın altında bulunan bir mahzene bu iş için 36 barut fıçısı yerleş-

tirilmiştir. Suikast teşebbüsü adsız bir mektup sayesinde açığa çıkarılmış ve Guy Fawkes adındaki bir asker, mahzene girerken suçüstü yakalanmıştır. Komplonun diğer sorumluları da kısa zamanda ele geçirilmiş, çok sayıda Katolik ceza görmüştür. Guy Fawkes'un adıyle anılan bu komplo, İngiltere'de Katoliklerin haklı davasını baltalamış, Katoliklere zarar veren yeni kanunların hazırlanmasına yol açmıştır. Guy Fawkes adı genel olarak alçak bir suikastçıyı hatıra getirir.

109 Bir gemide baştan kıça uzanan ana güvertelerden en üstte olanına rüşvet güverte veya kontra güverte denir.

110 Serenlik, en üst güverte olan rüşvet güvertenin yedek serenlere ayrılmış bölümüdür. Burası, pruva ile grandi direkleri arasındaki alandır. Kullanılmayan seren, çubuk ve bastonlar, çeşitli halatlar buraya konur. Poca rüzgâraltı demektir. Orsa ise rüzgârüstü anlamına gelir.

111 Böyle bir savaş gemisinde, belirli vardiyalara ayrılmış olan tayfanın nöbette olmadığı zamanlar dolaştığı yerler de aşağı yukarı belliydi. 800-1200 kişilik mürettebatı olan bir kalyonda tayfa ister istemez takımlara, bölüklere ayrılırdı. Baş kasara adamları bir ekip oluştururlar ve örneğin mizana gabyarlarından birini, ya da bir rampacı erini aralarında görmekten hoşlanmazlardı.

112 Eskiden yelkenli gemilerde çarmıkları küpeşte dışında bir yere tutturmak ve böylece direklerin desteğini artırmak amacıyle güverte düzeyinde bordalardan taşırılarak dışa yerleştirilen enli ağaçlara ve bu ağaçların oluşturduğu küpeşteler dışında kalan küçük sahanlığa palaserte adı verilirdi. Çarmıklar, serenleri ve gabya çubuklarını dikey tutan tel halatların genel adıdır. Bunlar direk tepelerinden iki yana doğru küpeştelere kadar uzanır ve çift halattan oluşur.

113 Ağaçtan yapılmış yuvarlak ve iki tarafı şişkin, üç delikli dilsiz makaralara boğata denir. Boğataların çevresi, kullanılacağı yere göre halat veya demir sapan oturacak şekilde olukludur. Karşılıklı olarak iki tanesinin deliklerinden halat donatmak veya palanga gibi kullanmak suretiyle eski yelkenli gemilerde çarmıkların başı alınırdı.

114 Çarmık için madde 112'ye bakınız. Sert havalarda direkleri pekiştirmek için kullanılan ek çarmıklara kontra çarmık denir.

115 Yelkenli gemilerde direk çubuklarını iki yandan tutan ve kıça doğru eğik olarak gerili halatlara patrisa adı verilir.

116 Çarmıkları germek ve istenilen durumda tutmak için boğata veya makaraların gözlerinden dolanan halata filâdor denir.

117 Donanmada, gerektiğinde karaya çıkarılarak karada çarpışabilen, tüfekle donatılmış deniz erlerine eskiden silâhendaz adı verilirdi.

118 Eskiden kırbaç cezalarının türleri ve dereceleri vardı. İşlenen suça göre kırbaç sayısı ve cezanın verileceği yer değişirdi. Topa bağlanarak kırbaçlanma, kırbaç cezalarının en ağırlarındandı.

119 Grandi direğinin en alt serenine ve buna açılan yelkene mayıstra adı verilir. Grandi, baştan ikinci direğin adıdır.

120 Denizcilikte kavelâ, halat kollarını birbirinden açmak için kullanılan demirden, büyücek bir bızdır. Halatların birbirine eklenmesinde, filâsaların örülmesinde kullanılır. Buna mürnel çivisi de denir. Mürnel iki kollu ince bir halattır. Gemilerde sancak çekmek veya işaret kaldırmakta kullanılan bir, bir buçuk burgatalık ince halata savlo denir. Mürnel ve savlo için madde 73'e bakınız. Burgata halatların kalınlığını anlatmakta kullanılan bir birim olup yaklaşık bir pus, yani bir parmak kadar sayılır.

121 İngilizlerin eskiden 21 şilin değerinde olan altın parasına Gine ya da İngiliz denir. Gine'den getirilen altından basılan bu tarihî sikke 1663'ten 1813'e kadar çıkarılmıştır.

122 Gemi teknelerinin iç yüzeylerine, borda kaplamalarının iç yanlarına alabanda adı verilir. Alabanda terimi bordanın karşıtıdır. Küpeştelerin güverteye bakan iç yüzeylerine de alabanda denir. Alabanda etmek, dümeni son kertesine kadar sancağa veya iskeleye çevirmek anlamını taşır.

123 Durgun suyun yüzünü kırıştıran ilk rüzgârla beliren çırpıntıya denizciler sağnak der.

124 Antik Çağ Yunan dünyasının en ünlü kâhinlik tapınağı, düşünme ve vecde dalma yerlerinin en tanınmışı Delphoi'dir. Gelecekten haber soranlar tanrı Apollon'un egemen olduğu bu tapınağa giderlerdi. Sorularını oradaki bir kâhin kadına sorarlar ve günlerce, bazan haftalarca cevap beklerlerdi. Cevaplar çoğunlukla bulanık, birden çok anlamlı, bilmece gibi olur, ayrıca bir yorum isterdi. Ege'de Delos Adası üzerinde bulunan Delphoi tapınağı, Boğazlar'dan başlayarak bütün Ege ve Akdeniz kıyılarını saran Apollon'un bilicilik merkezlerini gölgede bırakmıştır. Tanrı söz ve buyrukları buradan insanlara Homeros destanlarının vezniyle aktarılırdı.

125 Gemi omurgasının alttan yukarı doğru kıvrılan baş ve kıç bölümlerinden her birine ve güvertede bu omurga bölümüne raslayan burun ve kıç yöresine bodoslama denir. Denizcilikte bodoslama ayrıca cepheden, ön taraftan anlamına yön de gösterir. Örneğin kıç bodoslaması, kıça dik veya dike yakın yönde demektir. Bazan bodoslama yerine omuzluk terimi de kullanılır. Omuzluk, gemilerde baş ve kıç kısımların her bir yanı demektir.

126 Burası Shakespeare'in *Macbeth* oyununda 5. perde, 5. sahneden alınmıştır.

127 Adı "yukarıda giden" demek olan Hyperion'un dünyanın üzerinde havada dolaştığı düşünülür. Efsanesi yoktur. Bazı metinlerde titan Helios'un sıfatlarından biri olarak geçer. Helios güneşi simgeleyen tanrıdır. Güçlü kuvvetli ve çok yakışıklı bir delikanlı olarak canlandırılır. Hyperion sonraları erkek güzelliğini simgeleyen Apollon ile özdeşleştirilmiştir.

128 Yunan mitologyasında satyr'ler doğayı simgeleyen cinlerdir. Dionysos alaylarında görülürler. Gövdelerinin belden üstü insan, belden aşağısı ise at ya da teke biçimindedir. Uzun ve dolgun bir kuyrukları, at tırnağı biçiminde ayakları, dolgun ve kalkık erkeklik uzuvları vardır. Kırlarda dolaşıp nympha'ların peşine takılırlar. Daha çok plâstik sanatlarda ve

resimde canlandırılmış olan satyr'lerin yüzünde hayvanca duyguların izi görülür.

129 Gemilerde yük, cephane, araç gereç, zahire v.b. koymağa yarayan güverteler altındaki geniş bölmelere ambar, ambarlardan sorumlu olan subaya da ambarcıbaşı denirdi.
Cephanelik ve silâhların bakım, tutum ve gözetimi işlerinin sorumlusu silâhtardı.
Eskiden gemilerde çeşitli işlerin levazımatıyle ilgili görevleri üstlenen assubaylara gemi kâhyası denirdi.

130 Pruva hattı kalyonu, eskiden İngiliz ve Fransız donanmalarında kullanılan ve ağır muharebe gemilerini anlatan bir terimdi. Savaş gemilerinin birbirini borda numarasına göre dümen suyunda izledikleri savaş düzenine esas pruva düzeni denirdi. Gemilerin artarda seyretme düzenindeyken hep birlikte salvo atışı yapmasına pruva hattı atışı adı verilirdi. Pruva hattı seyir düzenine giren gemi sınıfı, 74-120 top taşıyabilen üç ambarlılar, karaka ve kapak denen kalyonlardı. 60 topun altındaki gemiler, pruva hattı savaş düzenine girmezlerdi.

131 Yelken basmak: yelken çoğaltarak birden yol vermek.

132 Yelken doldurmak: dümeni yelkenler şişecek şekilde kullanmak. Yelkenle ilgili çeşitli deyimler vardır. Yelken söndürme: azaltma; yelken körletme: fırtınadan önce yelkenleri istinga etme veya camadana vurma; yelken boğma: arya ederken içine rüzgâr girmesi için el ve kollarla sereni sıkma. Arya: sancağı, yelkeni veya sereni direkten indirme.

133 Gabya mizana, mizana direğinin üst seren ve yelkenlerinin bulunduğu çanaklık yöresinin adıdır. Mizana, üç direkli yelkenlilerde baştan üçüncü direktir. Dört direklilerde en gerideki dördüncü direğe kontra mizana denir.

134 Yakup ve Yusuf peygamberlerden Tevrat'ın Yaradılış'ı anlatan birinci cüzünde sözedilmektedir. Yakup, İbrahim'in soyundan İshak'ın oğlu, İsrail denen Kutsal Topraklar'ın atasıdır. Yakup'un en sevgili oğlu Yusuf, babası iyice yaşlandığı zaman dünyaya gelmiştir. Yusuf'u kıskanan kardeşleri onu yakalayıp Mısır'a yollamışlar ve orada köle olarak satmışlardır. Kana buladıkları kaftanını Yakup'a getirmişler ve babalarını Yusuf'un öldüğüne inandırmışlardır. Yusuf sonraları Mısır'da Firavun'un himmetine nail olmuş, İsrail'e dönerek babasına kavuşmuş, kardeşlerini de affetmiştir. Melville burada Claggart'ın kıskançlığını ve fesat niyetlerini Yusuf'un kardeşlerinde görülen kalleşliğe benzetiyor.

135 Masturi, bir geminin enlemesine en geniş yeridir. Alabandaların (bak: 122) birbirine paralel olduğu yöredir. Geminin kemereler doğrultusunda en geniş uzunluğuna da masturi denir.

136 Evlerde ocağı koruyan çok eski bir Roma tanrıçası olan Vesta'nın tapınağına bakan rahibeler, Roma'nın en yüksek aile kızları arasından seçilir ve ömür boyu kız kalmağa andiçerlerdi. Kutsal ödevlerine herhangi bir şekilde sadık kalmadıkları zaman, canlı canlı yakılarak cezalandırılırlar-

dı. Roma'nın kurucuları Romus ve Romulus'un bir Vesta rahibesinden doğma oldukları ileri sürülür.

137 İncil'in Aziz Luka tarafından İ.S. 63 yılı dolaylarında kaleme alınmış olan "Havarilerin Eyledikleri İşler" başlıklı cüzünün 5. bölümünde Ananias adlı bir adamdan sözedilir. Ananias karısını da suç ortağı yaparak bir toprak parçasını satar ve aldığı paranın bir kısmını sakladıktan sonra geri kalanını havari Aziz Petrus'a getirir. Oysa herkes gibi onun da tam parayı ortaya koyması ve böylece toplanan ortak paradan kendine gereken kadarını alması doğru olacaktır. İlk Hıristiyan cemaatlerinde böyle bir paylaşma düzeni yaygındır. Petrus yalanını Ananias'ın yüzüne vurur, dindaşlarını değil, Allah'ı aldatmağa kalktığını söyler. Bunu duyan Ananias olduğu yere düşer ve derhal ölür. Vere'in Claggart'ın durumunu Ananias'a benzetmesi, onun çok okuyan, örneklerini hep günlük hayatın dışından veren biri olarak tanıtılışına uyuyor.

138 Bazı devletlerde bugün de deniz kuvvetlerinde kurulan borda mahkemeleri denen askerî mahkemelerin uyguladığı kısa ve çabuk yargılama usullerine borda muhakeme usulleri adı verilir. Askerî deniz hukukuna borda hukuku, denizde bir askerî mahkemenin verdiği hükümlere borda hükümleri denir. Bu yüzden, İngilizcede *drum-head court* terimini "borda harp divanı" sözleriyle karşılamayı uygun gördük.

139 Büyük Petro diye de bilinen Rus çarı I. Petro (1682-1725), 1703 yılında Sen Petersburg şehrini kurmuştur.

140 Gemilerde gerektiğinde divan toplantısının yapıldığı iç güverteye divan yeri denir.

141 Eskiden savaş gemilerinde üçüncü kaptan makamında bulunan ve gemiyle gemi bordasının netasına (bak: 167) memur subaylara borda kaptanı denirdi.

142 Gemi güvertesinin omurganın dikine, enlemesine konmuş kirişlerine kemere adı verilir. Bunlar güverteleri destekledikleri gibi, gemi kaburgasını meydana getiren postaları da güçlendirirler. Gemi teknesinin enlemesine duran tutucu parçalarından her birine posta veya ıskarmoz denir. Kemereleri postalara bağlayan ağaç dirseklere kemere paraçolu adı verilir. Ambar ağzı, kaporta gibi boşluklara rasladığından kesilip kısaltılmış olan kemereler için öksüz kemere terimi kullanılır. Omurga doğrultusunun tersine, kemere ya da masturi doğrultusu adı verilir.

143 Gemi kamaralarının, ambarların ve diğer kapalı bölmelerin aydınlatılması ve havalandırılması için kullanılan camlı açmalara kaporta denir. Kaportalar kamaraların tavanında olduğundan bunlara tavan penceresi demek de mümkündür.

144 Lomboz için madde 30'a bakınız. Mazgalların geniş bir alana hâkim olması için yan duvarlarında dışa doğru gittikçe açılarak bırakılan paya, yan duvarlarının dışa doğru açılan eğimine şev denir. Pervaz anlamına da gelir.

145 Eski ahşap savaş gemilerinin daha çok baş ve kıç tarafında kullanılan kısa namlulu bir cins topa kulumbur denir.

146 Yalpa bir denizcilik terimi olarak kullanılır. Bordadan gelen denizler etkisiyle geminin sancaktan iskeleye, iskeleden sancağa yatıp kalkması hareketine yalpa adı verilir. Yalpa etmek ya da yalpaya düşmek deyimleri kullanılır. Yalpa vurmak, şiddetli yalpa için kullanılır. Yalpa yıkmak ya da yalpa basmak ayrı bir hareketi anlatır. Rüzgâr gücüyle yol alan büyük bir yelkenli gemi, rüzgârın ve kontraların (bak: 88) durumuna göre daha çok rüzgâraltına yatarak ilerler. Yalpa hareketi sırasında rüzgâraltına çok yatar, rüzgârüstüne pek yatmaz, ancak doğrulur ve yeniden rüzgâraltına yatar. Geminin böyle daha çok rüzgâraltına yatışına yalpa basmak veya yalpa yıkmak denir. (Yalpa için madde 97'de bilgi verilmektedir.)

147 Sofist, Antik Çağ Yunan dünyasında hitabet, tartışma ve sözle ikna etme ustaları olan düşünür ve bilgelere verilen genel addır. Tartışmalarda her ne pahasına olursa olsun kendi dediklerini kabul ettirme eğilimleri yüzünden çok eleştirilmişler, kurnazca söz kullanmaktan, hazırcevaplıktan, lâf kalabalığından başka marifetleri olmamakla suçlanmışlardır. Somut gerçeklerden kopuk bir akıl yürütmenin ustalarına, akıl yürütme adına akıl yürütenlere sofistler adı yakıştırılabilir. Öte yandan sofistlerin büyük yararlarına, şüpheci oluşlarının yapıcı yönlerine de işaret edilir.

Fıkıh, İslâmın bilginlik dallarındandır. Fıkıhı İslâm hukuku olarak ele almak doğru değildir. Bu söz, bir şeyi gereği gibi iyice anlamak ve bilmek, daha doğrusu idrak etmek anlamını taşır. Tereddütlü konularda İslâmın özüne en uygun olan yorumu yapma sanatına fıkıh denir. Dinde fıkıh sahibi olmak, tikel konuları öze en uygun şekilde yorumlayabilmek demektir.

148 İsyan Kanunu, Ipswich'te bir İngiliz birliğinin ayaklanması sonucu 1689 yılında Parlamento'dan geçirilmiş olan ve askerî disiplin ile askerî mahkemelerin hukuk anlayışına aykırı düşen varlığını onaylayan bir kanundur. Kıral William'a olağanüstü yürütme yetkileri tanıyan bu kanun, o tarihten beri aralıksız yenilenmiş, geçerliğini hiç kaybetmemiştir.

149 Brig, iki direkli, tam serenli ve kabasorta armalı (direk donanımları serenli ve seren yelkenli, yelkenleri dörtköşe olan arma çeşidi), bazan bir randa yelkeni de taşıyan, 500 t ağırlığında, birkaç topu olan uskunadan büyük bir yelkenlidir.

Somers olayı, Melville'in hayatında önemli bir yer tutar. Melville'in *Billy Budd*'ı Somers olayının belgelerinden esinlenerek yazdığını, hattâ önceleri yazarın bu kitaba Somers olayının kurbanlarından Elisha Small'un adını vermeyi tasarladığını ileri süren uzmanlar vardır. Bir okul gemisi olan Somers adlı brigde, 1842 yılında Philip Spencer adındaki stajiyer asteğmenle iki gemici, brigi ele geçirmeğe kalkışmaktan yargılanıp denizde idam edilmişlerdir. Philip Spencer, o zamanki A.B.D. başkanı Tyler'in savaş bakanı olan Spencer'in 18 yaşındaki oğludur. Philip Spencer'in babası idam hükmünün adalete uygun olup olmadığını sonradan araştırmış, fakat donanma araştırma kurulu gemi komutanı Alexander

Slidell Mackenze'nin kararını kesin şekilde onaylamıştır. Spencer'in idamına karar veren borda harp divanında Melville'in kuzenlerinden güverte subayı Guert Gansevoort da bulunuyordu. Bu olay Amerikan kamuoyunu o yıllarda epey meşgul etmiş, bu olaydan birkaç yıl sonra donanma adamlarının haklarını koruyan hukukî müeyyideler getirilmiştir. Somers olayında Spencer'le birlikte asılan iki gemiciden biri olan Elisha Small'un serende asılmadan önce "Yaşasın bayrak!" diye bağırdığı söylenir. Kitabın sonundaki balada Melville önceleri "Elisha Small" başlığını vermeyi tasarlamıştır.

150 İbrahim Halilullah peygamber, İ.Ö. 1263 yılında doğduğu kabul edilen bir İbranî peygamberidir. Kur'an'da adı geçen 24 peygamberden biridir. 100 yaşındayken ikinci karısı Sara'dan İshak adında bir oğlu oldu. Birinci oğlu, karısı Hacer'den doğma İsmail'dir. Tanrı, İbrahim'in imanını sınamak için oğlu İshak'ı kurban etmesini isteyince İbrahim Tanrı buyruğuna üzülerek boyun eğmiş ve tam oğlunu kurban etmek üzereyken gökten bir melek âyân olmuş, böylece İshak kurtulmuştur. Melville, Kaptan Vere ile Billy arasındaki gizli görüşmede İbrahim ile İshak ilişkisini hatırlatıyor. Böylelikle Vere'in kendinin üzerinde bir iradeye boyun eğdiğini belirterek sanki onu yüceltiyor. Ancak unutmamalı ki, İshak'ın durumu bir noktada Billy'den ayrılmaktadır. İshak'ın kurban edilişi son anda gerçekleşmemiş, oysa Billy gerçek anlamda feda edilmiştir.

151 Gemilerde halat, filika, direk, seren, matafora, iskeleler, yelken, ırgat işleri ve demirlerle ilgili işlerle yükümlü olan ve erlerle çavuş, assubay ve kıdemli başçavuşlardan oluşan uzman gemici sınıfına porsun denir. Matafora (bak: 88), bordadan dışarı uzatılarak filika, borda iskelesi, gemi çapası gibi donanımı asmak, mayna ve virasını kolaylıkla yapmak için kullanılan güverte elemanıdır.

152 "Alesta vardiya!" komutu, "Nöbet devralmaya hazır ol!" anlamına gelir.

153 Eskiden büyük savaş gemilerinde rüşvet güverteden (bak: 109) başlayarak aşağı doğru beşinci kat güverteye tavlun, onun altındakine de kontra tavlun adı verilirdi. Tavlun, yelkenli savaş gemilerinde en dipte suların biriktiği sintine denen yerin hemen üzerindeydi.

154 Eskiden topların temizlenmesinde kullanılan ucuna paçavra bağlı, sapı burgulu uzun sırıklara palasturpa denirdi. Ağızdan dolma büyük kalibreli ateşli silâhlarda kurşun ve barutu sıkıştırmak amacıyle namluya sokulup bastırılan paçavraya da palasturpa adı verilirdi.

155 Funya, toplarda barutu patlatmak için kullanılan kapsül veya topu ateşlemede kullanılan fitilin adıdır. Eskiden demirli ucunun kenarına fitilin sarılı olduğu değneğe fitil sırığı ya da funya maşası denirdi.

156 Germanicus Caesar (İ.Ö. 15-İ.S. 19), Roma'lı general ve ünlü Germanya fâtihi. Kazandığı zaferler Roma'da İ.S. 17 yılında büyük şenliklerle kutlanmıştır.

157 *Angelus* Lâtince melek anlamına gelir. *Angeli* bunun çoğulu oluyor. Bugünkü "İngiliz" sözünün *angelus* ile ilgisi vardır. 200-300 yıl öncesine ka-

dar Avrupa dillerinin birçoğunda "İngiliz" sözü "melek gibi" anlamında kullanılmıştır.

158 Fra Angelico (1400-1455), Katolik Dominiken tarikatine mensup bir keşiş ve Floransa'lı ressamdır. Yalnızca din konularını işlemiş olduğu freskler dünyaca ünlüdür.

159 Yunan mitologyasına göre Hesperid'ler, tanrı Atlas'ın ya da yıldız Hesperos'un kızlarıdır. Kimilerine göre Atlas Dağı'nda, kimilerine göre de Okeanos Irmağı'nın ötesinde, geceyle gündüzün sınırlarında büyülü bir adada yaşayan güzel sesli perilerdir. Ladon adlı ejderin yardımıyle, ölümsüzlük bağışlayan altın elmaların ağacını koruyan bu üç kız kardeş ömürlerini altın elmalar bahçesine bekçilik edip ezgi söylemekle, koşup oynamakla geçirirler. Herakles, 12 başarısından biri olarak Ladon'u öldürür ve altın elmaları ele geçirerek ölümsüzlüğe kavuşur.

160 Kaptan James Cook (1728-1779) tanınmış İngiliz kâşifidir. Pasifik Okyanusu ve Antarktika'da önemli keşiflerde bulunmuş, Sandwich Adaları'yle Yeni Kaledonya'yı bulmuştur. Melville'in 1842'de dolaştığı Marquesas Adaları grubunu ve Tahiti'yi gezmiş olan Cook, Hawaii Adaları'nda yerliler tarafından öldürülmüştür.

161 Tevrat'ta anlatılan Elia ya da İlyas peygamber, Kıral Ahab ve karısı İzabel'i lânetledikten sonra bir gün müridi Aliysa ile dışarı çıktığında ona ateşten bir araba âyân olur. Aliysa'nın hayret nidaları arasında İlyas peygamber bu araba içinde göğe yükselirken sırtındaki harmaniyi yeryüzündeki Aliysa'ya atar. İlyas Allah'ın emriyle tebdili şekil eyler, gökyüzünde nurdan bir varlık halini alır. Yarısı beşer, yarısı melek, hem dünyevî, hem semavî bir varlık olan İlyas, Tevrat'ta adı geçen en önemli peygamberlerdendir. Müridi Aliysa, İlyas'ın dünyadaki işlerini sürdürmüş başka bir İbranî peygamberidir. Aliysa İngiliz dilinde "Elisha" şeklinde geçtiğinden ister istemez Somers olayı kurbanlarından Elisha Small'u hatırlatıyor. Bunun için madde 149'a bakınız. Tevrat'taki Kıral Ahab ise *Moby Dick*'in Kaptan Ahab'ını düşündürmektedir. Melville İlyas peygamberden *Moby Dick*'te de sözeder. Orada Elijah olarak karşımıza çıkan İlyas, "Peygamber" başlıklı bölümde Kaptan Ahab'la denize açılma konusunda tuhaf sözler söylemiştir.

162 Iskampavya savaş gemilerinin en büyük filikasıdır. Eskiden yedi çifte ve daha fazla kürekli, yelkenli olan ıskampavya yük ve personel taşımakta kullanılır; gemi seyir halindeyken rüşvet güverteye (bak: 109) alınırdı.

163 Trinketa sereni, pruva direğinin alt serenidir. Bu serene açılan alt yelkene de trinketa yelkeni denir. Trinketa ve mayıstra serenleri alt serenler olmakla birlikte gabya serenleri kadar uzundur. Uzun serenlerin cundalarında seren bastonları vardır, bunlara kordelisa denen yan yelkenler açılır.

164 *Euthanasia* Yunanca kaynaklı bir sözdür. Yunanca iyi, uyumlu anlamına *eu* ve ölüm ya da yitim anlamına *thanatos* sözcüklerinden yapılmadır. Türkçe uygun bir karşılık bulunamadığından, Meydan Larousse'ta da tanımı yapılmış olduğundan kitaba olduğu gibi alındı. Tıp, hukuk, ahlâk-

bilim ve dinbilim kavramı sayılan bu söz, ölmekte olan bir hastanın ya da yaralının acılarının azaltılması; kesin vakalarda ölümün kolaylaştırılması, çabuklaştırılması anlamını taşır. Böyle bir tutumun doğru olup olmadığı çeşitli bakış açılarından günümüzde de tartışma konusudur. *Euthanasia* sözünü terim olarak ilk kullanan Antik Çağ Yunan düşünürü Platon'dur. Platon *euthanasia* sözüyle, bedence bozukların ölüme terki ve üstün döl konularına değinmiştir. Yeni Çağ'da terimi ilk ele alanlar İngiliz düşünürleri Francis Bacon ve Thomas More olmuşlardır. Alman düşünürü Friedrich Nietzsche de *euthanasia* konusuna değinenlerdendir.

165 Rüzgârın yelken üzerine iyi işlememesi yüzünden yelkenlerin tam dolmayıp bayrak gibi dalgalanmasına yelkenin palya düşmesi denir.

166 Porsun için madde 151'e bakınız. "İskança vardiya!" komutu denizcilikte tayfanın nöbet değiştirmesini anlatır.

167 Halatların rodaya alınması, tekrar kullanılmak üzere halatların düzgün yumak ya da çörek halinde sarılması demektir. Neta etmek ya da tutmak bir yeri ya da bir şeyi temizleyip düzenlemek, derli toplu hale getirmek anlamına gelir. Neta kıyı, hiç bir tehlike bulunmayan kıyıdır.

168 Frişka, dalgaları köpürtmeyen, yelkenleri ancak doldurabilen hafif, taze rüzgârdır.

169 Orpheus, hem Yunan hem de Roma kaynaklı birçok efsanede adı geçen ünlü ozandır. Çalgısıyle vahşi hayvanları bile büyüleyen, ezgisiyle ölümü bile alteden Orpheus'tan Antik Çağ'da orfizm denen mistik bir akım kaynaklanmıştır. Kaptan Vere, Orpheus'tan sözederken müziğin de öğeleri olan biçim ve ölçünün bu ozan sayesinde barbarlığı altettiğini, düzen demek olan uygarlığın Orpheus'un eliyle hayvanlığa, güdülere üstün geldiğini anlatmak istiyor. Billy'nin davranışı düzene, uygarlığa karşı gelmek, Orpheus'un insanlığa getirdiği mesaja başkaldırmak oluyor.

170 Athéiste, Fransızca tanrısız, tanrıtanımaz anlamına gelir.

171 Devastation, yıkma, harap etme, viran etme anlamına gelir.

172 Erebus ya da Erebos yeraltı karanlığı demektir. Yunan mitologyasında yeryüzü karanlığı Nyks gibi Erebos da Khaos'tan doğmadır.

173 Nil ve Trafalgar deniz savaşları için madde 59'a bakınız.

174 Ana yelkenlerin alt yakasının (altabaşo yakası) bağlandığı, yük alıp vermede de kullanılan hareketli, eğimli serenlere bumba denir. Rıhtımlarda yük alıp vermeğe yarayan uzun ağaçlara da bumba denirdi.

175 Portsmouth, İngiltere'nin güney kıyısında Hampshire eyaletinin liman şehridir. 250.000 nüfuslu Portsmouth'ta bugün de bir deniz üssü bulunmaktadır.

176 Denizcilikte yelken, seren ve sancak gibi donanım parçalarını yukarı çekmeğe yarar halatlara çördek adı verilir. Yısa, çek komutudur. "Yısa çördek!", "Çördeğe asıl!" demektir. Yısa komutu laçkanın karşıtıdır.